

พัฒนาการของเมืองเรณูนครในยุคปัจจุบัน

(พ.ศ. 2489 – พ.ศ. 2542)

นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองประเทศไทยต้องพบกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ หลายอย่างที่ล้วนแต่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ภาคอีสานซึ่งรัฐให้ความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานควบคู่ไปกับการปราบผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ สภาพความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถเรียกคืนกลับมาได้กลายเป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของคนเรณูนครและคนอีสานอีกจำนวนมาก และส่งผลกระทบต่อเมืองถึงโครงสร้างส่วนอื่น ๆ ในสังคมบวกกับความซับซ้อนของสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ทำให้การพัฒนาเมืองของเรณูนครในยุคนี้มีความแตกต่างจากยุคที่ผ่านมา โดยสิ้นเชิง

6.1 พัฒนาการและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของรัฐในภาคอีสานยุคปัจจุบัน

◆ ด้านการเมืองการปกครอง

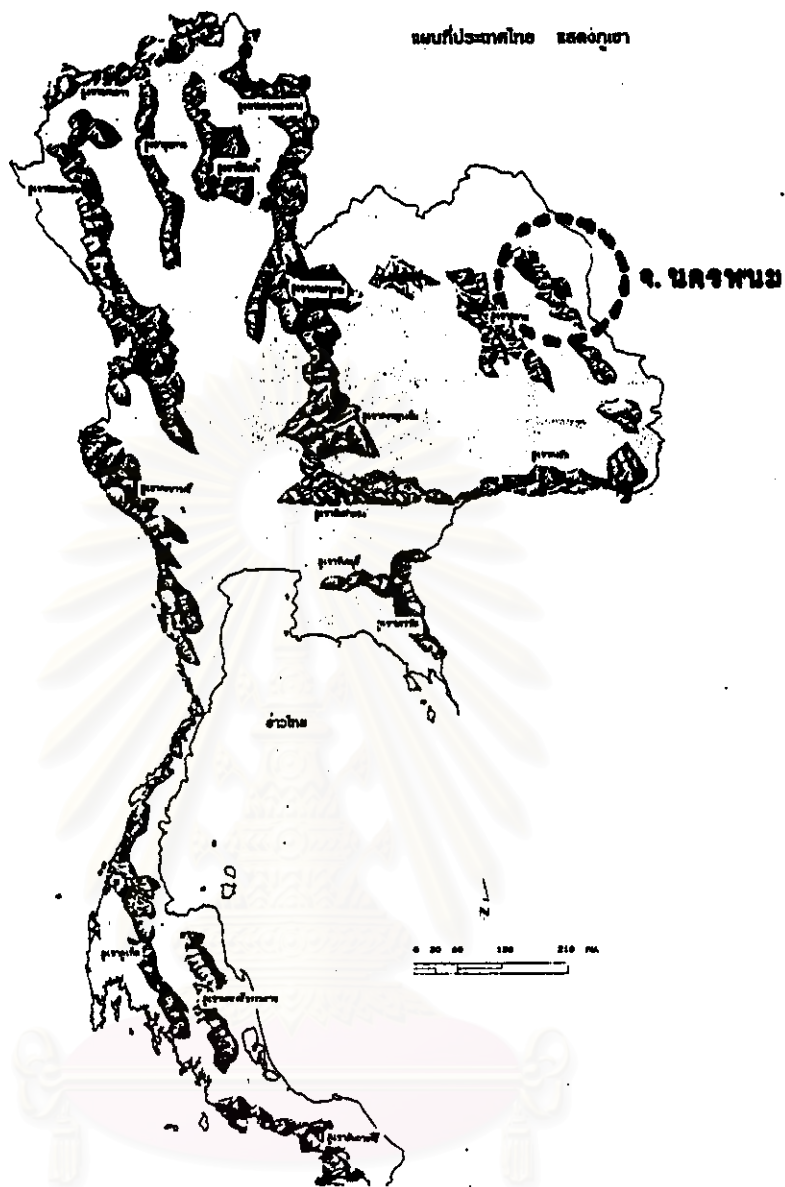

การกวาดล้าง พทท.

หลังเหตุการณ์รัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 รัฐบาลได้ทำการกวาดล้างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หรือ พทท. อย่างจริงจัง จากนั้นได้ประกาศใช้ พรบ. ป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2495 แต่ในความเป็นจริง พทท. ก็ยังไม่ยุติการเคลื่อนไหว นโยบายในขณะนั้นจึงมุ่งเน้นการป้องกันคอมมิวนิสต์และการสังหารราชกรเป็นหลัก ใน

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจรัฐได้ขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาให้เข้ามามีบทบาท และส่งเสริมเรื่องการสร้างอาชีพให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดีโดยการก่อตั้ง "นิคมสร้างตนเอง" เพื่อทำหน้าที่จัดสรรที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง การทำงานของข้าราชการขณะนั้นมีลักษณะ "ตรวจราชการ" ซึ่งส่วนใหญ่ใช้วิธี "ส่งเสริมแนะนำ" และให้บริการประชาชนที่อำเภอ รวมทั้งการชี้แจงเรื่องระบอบประชาธิปไตยโดยการแจ้งให้ประชาชนทราบว่าศัตรูของระบอบประชาธิปไตยคือ สัทธาธิคอมมิวนิสต์

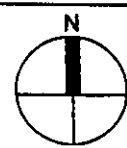
การปราบปราม พทท. ครั้งใหญ่เกิดขึ้นอีกครั้งภายหลังการทำรัฐประหารเมื่อ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี พทท.ต้องปรับแนวทางมาที่ภาคอีสานเพราะแห่งแฉ่งและยากจนที่สุดในประเทศ นโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลขณะนั้นจึงมีเป้าหมายเพื่อ "ความมั่นคงของชาติ" และให้ความสำคัญกับคำว่า "พัฒนา" ซึ่งรัฐเห็นว่าหากจะพัฒนาไปให้ถึงเป้าหมายได้จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมให้ดีขึ้น จึงเป็นที่มาของการก่อตั้งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมขึ้นในปี พ.ศ. 2504 (ปัจจุบันคือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) เพื่อทำหน้าที่วางแผนและจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมโดยกำหนดขึ้นเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและประกาศใช้

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : **ฐานที่มั่นของพระคคตอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย**

สัญลักษณ์ :

แผนผังที่

61

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

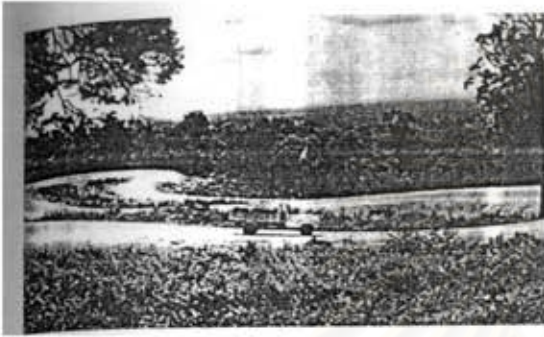
นางสาว ธิลาวิทย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ที่มา : อานินท์ กรัยวิเชียร

แผนพัฒนาฉบับแรกนี้ในปีเดียวกับที่มีการตั้งหน่วยงานขึ้น นอก
จากนี้ ได้ริเริ่ม "โครงการพัฒนาชนบท" โดยให้ฝ่ายทหารและ
สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นผู้ดำเนินการ แต่ที่แท้จริงแล้ว
เป็นเรื่องของการต่อต้านการก่อการร้ายใน "พื้นที่ล่อแหลม"
(sensitive areas) รัฐบาลยุคจอมพลสฤษดิ์ยังมีนโยบายชักชวน
ต่างชาติให้เข้ามาลงทุนและส่งเสริมการผลิตทางอุตสาหกรรมเพื่อ
ทดแทนการนำเข้าอีกด้วย

การก่อสร้างถนน รพช.

ถนนภูเขา ดัดผ่านพื้นที่ที่มีคอมมิวนิสต์อยู่มาก

การแทรกซึมของ พคท. ทำให้รัฐบาลต้องทำ
"สงครามแย่งชิงประชาชน" วิธีส่วนใหญ่ที่รัฐใช้ในการ
การต่อต้านคอมมิวนิสต์ก็คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้น
ฐานให้กับชาวชนบทโดยเฉพาะในพื้นที่หลบซ่อน
ของพคท.เช่น การให้บริการสาธารณสุข ส่งเสริมการ
รักษาพยาบาลโดยแพทย์แผนใหม่แต่ถึงอย่างไรก็ยังมี
ชาวบ้านที่ใช้วิธีการรักษาแบบพื้นบ้านควบคู่ไปกับการ
ใช้บริการสาธารณสุข และเพื่อเป็นการเร่งรัดพัฒนา

ชนบทรัฐได้พัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง โดยการสร้างทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด ถนน ร.พ.ช. เพื่อ
เชื่อมโยงชุมชน เมือง และภูมิภาคให้ทั่วถึงกัน จนทำให้ถนนในภาคอีสานได้ชื่อว่ามีทางหลวงจังหวัดมากที่สุด
และมีระบบโครงข่ายที่ดีที่สุดของประเทศ นอกจากนี้รัฐยังทำงานประชาสัมพันธ์ไม่ให้ประชาชนหลงเชื่อในคำ
โฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายพคท. โดยการตั้งสถานีวิทยุประจำถิ่น (วปถ.) เพื่อส่งกระจายเสียงไปยังประชาชน
ที่อยู่ในเขตทุรกันดารหรือเขตที่มีการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ ในปี พ.ศ. 2519 พคท.ในภาคอีสานมีแนวร่วม
เพิ่มขึ้นจากผู้มีอิทธิพลต่อสภาพลังคมในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม แต่เมื่อสถานการณ์คอมมิวนิสต์ในทางสากลเปลี่ยน
ไปประกอบกับปัญหาภายในของพคท.เอง รัฐได้ประกาศใช้ "นโยบาย 66 / 2523" อันเป็นนโยบายการเมืองนำ
การทหาร โดยประกาศให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) เข้ามอบตัวแล้วทางการจะไม่เอาผิดแต่จะจัดที่ทำ
กินให้ ทำให้มี ผกค. จำนวนมากเริ่มออกจากป่าเพื่อมอบตัว ในที่สุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ยุติบท
บาทและกลายเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในเวลาต่อมา รวมระยะเวลาของการต่อสู้ 25 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 ถึง
พ.ศ. 2523

ในด้านการศึกษา ถึงแม้จะมีการประกาศใช้ พรบ.ประถมศึกษา พ.ศ.2464 แต่การขยายตัวของรัฐทาง
ด้านการศึกษาก็ไม่มีนโยบายที่เด่นชัดมาตั้งแต่เริ่มแรก ปี พ.ศ. 2499 มีการจัดตั้งโครงการฝึกหัดครูชนบทเป็น
ครั้งแรกขึ้นที่โรงเรียนฝึกหัดครูอุบลราชธานี (ปัจจุบันคือสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี) โครงการนี้ได้ขยายออกไป
ตามสถานฝึกหัดครูทั่วประเทศในเวลาต่อมา นโยบายด้านการศึกษาก็ได้รับความสำคัญมากขึ้นหลังจากมีแผน
พัฒนาฯ ฉบับที่ 1 มีการตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้นในภาคอีสาน คือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น รวมทั้ง
ปรับปรุงขยายโรงเรียนมัธยมตอนปลายสายอาชีพแขนงต่าง ๆ โรงเรียนเกษตรกรรม วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัย
ครู มีผลให้การจัดการศึกษาในภาคอีสานขยายตัวมากขึ้น จนถึงปัจจุบันภาคอีสานมีสถาบันการศึกษาหลาย
ระดับความรู้อยู่ทั่วภูมิภาคโดยเฉพาะในจังหวัดที่มีประชากรและความเป็นเมืองสูง มีสถาบันการศึกษาระดับอุดม
ศึกษาเกิดขึ้นอีกหลายแห่งทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นและเป็นวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยจากส่วนกลาง

อย่างไรก็ตาม มีรายงานการศึกษาพบว่า การเรียนต่อในระดับมัธยมของภูมิภาคนี้มีน้อยมากเฉลี่ยทั้งภาคเพียง 25.11 ส่งผลให้ภาคอีสานมีแรงงานที่ไม่มีคุณภาพ (แก้วตา คนะวรรณ และคณะ, 2534: 8 อ้างถึงใน ตารารัตน์ เมตตาวิกานนท์, 2541: 71-73) เมื่อหมดฤดูการทำนา แรงงานส่วนเกินนี้จึงอพยพมาหางานทำในอาชีพรับจ้างหรือกรรมกรในเมืองใหญ่ เมื่อนานเข้าก็กลายเป็นภาวะของเมืองที่ต้องรับผิดชอบต่อไปเช่นเดียวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน นอกจากนี้การจัดการด้านการศึกษาายังแสดงให้เห็นถึงการสร้างบทบาทให้กับ “ครู” และ “โรงเรียน” ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่าง “ชุมชน” กับ “รัฐ” โดยมีหน่วยงานของรัฐคือกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดนโยบาย แม้จะมีความสอดคล้องและเป็นไปตามสถานการณ์ความเป็นจริงในโลกปัจจุบันแต่ก็ทำให้ความผูกพันของ “ชุมชน” กับ “พระ” หรือ “วัด” เช่นในอดีตลดลงไปมาก

ภาคอีสานได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) โดยนโยบายการกระจายความเจริญมาสู่ภูมิภาคที่เน้นเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ได้กำหนดเมืองหลักขึ้นที่จ.ขอนแก่น นครราชสีมา อุตรดิตถ์ เพื่อเป็นการชะลอการอพยพของแรงงานเข้ากรุงเทพฯ ผลที่เกิดขึ้นทำให้มีการกระจุกตัวหนาแน่นในเมืองหลักเหล่านี้ เพราะเป็นแหล่งงานสำคัญของชาวบ้านที่เคยทำงานในภาคเกษตรกรรมแต่ต้องพบกับปัญหาจนไม่สามารถทำต่อไปได้ จึงต้องดิ้นรนด้วยการมาทำงานในภาคพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมซึ่งรัฐให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ มากขึ้น ในหลายจังหวัดของภาคอีสาน พบว่า มีจำนวนธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้นซึ่งสะท้อนภาพโดยรวมของเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ได้ว่ามีการขยายตัวสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน

ภาวะภัยแล้งกลายเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาหลายยุคหลายสมัยของคนในภาคอีสาน จนเป็นที่มาของ “โครงการอีสานเขียว” เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่กำลังเดือดร้อนเพราะขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ โครงการนี้ได้ปรับแผนพัฒนาอีสานทั้งหมดให้เป็นแผนเดียวกันเพื่อความเป็นเอกภาพโดยมีกองทัพเป็นผู้ดำเนินการตามพระราชดำริ ระยะโครงการ 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531-2535 ผลจากโครงการนี้ทำให้ภาคอีสานถูกพลิกฟื้นขึ้นอีกครั้ง ต่อมารัฐบาลพลเอกชาติชายได้มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า (พ.ศ.2534-2535) มีผลให้ภาคอีสานกลายเป็นพื้นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ มากขึ้น แต่การอพยพแรงงานเข้ากรุงเทพฯ ก็ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดถึงทุกวันนี้

◆ ด้านเศรษฐกิจ

นโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์ทำให้นโยบายส่วนใหญ่ที่ข้าราชการระดับอำเภอรับมาปฏิบัติเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ และการเพิ่มผลผลิตซึ่งเป็นนโยบายที่เด่นชัดของรัฐบาลจอมพล ป. จนกาล่าได้ว่านโยบายการเพิ่มผลผลิตของรัฐมีส่วนทำให้ภาคอีสานก้าวเข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยเฉพาะการเน้นผลิตเพื่อขายได้สร้างผลกระทบต่ออีสานมาก เพราะศักยภาพด้านการผลิตที่มีอยู่อย่างจำกัดทำให้การเพิ่มผลผลิตทำได้โดยการขยายพื้นที่ทำกินเท่านั้น เพราะในขณะนั้นวิทยาการด้านการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง หรือการปรับปรุงพันธุ์พืชให้แข็งแรงทนทานยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ส่วนด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือนจะเน้นเรื่องปริมาณเพื่อผลิตเป็นสินค้าได้ ส่วนราชการช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องการจับจองที่ดิน เช่น การเช่าที่ดินเป็นสินค้า การทำกระเบื้องดินเผาและปั้นอิฐ ปั้นหม้อ โองดินเผา การต้มเกลือสินเธาว์ การเลี้ยงไหม การทอดผ้า และการจับปลา

นอกจากนั้น รัฐได้ส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ชนิดใหม่เพิ่มขึ้น ได้แก่ (1) ยาสูบ ส่งเสริมการเพาะปลูกและตั้งสถานีแปบยาสูบในหลายพื้นที่ ภายหลังจากควบคุมโดยระบบโควต้าเพื่อป้องกันยาสูบสันตลาคทำให้ยาสูบไม่ใช่พืชที่จะปลูกกันได้โดยเสรี (2) ฝ้าย ในระยะแรกส่งเสริมโดยเข้ามาซื้อผลผลิตกับราษฎรโดยตรงเพื่อจะได้ราคาดี แต่การเติบโตของฝ้ายช้ำมากประกอบกับฝ้ายต่างประเทศราคาถูกกว่าจึงมีการสั่งเข้ามา ทำให้คนปลูกฝ้ายน้อยลง (3) ปอ ปลูกกันมากหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะประเทศไทยส่งออกข้าวจำนวนมากและรัฐต้องการลดปริมาณการนำเข้ากระสอบป่านจากต่างประเทศ จึงส่งเสริมให้ปลูกและมีโรงงานทอกระสอบมาตั้งเป็นแห่งแรกในปี พ.ศ. 2500 ชาวอีสานหันมาปลูกปอเพื่อขายกันมากจนถือได้ว่าเป็นพืชที่นำความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อสังคมและเศรษฐกิจของภาคอีสานจนมีคำกล่าวที่ว่า "ปอมาป่าหมด" หรือ "ปอมาป่าแบน" ความนิยมปลูกปอลดลงเมื่อราคาปอตกต่ำและมีชาวบ้านหันไปปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น เพราะมีราคาดีและไม่ต้องดูแลรักษาเหมือนพืชชนิดอื่น (4) มันสำปะหลัง เป็นพืชที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภาคอีสานมากอีกชนิดหนึ่งโดยเริ่มปลูกกันมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา นอกจากนี้ก็มีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และอ้อย

พืชพาณิชย์ที่รัฐให้การส่งเสริมแก่เกษตรกรชาวอีสาน

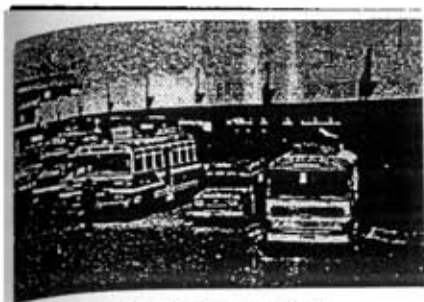
การค้าวัวควายซึ่งเป็น "ตำนานนายอ้อย" ต้องยุติลงในช่วงปี พ.ศ. 2490 - 2510 เพราะสาเหตุสำคัญคือ ทุนของนายอ้อยในการเดินทางไปค้าแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าเดิมมาก ทั้งค่ามัดจำราคาวัวควายที่สูงขึ้น ค่าเช่ารถบรรทุก ค่ายาทำลายเชื้อโรค และภาษีเถื่อนรายทาง ราคาวัวควายถูกกดให้ต่ำลงเพราะตลาดเปลี่ยนไปไปอยู่ที่โรงฆ่าสัตว์ เพราะชาวนาภาคกลางเลิกใช้วัวควายและหันไปใช้รถไถเดินตามหรือรถไถกลาง และเนื่องจากคนที่ทำหน้าที่เป็นนายอ้อยส่วนใหญ่เริ่มมีอายุมาก ทำไม่ไหว และบางคนถูกโกงจนต้องเลิกทำอาชีพนี้

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งในภาคอีสานทำให้การผูกขาดด้านการค้าซึ่งแต่เดิมส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าชาวจีนได้เปลี่ยนมาเป็นชาวบ้าน ระบบคมนาคมที่สะดวกยังทำให้กลุ่มพ่อค้า-นายทุนมีการเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่ที่เจริญกว่า ส่วนในพื้นที่เดิมได้เกิดการรับช่วงการค้าแทน ก่อให้เกิดระบบอุปถัมภ์ระหว่างพ่อค้าที่ย้ายออกไปกับผู้ที่รับช่วงแทน

ตลาดนัดริมโรง อ.ธาตุพนม

แต่ผลดีกับชาวบ้านคือเป็นการคานอำนาจกับพ่อค้าจีน เพราะมีจำนวนผู้รับซื้อผลผลิตจากชาวนามากขึ้น ชาวบ้านก็มีทางเลือกโดยการเดินทางไปจับจ่ายซื้อสินค้าในเมือง สามารถติดต่อค้าขายผลผลิตทางการเกษตรกับเมืองได้โดยสะดวก ส่งผลให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับระบบเศรษฐกิจระดับชาติและระดับโลกตามมา

สถานีขนส่ง จ.อุดรธานี

นอกจากนี้ การมีถนนเข้าถึงหมู่บ้านช่วยให้เกิดธุรกิจของพ่อค้าเร่ นำสินค้าบรรทุกรถปิคอัพไปเปิดตลาดนัดในหมู่บ้าน มีสินค้ามากมายตั้งแต่เสื้อผ้า ของกินของใช้ รถขายของเร่เหล่านี้จะเข้ามาจอดในช่วงหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตเพราะชาวบ้านมีอำนาจการซื้อสูง ส่วนพวกเซลส์แมนขายอุปกรณ์ไฟฟ้าจะเข้ามาทันทีที่ทางการต่อไฟฟ้าถึงหมู่บ้าน ถนนและไฟฟ้าจึงเป็นการช่วยเร่งให้ชาวบ้านตกอยู่ในกระแสนิยมอย่างรวดเร็ว โครงข่ายคมนาคมที่

เชื่อมโยงอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพยังทำให้การขนส่งด้วยรถบรรทุกได้รับความนิยมมากกว่าการใช้รถไฟ จนทำให้ภาคอีสานเป็นภาคที่มีผู้ประกอบการขนส่งสินค้าด้วยรถบรรทุกมากที่สุด (อภาพ สุรวงษ์สิน, 2531: 2,32 อ้างถึงใน ตารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2541: 69)

ในระหว่างสงครามเวียดนาม (พ.ศ. 2504-2518) ถือได้ว่าเป็น "ยุคทอง" ของภาคอีสานเลยทีเดียว เพราะเมื่อประเทศไทยอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพอากาศที่จ.อุดรธานี ทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีและใกล้เคียงดีขึ้นทั้งทางตรงทางอ้อม เกิดการจ้างงานมากขึ้น กิจกรรมการค้าและบริการกระจายทั่วทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอ แต่ภายหลังจากที่อเมริกาย้ายฐานทัพออกไป ได้ส่งผลให้ค่าครองชีพของชาวบ้านสูงขึ้น เกิดภาวะเสื่อมถอยของศีลธรรมประเพณีเพราะการขยายตัวของสถานบริการทางเพศในช่วงทหารอเมริกันเข้ามา ความเป็นสังคมชนบทได้ปรับตัวและเปลี่ยนไปสู่สังคมเมือง และปัญหาว่างงานกลายเป็นปัญหาใหญ่ของคนอีสาน ส่งผลกระทบตามมาคือ การอพยพแรงงาน

แรงงานจำนวนมากที่อพยพเข้ากรุงเทพฯ

เข้ากรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ในระดับภูมิภาค รวมถึงการไปทำงานต่างประเทศจนกลายเป็นค่านิยมของคนชนบทที่เพิ่มจำนวนขึ้นทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. 2519 - พ.ศ. 2529 เพราะเป็นอาชีพที่สร้างรายได้กลับมาก่อเป็นกอบเป็นกำ สร้างรายได้ให้ประเทศไทยมากกว่ารายได้ประเภทอื่น เฉพาะในจ.อุดรธานีมีเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 1,000 ล้านบาท หรือเดือนละไม่ต่ำกว่า 100 ล้านบาท (ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช, 2515: 15 อ้างถึงใน มาลัย กรแก้วสมนึก, 2541: 163)

◆ ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ภายหลังเหตุการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พฤติกรรมของชาวนาเริ่มเปลี่ยนไป คือ รู้จักใช้เงินและบริโภคสินค้าเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ปัญหานี้สินของชาวนาในภาคอีสานเริ่มก่อตัวขึ้นช้า ๆ นอกจากนี้ การเร่งพัฒนาไปสู่สังคมตะวันตกทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจทำให้วิถีความเป็นอยู่ของทั้งคนไทยและคนอีสาน เช่น การกิน การแต่งกาย การเลือกคู่ การอบรมสั่งสอนเยาวชน ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมากขึ้นจนกลายเป็นค่านิยมแบบตะวันตก มองภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องมั่งงาย เกิดพฤติกรรมแยกตนเองออกจากสังคมพื้นบ้าน และเรียกตนเองว่า "ปัญญาชน" ตัดสินและชื่นชมคุณค่ามนุษย์จากฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่าคุณธรรม

ผลกระทบต่อสังคมเกษตรในภาคอีสานได้เปลี่ยนไปมากเมื่อรัฐได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่ดิน ในปี พ.ศ. 2497 เพราะการถากถางทำไร่ทำนาเมื่อถูกทางการกีดกันหวงห้ามก็เหลือแต่ที่แห้งแล้ง

เครื่องทุ่นแรงของชาวนายุคใหม่

ไม่เป็นประโยชน์แก่การเพาะปลูกและปลูกสัตว์ เมื่อนานเข้าคนเพิ่มจำนวนขึ้นก็ต้องขยายหาที่ประกอบอาชีพ แม้จะเป็นที่แห้งแล้งก็จำใจทำไป ชีวิตและการทำนาทำไร่จึงฝากไว้กับธรรมชาติ ถ้าปีใดฟ้าฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลปีนั้นก็ไ้ผลดี ถ้าปีใดน้ำท่วมหรือแห้งแล้งก็หมดปัญญาที่จะแก้ไข ส่วนที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็จิตจางลดคุณภาพ หนองบึงธารน้ำที่เคยชุ่มชื้นตลอดปีก็ตื้นเขิน ความสำคัญและความสมบูรณ์ก็

ลดน้อยถอยลงตามลำดับ ความผันแปรของธรรมชาติและความหนาแน่นของพลเมืองทำให้แต่ละท้องถิ่นหากินผิดเคื่องลงตามลำดับ (เต็ม วิชาศรัยพจนกิจ, 2542: 396) รัฐจึงแก้ปัญหาโดยการสร้างเขื่อนชลประทานทำให้ "วัฒนธรรมการทำนา" ของชาวอีสานเปลี่ยนจากการทำนาปีมาเป็นนาปรัง คือทำปีละ 2 ครั้ง แต่การปลูกข้าวซ้ำ ๆ กันเป็นเวลานาน ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรและการผลิตเพื่อกินและขายก็ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี รถไถเดินตาม เพราะชาวบ้านหาที่เลี้ยงควายยาก การใช้รถไถเดินตามสามารถใช้ได้ทั้งการทำนาและไร่ ช่วยทำงานได้เร็วกว่าควายถึง 4 เท่า ไม่ติดหล่ม ไถได้ลึกและขจัดรากเหง้าวัชพืชได้ดีกว่าใช้ควาย

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสะดวกสบายมากขึ้น ชาวอีสานเริ่มมีไฟฟ้าใช้และเปลี่ยนวิถีชีวิตจากความเป็นชนบทมาสู่แบบสังคมเมือง มีการซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าเข้าสู่ครัวเรือนมากขึ้น เนื้อหาหรือโฆษณาที่สื่อผ่านทางวิทยุหรือโทรทัศน์กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมกรรมการบริโภคให้กับชาวชนบทให้อยากมีอยากได้มากขึ้น ผลกระทบต่อชุมชนและเพื่อนบ้านคือความต้องการเป็นส่วนตัวในแต่ละบ้านมีสูงขึ้น รูปแบบการพักผ่อนที่เคยมานั่งพูดคุยพบหน้าคำตากันเปลี่ยนเป็นการฟังวิทยุหรือดูโทรทัศน์ ส่งผลให้ความผูกพันของคนในชุมชนลดน้อยลงเรื่อย ๆ

ผลในด้านศาสนา หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้พระภิกษุไม่อยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งของประชาชนได้ เพราะชาวบ้านได้รับการศึกษามากขึ้นและเห็นว่าพระภิกษุเหล่าหลังมงายอยู่ในจารีตเก่า ๆ ที่สำคัญบทบาทของพระสงฆ์ได้เปลี่ยนไปจากอดีต ซึ่งอาจแบ่งได้ 3 ประเภท คือ *ประเภทแรก* พระภิกษุที่มุ่งเป็นมหาเปรียญและได้เข้าสู่สมณศักดิ์ทำให้พระในชนบทเข้ากรุงเทพฯ หรือเมืองใหญ่ ๆ เพื่อศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรม ทำให้ความผูกพันกับชาวบ้านในท้องถิ่นลดน้อยลงไป เหลือแต่พระที่เป็นขรัวแก่ ๆ เฝ้าวัด เป็นที่พึ่งของชาวบ้านไม่ได้ *ประเภทที่สอง* พระภิกษุที่แสดงตนเป็นผู้วิเศษ หมอคู่ ไบ้ห่วย ปลูกเสกพระเครื่อง ทำเสน่ห์ เป็นการส่งเสริมให้คนยิ่งหลงผิดและมีแสวงหาความโลภมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านขาดศรัทธาต่อสถาบันศาสนาแม้จะเป็นพฤติกรรมของพระภิกษุบางรูปก็ตาม *ประเภทที่สาม* พระภิกษุที่พยายามอธิบายปรัชญาพุทธแนวใหม่และตีความหลักธรรมให้คนรุ่นใหม่ยอมรับโดยใช้วิธีต่าง ๆ เช่น บางสำนักให้ฟังลูกแก้ว บางสำนักให้งดรับประทานเนื้อและให้กินผักกินหญ้า รวมทั้งความพยายามเผยแพร่ลัทธิใหม่ ๆ ซึ่งวิธีเหล่านี้ยิ่งสร้างความสับสนในสถาบันพุทธศาสนาให้ชาวบ้าน ผลกระทบจากการขยายตัวของรัฐต่อสถาบันศาสนาตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้พระหรือวัดไม่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้านอีกต่อไป โดยสรุปสาเหตุสำคัญ ดังนี้ (ธวัช ปุณโณทก, 2532: 232)

1. การนำโรงเรียนออกจากวัดในสมัยรัชกาลที่ 6 เพราะเห็นแบบจากยุโรปที่มีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและชุมชน แต่ในความเป็นจริงก็ไม่สามารถเป็นได้

2. การเสนอสร้างศาลาประชาคมประจำหมู่บ้าน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ให้เป็นที่รวมกิจกรรมของหมู่บ้าน บทบาทของวัดจึงถูกลดลงมาก

3. การนำพระออกจากวัด โดยการสั่งให้โรงเรียนสร้างพุทธสถานประจำโรงเรียนทุกโรงเรียน ทำให้วัดหมดบทบาทที่จะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของคนรุ่นใหม่อย่างสิ้นเชิง

◆ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการให้สัมปทานไม้กระยาเลยในภาคอีสานถึง 90 สัมปทาน โดยรัฐได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าตัดราคาดีเลือกไม้และค่าภาคหลวงเท่านั้น ทำให้มีไม้ถูกตัดไปเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ใน จ.นครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. 2531 รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ จึงได้ประกาศยกเลิกสัมปทานทำไม้ทั้งหมด การให้สัมปทานของรัฐยังนำไปสู่การอพยพเข้าจับจองที่ดินของชาวบ้านในเขตป่าเสื่อมโทรม เพราะเมื่อการตัดไม้สิ้นสุดคนงานที่เป็นลูกจ้างสัมปทานจะถือโอกาสจับจองที่ดินด้วย

องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้

ในปี พ.ศ. 2497 รัฐบาลได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่ดิน คือ "ประมวลกฎหมายที่ดิน" มีผลให้ผู้ครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินก่อนกฎหมายบังคับต้องแจ้งการครอบครองที่ดินต่อนายอำเภอท้องที่ และจะได้เอกสาร ส.ค.1 เป็นหลักฐาน แต่ผลที่เกิดตามมาคือมีกรณีพิพาทจำนวนมาก รวมทั้งการรุกป่าที่ป่าไม้เพื่อเอามาเป็นที่ของตนจนเป็นความขัดแย้งระหว่างราชการกับประชาชน

นโยบายการเพิ่มผลผลิตในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ราษฎรบุกเบิกที่ทำกินบนพื้นที่ป่ามากขึ้น ส่งผลโดยตรงต่อทรัพยากรป่าไม้ ในเรื่องนี้อธิบดีกรมชลประทานในขณะนั้นได้แสดงความไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่า "ในเรื่องนี้กระผมอยากจะกราบเรียนว่า นาในประเทศไทยเวลานี้มีอยู่ 30,000,000 ไร่ พอแล้วครับ ขออย่าได้เปิดป่าอีกเลย เพราะถ้าขึ้นไปเปิดป่ามากเข้าทำไร่ต้นไม้อันไหนจะเอาน้ำเอาไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือค่อย ๆ ฝนมาในฤดูฝนจะไม่มีน้ำ พอฝนตกจะไหลโครมลงมาที่เดียวแล้วน้ำจะท่วม กระผมเดือดร้อนขอรับรองว่านา 30,000,000 ไร่มากมายเหลือเกิน...ขอได้โปรดอย่าเปิดขึ้นไปบนเขาอีกเลย" (กระทรวงมหาดไทย, 2494: 1002 อ้างถึงใน ตารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2541: 28) อย่างไรก็ตาม รัฐก็ยังคงเน้นเรื่องการเพิ่มผลผลิตโดยการขยายพื้นที่เช่นเดิม แสดงถึงนโยบายเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรของรัฐในขณะนั้นยังไม่ชัดเจนแน่นอน

เมื่อปริมาณน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอ รัฐจึงต้องแก้ปัญหาด้วยการทำระบบชลประทานตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันรัฐต้องจัดสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ทำให้การตัดไม้ทำลายป่าในภาคอีสานเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ รวมถึงการอพยพครอบครัวชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณที่จะมีการก่อสร้างหรือบริเวณพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมไปตั้งหลักปักฐานใหม่ที่ส่งผลต่อการเปิดพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การมีระบบชลประทานได้สร้างพฤติกรรมการใช้น้ำให้กับชาวบ้านจากที่ไม่เคยมีระเบียบกฎเกณฑ์มาก่อนกลายเป็นมีระบบและแบบแผนมากขึ้น สร้างนิสัยให้เกิดความหวงแหนและช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำสำหรับกลุ่มที่เสียผลประโยชน์ด้วยเช่นกัน

ในช่วงแผนพัฒนาฯ แห่งชาติฉบับแรก รัฐได้ออกกฎหมายหลายฉบับเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และควบคุมการทำลายป่าไม้ ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 หากผู้ใดฝ่าฝืนจะได้รับโทษทางกฎหมาย กฎหมายเหล่านี้ได้สร้างความขัดแย้งตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งใช้วิธีกำหนดพื้นที่ป่าสงวนโดยไม่คำนึงว่ามีราษฎรทำกินอยู่ในพื้นที่มาก่อนหรือไม่ จึงเป็นกฎหมายที่พยายามแยกราษฎรออกจากพื้นที่ป่าโดยมองว่าราษฎรคือผู้บุกรุกป่าและเป็นตัวการสำคัญในการทำลายป่าไม้ ปฏิเสธบทบาทของราษฎรในการรักษาป่าไม้โดยให้เจ้าหน้าที่ราชการเป็นผู้ป้องกันรักษาป่าแทน แต่ถึงกระนั้น พื้นที่ป่าไม้ในภาคอีสานก็ลดลงมาเรื่อยและมากที่สุดในระหว่างปี พ.ศ. 2519-2521 คือ ลดลงถึงร้อยละ 9.48 ต่อปี ในขณะที่ภาคอื่นลดลงเพียงร้อยละ 2.39-4.5 ต่อปีเท่านั้น (โสภณ ชมชาญ, 2533: 48 อ้างถึงใน ตารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2541: 75)

กล่าวโดยสรุปถึงสาเหตุที่พื้นที่ป่าอีสานลดลงมาจากสาเหตุสำคัญ คือ

1. การให้สัมปทานป่าไม้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 จนกระทั่งเกิดปัญหาอุทกภัยครั้งใหญ่รัฐบาลจึงสั่งยกเลิกสัมปทานในปี พ.ศ. 2532

2. การลักลอบตัดไม้ โดยไม่ได้ขอสัมปทานจากรัฐ ส่วนมากเป็นนายทุนที่เข้ามาเอาไม้เพื่อการค้า ส่วนอีกกลุ่มคือ ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ที่เข้าไปตัดไม้เพื่อนำมาสร้างหรือซ่อมแซมบ้านเรือน คอกสัตว์ ทำฟืน

3. การขยายพื้นที่เพาะปลูก เพราะการเพิ่มขึ้นของประชากร และการเพิ่มผลผลิตเพื่อเข้าสู่ระบบการค้า โดยการส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงพาณิชย์ เช่น กรณีส่งเสริมการปลูกปอ จนมีคำกล่าวว่ “ปอมาป่าหมด”

4. การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ของรัฐ ทั้งเขื่อน ถนน และไฟฟ้า โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนซึ่งต้องเสียพื้นที่ป่ามากทั้งจุดที่ก่อสร้าง ที่พักของเจ้าหน้าที่ ที่อพยพของราษฎร ที่ทำกินใหม่

5. นโยบายของรัฐในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เพราะส่วนใหญ่ฐานอำนาจของ พคท.อยู่ในป่า รัฐบาลจึงทำการต่อสู้ปราบปรามโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อแย่งชิงประชาชนกลับมา (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508-2523)

ผลจากการให้สัมปทานป่าไม้

ถนนธนะรัชต์

◆ ด้านกายภาพ

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพบนพื้นที่ภาคอีสานเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุซึ่งส่วนใหญ่ส่วนมาจากนโยบายของรัฐบาล แต่สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรในภาคอีสานโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (หลังปี พ.ศ. 2488 เป็นต้นมา) เพราะการแพทย์และสาธารณสุขได้รับการพัฒนามากขึ้น ในอดีตการกระจายตัวของประชากรในภาคอีสานส่วนใหญ่อยู่ในเขตชนบทมากกว่าเขตเมือง แต่เมื่อต้องพบปัญหาความแห้งแล้ง ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ชาติที่ดินทำกิน ใจผู้รัยชุกชุม และความแออัดของประชากร ทำให้การอพยพเข้ามาอยู่ในเขตเมืองมีเพิ่มขึ้น

ด้านระบบชลประทาน ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนใหญ่เป็นการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อให้ชาวบ้านเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูปลูกข้าวด้านน้ำฝนไม่เพียงพอ และสำหรับเป็นน้ำใช้และน้ำบริโภค แต่เมื่อรัฐบาลมี

นโยบายเพิ่มผลผลิตทำให้มีการสร้างเขื่อนชลประทานขนาดใหญ่เพื่อรองรับและบางโครงการสร้างขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วม จนถึงสิ้นปี พ.ศ. 2500 ภาคอีสานมีเขื่อนชลประทานที่สร้างเสร็จแล้วทั้งหมด 8 เขื่อน ต่อมาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ระบุให้มีการสร้างเขื่อนเพิ่มขึ้นอีก 7 แห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชลประทาน การป้องกันอุทกภัย และใช้เป็นพลังงานในการผลิตไฟฟ้าด้วย นอกจากโครงการชล

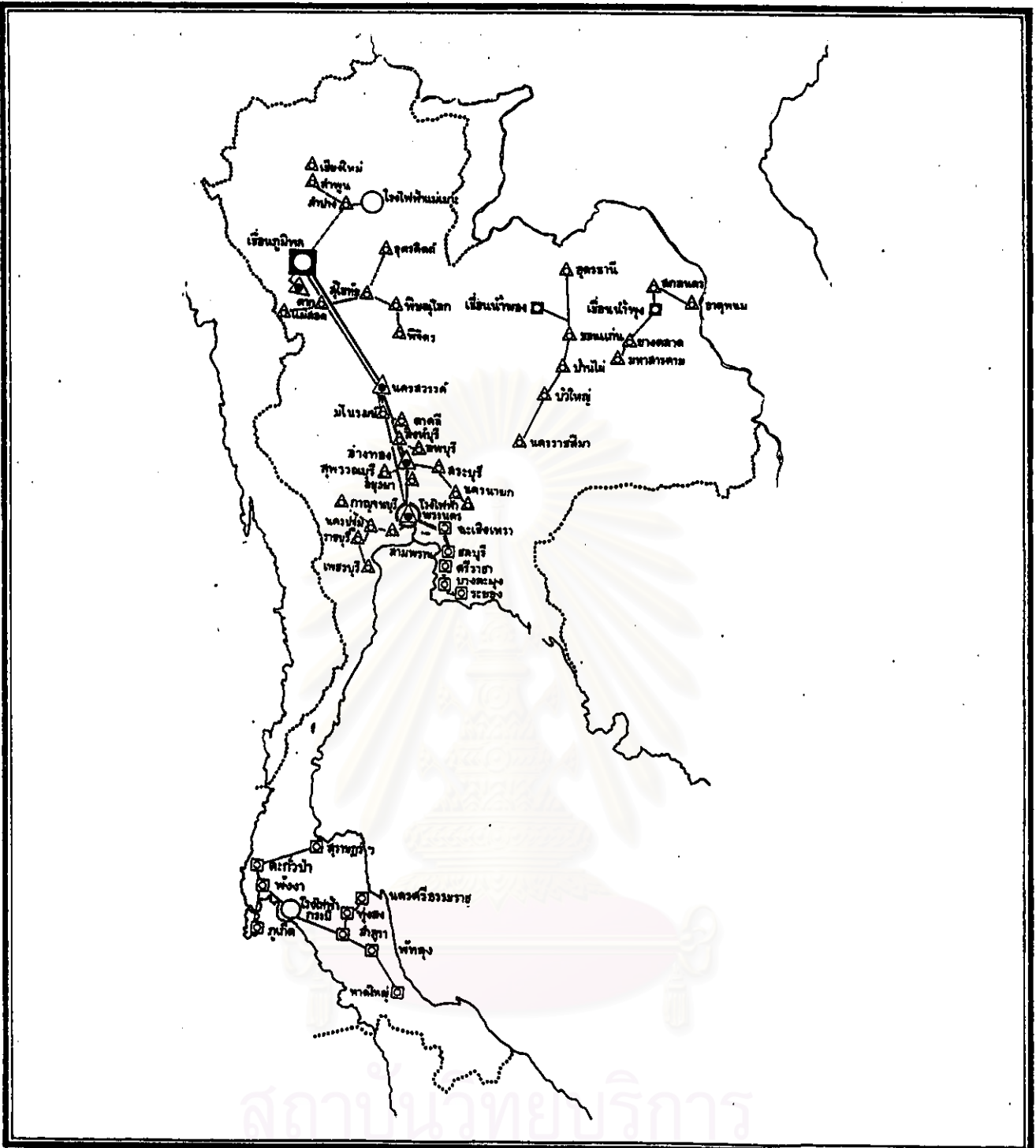

อ่างเก็บน้ำหนองประจักษ์ จ.อุดรธานี

ประทานขนาดใหญ่แล้วยังมีโครงการชลประทานขนาดกลางและขนาดเล็กอีกด้วย ทำให้ภาคอีสานมีเนื้อที่ชลประทานเพิ่มขึ้นและสามารถส่งน้ำให้พื้นที่ทำการเพาะปลูกในหลายจังหวัดได้ทั่วถึงขึ้น แต่ถึงอย่างไรอัตราการพึ่งพาน้ำในระบบชลประทานก็ไม่สร้างประสิทธิภาพในการเพาะปลูกได้เต็มที่ เกษตรกรส่วนใหญ่ในภาคนี้จึงยังพึ่งน้ำฝนเป็นหลัก และต้องประสบปัญหาความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศอยู่เสมอมา (วิชัย แสงสว่าง, 2528: 31-32)

ผลกระทบจากการมีระบบชลประทานในภาคอีสานมากขึ้น นอกจากส่งผลให้ชาวนาที่อยู่ในเขตชลประทานต้องทำนาปีละ 2 ครั้งแล้ว ยังมีการปลูกพืชฤดูแล้งเพื่อใช้ประโยชน์จากโครงการชลประทานให้คุ้มค่ามากที่สุด เกษตรกรบางพื้นที่ขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้นซึ่งส่งผลต่อจำนวนพื้นที่ป่า ชาวบ้านที่ถูกลอยแพเพราะผลจากการสร้างเขื่อนชลประทานบางคนต้องเปลี่ยนรูปแบบจากที่เคยทำนามาเป็นการทำไร่เพราะลักษณะภูมิประเทศที่รัฐจัดให้ไม่เอื้ออำนวย

ในภาคอีสานมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว แต่เป็นจากจ่ายไฟจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้าประเภทดีเซลขนาดเล็กซึ่งจ่ายไฟฟ้าในเขตเมืองเฉพาะตอนกลางคือขอนแก่น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2497 มีพระราชกฤษฎีกาตั้ง "องค์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค" ขึ้น หลังจากนั้นจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานก็เริ่มมีไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง ต่อมาเมื่อมีข้อจำกัดด้านการผลิตของเครื่องกำเนิดไฟฟ้าดีเซลและค่าไฟฟ้าที่แพงทำให้รัฐดำเนินการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าด้วยการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำขึ้น 2 แห่ง คือ โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนน้ำพุง (พ.ศ. 2508) และโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ (พ.ศ. 2509) ทำการจ่ายกระแสไฟฟ้าในภาคอีสาน แต่ก็ไม่สามารถส่งไปได้ทั่วถึงจึงมีการสร้างโรงไฟฟ้าเพิ่มขึ้นในระยะต่อมา จนถึงปัจจุบันปริมาณกระแสไฟฟ้าที่ผลิตได้ก็ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้พอ เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้กำลังความต้องการใช้ไฟฟ้ามีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่อยู่อาศัย สถานประกอบการของเอกชน รัฐวิสาหกิจ และราชการ รวมถึงระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่ล้วนแต่ต้องใช้ไฟฟ้าเป็นกลไกสำคัญ ทำให้ต้องนำพลังงานไฟฟ้าจากแหล่งอื่นมาใช้ เช่น จากภาคกลาง ภาคเหนือ รวมทั้งซื้อจากประเทศลาว หรือแม้แต่การสร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้าในภาคอีสานเพิ่มขึ้น เช่น การสร้าง "เขื่อนปากมูล" ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) แม้ปัจจุบันการก่อสร้างจะแล้วเสร็จแต่ก็ยังคงมีปัญหาที่ยืดเยื้อของประชาชนที่เดือนร้อนจากการก่อสร้างมาจนถึงทุกวันนี้ ผลจากการมีไฟฟ้าใช้ในภาคอีสานทำให้ชาวบ้านที่เคยใช้น้ำมันก๊าดมีความสะดวกสบายและประหยัดค่าใช้จ่ายมากขึ้น (คำน้ำมันก๊าดเฉลี่ย 30 บาทต่อเดือน เมื่อมีไฟฟ้าใช้เฉลี่ย 10-15 บาทต่อเดือน)

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : **เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ น.ค. 2507**

สัญลักษณ์ :

— สายส่ง 230 KV. ชั้นบริเวณนอก	— สถานี 69 KV. ชั้นบริเวณพิเศษ
— สายส่ง 150 KV. ชั้นบริเวณที่สอง	— สถานี 69 KV.
— สายส่ง 115 KV.	— เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำ
— สายส่ง 110 KV. ชั้นบริเวณที่สาม	— โรงไฟฟ้าพลังน้ำ
— สายส่ง 69 KV. ชั้นบริเวณที่สี่	— สถานีจ่ายไฟ 230/69 KV.
	— สถานีรับไฟ 69 KV.
	— สถานีข้อต่อ 115 KV.

แผนผังที่
6.2

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว รัตวิทย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ที่มา : กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

ทางด้านคมนาคม ในปี พ.ศ. 2493 มีการสร้างทางรถไฟเพิ่มเติมจากสถานีแก่งคอย-บัวใหญ่ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระการขนส่งในเส้นทางสายเดิมระหว่างสถานีแก่งคอย-ปากช่อง เมื่อถึงสิ้นปี พ.ศ. 2506 ทางรถไฟแห่งประเทศไทยมีทางรถไฟเปิดใช้เป็นระยะทางทั้งสิ้น 3,567 กิโลเมตร และจนถึงปัจจุบันทางรถไฟที่ผ่านจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานมีด้วยกันทั้งหมด 3 สายคือ

1.สายกรุงเทพฯ - อุบลราชธานี ระยะทาง 575 กิโลเมตร ผ่านจ.นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ สิ้นสุดที่อุบลราชธานี

2.สายกรุงเทพฯ - หนองคาย โดยผ่านนครราชสีมา โดยระยะทางจากนครราชสีมาถึงหนองคายยาว 360 กิโลเมตร เส้นทางที่ผ่าน คือ อ.บัวใหญ่ อ.บ้านไผ่ ขอนแก่น อ.น้ำพอง อ.กุมภวาปี อุดรธานี สิ้นสุดที่หนองคาย

3.สายแก่งคอย - บัวใหญ่ เป็นทางแยกออกจากสายกรุงเทพฯ - อุบลราชธานี เส้นทางที่ผ่าน คือ อ.สุระนาายณ์ อ.ลำน้ำรายณ์ สิ้นสุดที่ อ.บัวใหญ่

นอกจากเส้นทางทั้ง 3 สายนี้แล้ว การรถไฟมีโครงการที่จะสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อกับเส้นทางที่มีอยู่เดิมเพิ่มเติมอีก 4 สาย คือ (1) สายบัวใหญ่ - ร้อยเอ็ด - มุกดาหาร - นครพนม (2) สายกุมภวาปี - สกลนคร - นครพนม (3) สายหนองสองห้อง - ศรีเชียงใหม่ และ (4) สายลำน้ำรายณ์ - เพชรบูรณ์ - หล่มสัก - เลย แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการก่อสร้างใด ๆ เกิดขึ้น (วิชัย สว่าง, 2528: 35-36) สาเหตุหนึ่งเนื่องจากการพัฒนาถนนในภาคอีสานให้มีประสิทธิภาพขึ้นทำให้ความนิยมในการเดินทางโดยรถไฟลดน้อยลง

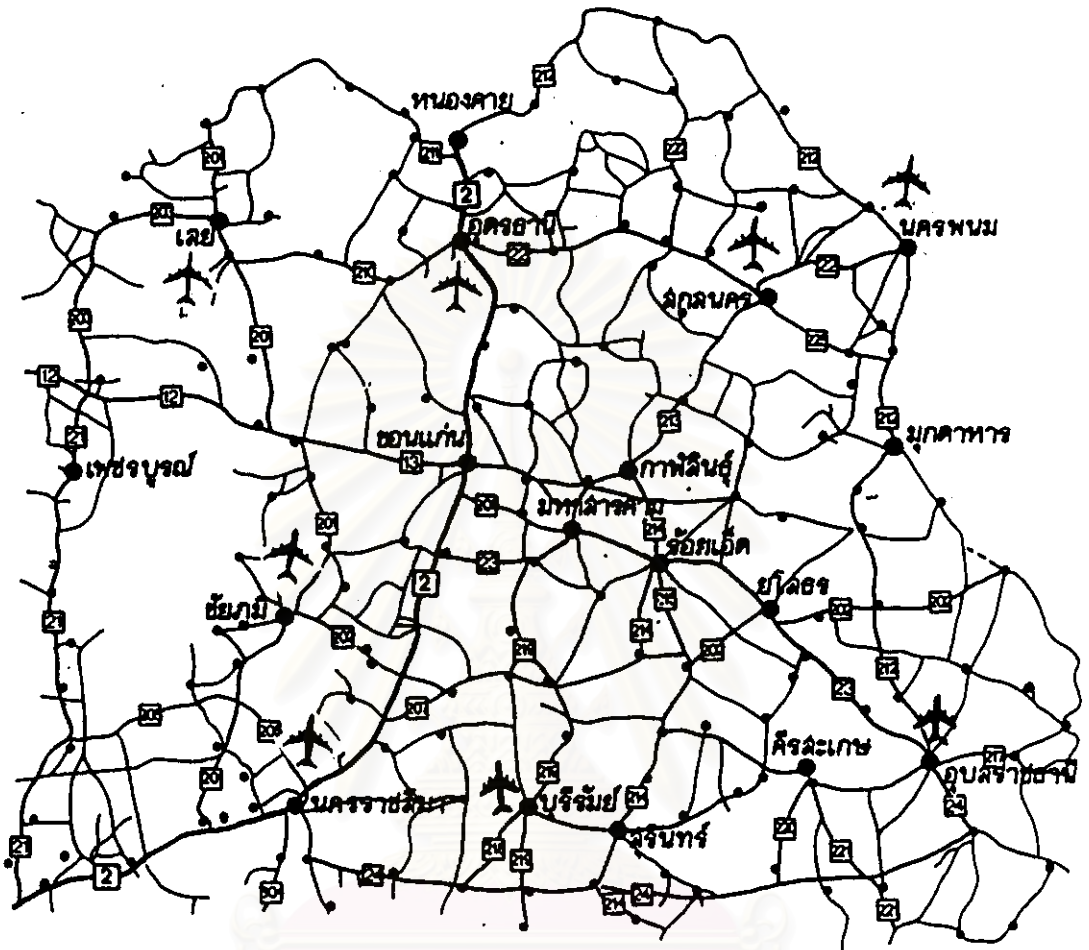

ถนนมิตรภาพยุคแรก

รถไฟในภาคอีสาน

ในปี พ.ศ. 2497 รัฐมีนโยบายก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินไปทั่วราชอาณาจักรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและด้านยุทธศาสตร์ นโยบายนี้ต่อเนื่องมาถึงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ซึ่งต้องการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความมั่นคงของประเทศ จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่ง ถนนส่วนใหญ่เป็นทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัด โดยเฉพาะทางหลวงหมายเลข 2 คือ ถนนมิตรภาพ ถือเป็นเส้นทางที่มีการจราจรหนาแน่นที่สุดของภาค มีความยาว 508 กิโลเมตร เชื่อมตั้งแต่กรุงเทพฯ-สระบุรี-นครราชสีมา-ขอนแก่น-อุดรธานี และสิ้นสุดที่หนองคาย นอกจากนี้ยังมีถนนที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาชุมชน คือ ถนน ร.พ.ช. สร้างเพื่อเชื่อมโยงในระดับตำบลหมู่บ้านมายังตัวเมือง ส่งผลให้เกษตรกรนำสินค้ามาจำหน่ายได้สะดวกขึ้น ปัจจุบันระบบถนนในภาคอีสานถือว่ามีโครงข่ายที่สามารถอำนวยความสะดวกในการคมนาคมขนส่งได้มากทั้งจากชุมชนรอบนอกมายังเขตเมือง ระหว่างเมืองต่อเมืองและระหว่างภาคอีสานกับภูมิภาคอื่นของประเทศ ภาคอีสานจึงเป็นภาคที่มีทางหลวงจังหวัดมากที่สุด คือ ร้อยละ 30 เมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ คือ ภาคเหนือร้อยละ 27 ภาคกลางร้อยละ 24 ภาคใต้ร้อยละ 19 (อาพร สุวราชสิน, 2531: 26 อ้างถึงใน คารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2541: 67)

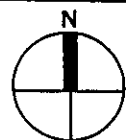
ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : ทางหลวงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สัญลักษณ์ :

- ทางหลวงแผ่นดินสายประธาน
- ทางหลวงแผ่นดินสายหลัก
- ทางหลวงแผ่นดินสายรอง
- ทางหลวงจังหวัด
- ที่ตั้งจังหวัด
- ที่ตั้งอำเภอ
- สนามบิน

ที่มา : โครงการศึกษาการวางผังเมืองรวม เทศบาลเมืองขอนแก่น

แผนผังที่
6.3

ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง สาขารวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ส่วนการเดินทางทางอากาศ ปัจจุบันมีสนามบินเกิดขึ้น 8 แห่งในพื้นที่ภาคอีสาน คือ ที่จ.เลย อุดรธานี สกลนคร นครพนม ขอนแก่น นครราชสีมา อุบลราชธานี และบุรีรัมย์ ทำให้ชาวอีสานได้รับความสะดวกรวดเร็วและมีทางเลือกในการเดินทางมากขึ้น

นอกจากนี้ การเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว เมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2537 เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ภาคอีสานเปิดตัวเองสู่ประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น ส่งผลดีต่อการค้าขายแดนของจังหวัดหนองคาย อุดรธานี และบางจังหวัดในภาคอีสานตอนบน ผลของการเชื่อมโยงสะพานมิตรภาพยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศ ทำให้การเดินทางติดต่อกันเป็นไปด้วยความสะดวกและเป็นปัจจัยนำไปสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ

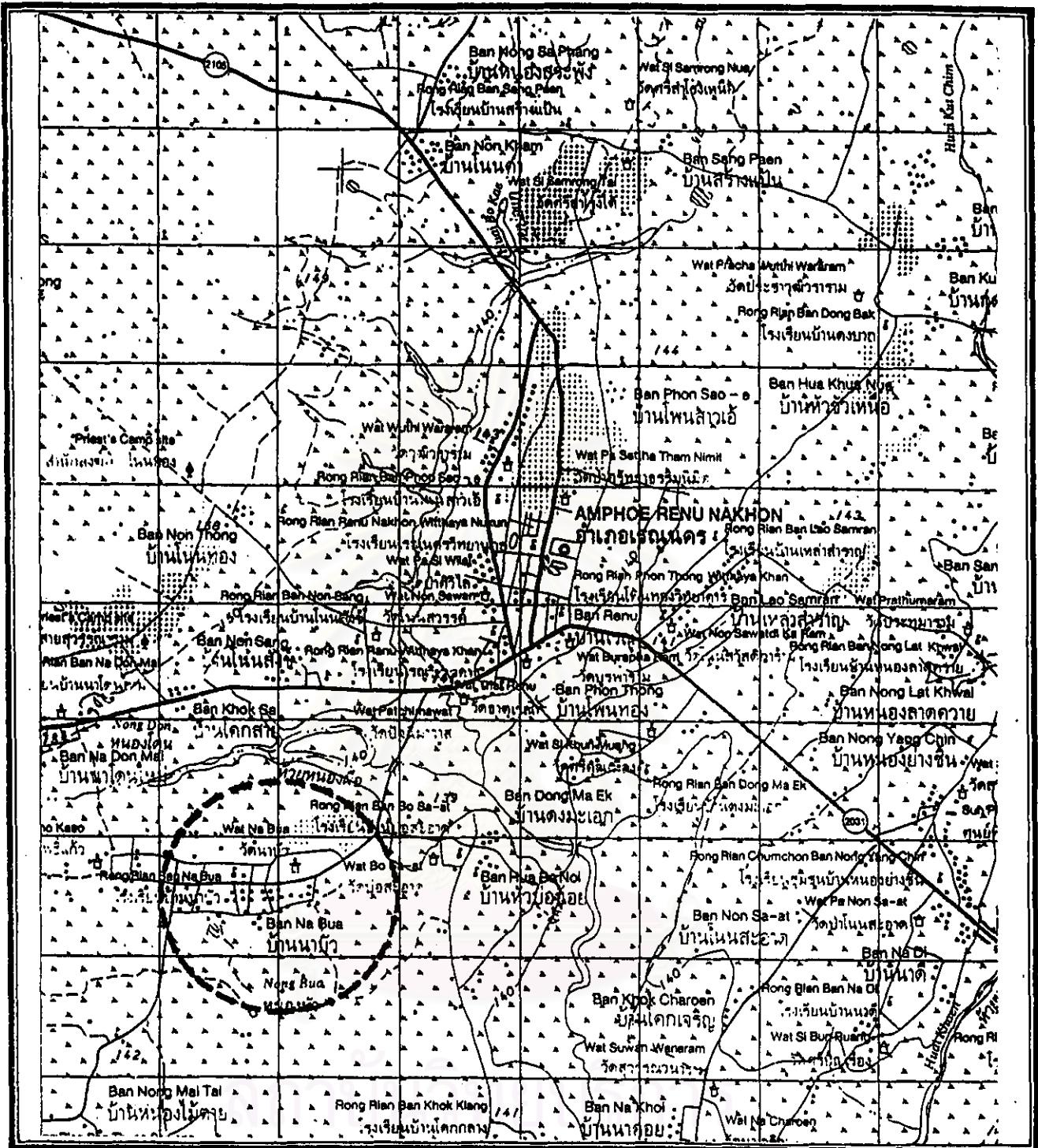
6.2 พัฒนาการของเมืองเรณูนครในยุคปัจจุบัน

◆ ด้านการเมืองการปกครอง

ในยุคสงครามแย่งชิงประชาชน เมืองเรณูนครได้รับความสนใจจากทางการมากเป็นพิเศษเพราะตั้งอยู่ในแนวเทือกเขาภูพานซึ่งมีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์หลบซ่อนตัวอยู่มาก แนวทางในการปราบปราม พคท. ของรัฐแม้จะใช้นโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมอาชีพ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ราษฎรแล้ว ยังมีการใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามโดยตรงด้วย โดยเฉพาะที่เมืองเรณูนครถือเป็นแห่งแรกที่กองกำลังติดอาวุธของ พคท. ได้ปะทะกับกองกำลังฝ่ายรัฐบาลเป็นครั้งแรกที่ บ้านนาบัว อ.เรณูนคร (อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเขตสุขาภิบาล) ตรงกับวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2508 ถือเป็นวันเสียงปืนแตกของ พคท. หลังจากนั้นเสียงปืนก็แตกขึ้นที่ภาคใต้และภาคเหนือในปี พ.ศ. 2509 และ พ.ศ. 2511 ตามลำดับ (วิมล จิโรจพันธ์, 2540: 95)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ทางราชการได้ประกาศยกฐานะตำบลเรณู ตำบลโพหนอง และตำบลท่าลาด ขึ้นเป็น "กิ่งอำเภอเรณูนคร" มีที่ทำการอยู่ที่เมืองเรณูนครเช่นเดิม รวมระยะเวลาที่เมืองเรณูนครเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอธาตุพนมได้ 53 ปี การประกาศให้เมืองเรณูนครเป็นกิ่งอำเภอถือเป็นนโยบายของรัฐบาลในการเข้ามาจัดการพื้นที่และความเป็นอยู่ของราษฎรภายหลังสถานการณ์การก่อการร้ายของ พคท. ได้ถูกคลี่คลายลง มีการก่อสร้างศูนย์ราชการและเสริมบทบาทข้าราชการในการเข้ามาทำงานกับคนในท้องถิ่นตามแนวทางที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกำหนด มีการจัดสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และสิ่งจำเป็นพื้นฐานให้กับชาวบ้าน เช่น ตลาด โรงพยาบาล โรงเรียน สถานีตำรวจ และที่ทำการอำเภอ ในปี พ.ศ. 2518 ยกฐานะขึ้นเป็น "อำเภอเรณูนคร" แบ่งการปกครองออกเป็น 8 ตำบล 84 หมู่บ้าน ได้แก่ ต.เรณู 11 หมู่บ้าน ต.โพหนอง 9 หมู่บ้าน ต.นางาม 13 หมู่บ้าน ต.โคกหินแฮ่ 14 หมู่บ้าน ต.ท่าลาด 8 หมู่บ้าน ต.นาขาม 8 หมู่บ้าน ต.เรณูใต้ 13 หมู่บ้าน และต.หนองย่างหิน 8 หมู่บ้าน ในจำนวนนี้มีหมู่บ้านที่กระทรวงมหาดไทยประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ตามนโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐ จำนวน 25 หมู่บ้าน

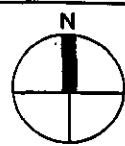
ในด้านารปกครอง อำเภอเรณูนครมีหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบสุขาภิบาล 1 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการศึกษาครั้งนี้ด้วย คือ สุขาภิบาลเรณูนคร มีพื้นที่ประมาณ 2.4 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 1,500 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของหมู่ที่ 1,2,5,9 ตำบลเรณู และหมู่ที่ 1,2,9 ตำบลโพหนอง จำนวนประชากร 6,172 คน (ข้อมูลสุขาภิบาล, 2542)

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : ตำแหน่งที่ตั้งบ้านนาบัว อำเภอเรณูนคร

สัญลักษณ์ :

แผนผังที่

6.4

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขางวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

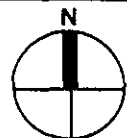
ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : **พื้นที่การปกครองจําแนกตำบล อ.เรณูนคร**

สัญลักษณ์ :

● ที่ว่าการอำเภอเรณูนคร

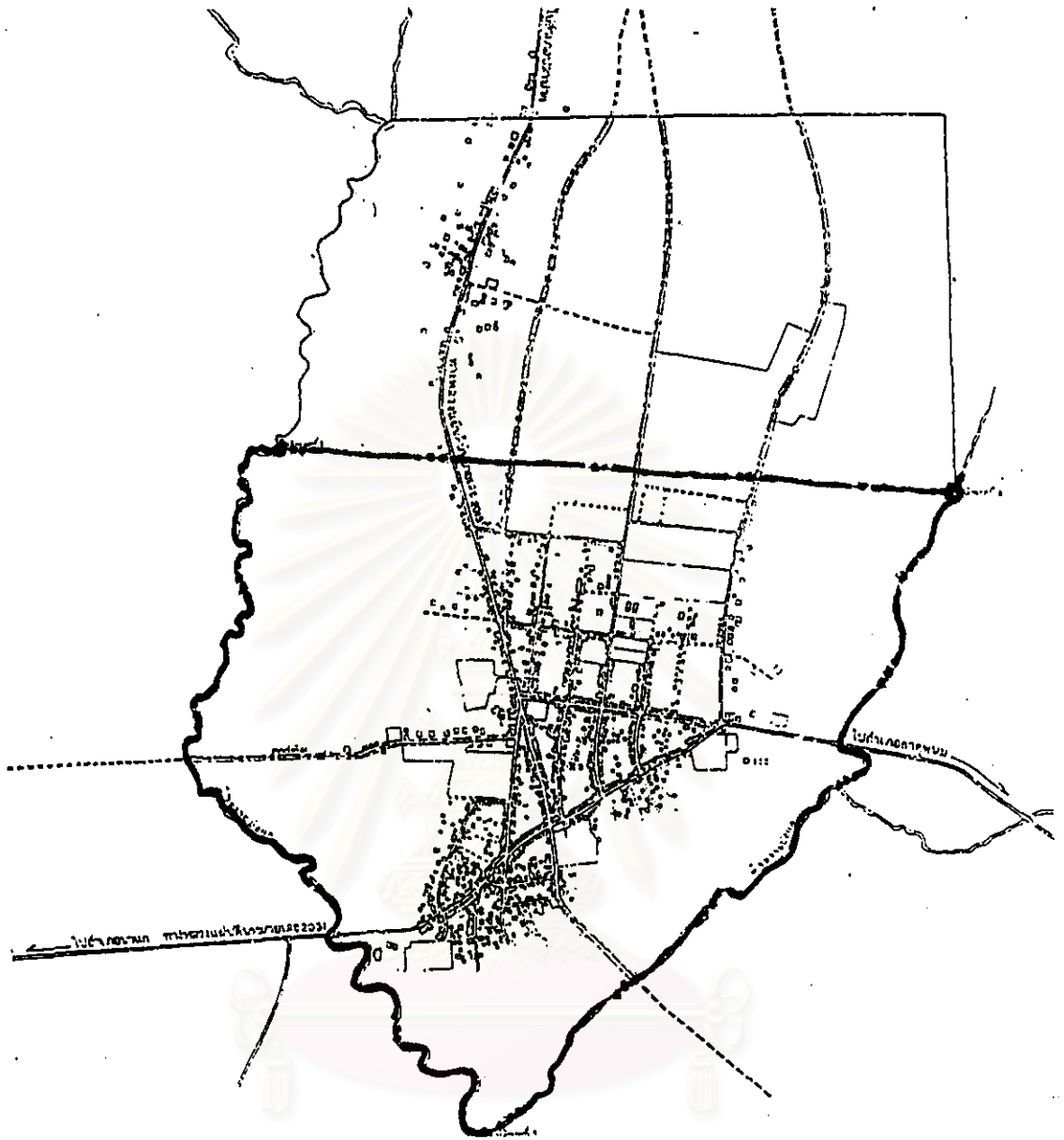
ที่มา : กรมการผังเมือง

แผนผังที่
6.5

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เชื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

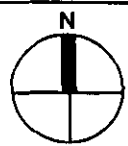
ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองรณนกร

แสดง : แนวเขตสุขภาพรณนกร

สัญลักษณ์ :

————— แนวเขตสุขภาพ

ที่มา : กรมการผังเมือง

แผนผังที่
6.6

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัณย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ปัจจุบัน เมืองเรณูนครมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดนครพนมมีบทบาทค่อนข้างเด่นชัดด้านการท่องเที่ยว เพราะมีพระธาตุเรณูและศิลปวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ประกอบกับที่ตั้งของอำเภอเรณูนครอยู่ห่างจากองค์พระธาตุพนมเพียง 15 กิโลเมตร จึงถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางบนเส้นทางเดียวกันได้ ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งอยู่ในช่วงโครงการอีสานเขียว เมืองเรณูนครจึงได้รับงบประมาณสนับสนุนและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้ในการประกอบอาชีพจากกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การศึกษาผังโครงสร้างจังหวัดนครพนมโดยกรมการผังเมือง ได้จัดลำดับความสำคัญของชุมชนแต่ละชุมชนในจังหวัดนครพนมเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาระบบชุมชนในอนาคต กำหนดให้ชุมชนสุขาภิบาลเรณูนครเป็นศูนย์กลางชุมชนลำดับที่ 3 มีบทบาทและหน้าที่เป็นศูนย์กลางการบริหารระดับอำเภอ เป็นศูนย์รวมรวมสินค้าการเกษตร และเป็นศูนย์กลางการบริการ ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมไปยังบริเวณอำเภอข้างเคียง ได้แก่ อำเภอปลาปาก อำเภอนาแก และอำเภอธาตุพนม

◆ ด้านเศรษฐกิจ

เหตุการณ์ทางการเมืองที่นำไปสู่การปฏิรูปด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับภูมิภาคและส่งผลต่อรูปแบบการพัฒนาเมืองเรณูนคร ภาวะทางเศรษฐกิจถือเป็นปัจจัยแรก ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปากท้องของชาวบ้านและมีผลต่อเนื่องถึงการดำเนินชีวิตในด้านอื่นต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การศึกษา การรักษาพยาบาล การเดินทาง การพักผ่อน หรือแม้แต่การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ตลอดอายุเมืองกว่า 155 ปีที่ผ่านมา ชาวเรณูนครได้ปรับตัวเองจากระบบเศรษฐกิจแบบปิดที่ทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงชีพโดยใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นหลัก มาสู่ยุคของการใช้เครื่องทุ่นแรงที่เป็นเทคโนโลยีอันทันสมัยและให้ความสะดวกและรวดเร็วกว่าในสมัยก่อน เกษตรกรต้องปรับตัวสู่ความทันสมัยและให้รับกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่เปลี่ยนไปจึงต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีเพื่อจะได้ผลผลิตตามที่ต้องการและเป็นไปตามกลไกที่ตลาดกำหนด ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอำเภอเรณูนครมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม โดยมีพื้นที่ถือครองเกษตรกรรมเกินกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด (ในปี พ.ศ. 2537 อำเภอเรณูนครมีพื้นที่เกษตรกรรมประมาณ 92,483 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 57.41 ของพื้นที่ทั้งหมด) ยกเว้นในเขตสุขาภิบาลที่ส่วนใหญ่ประชาชนประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีพื้นที่นาเป็นของตัวเอง โดยเฉลี่ย 10-20 ไร่ ต่อครอบครัว และยังปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน บางครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกช่วยทำนาก็จะให้คนอื่นเช่าและเก็บค่าเช่าเป็นผลผลิตข้าวที่ได้ สำหรับนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมปลูกพืชพาณิชย์มีผลกับเมืองเรณูนครมากในช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะปอ และมันสำปะหลัง แต่เมื่อประสบภาวะราคาตกต่ำทำให้เกษตรกรเลิกปลูก ส่วนข้าวโพดจะปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน ที่ปลูกกันมากที่สุด คือ ฝ้าย เพราะเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทอผ้าจนเป็นสินค้าขึ้นชื่อของเมืองเรณูนครแต่ปัจจุบันด้วยปัญหาทรัพยากรที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ และวิทยาการการผลิตที่ทันสมัยทำให้ชาวบ้านหันมาใช้ด้ายสังเคราะห์จากโรงงานมากขึ้น เพราะสะดวกสบายมากกว่า การปลูกฝ้ายจึงหมดไป

ผลจากอดีตที่ดึงดูดให้คนในชุมชนต้องออกไปปะทะสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับสังคมภายนอก และนำมาสู่รูปแบบการค้าโดยมีระบบเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่นตำนานนายฮ้อยที่ถึงแม้ปัจจุบันจะสิ้นสุดไปแล้ว แต่ด้วยนิสัยชอบค้าขายที่เป็นทุนเดิม

ร้านค้าหน้าวัดธาตุเรณู

ทำให้อาชีพหลักของคนในเขตสุขาภิบาล คือ พาณิชยกรรม ทั้งกิจกรรมการค้าและบริการ ด้านการค้าแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ผู้ที่เปิดกิจการร้านค้าอยู่ในพื้นที่ และพ่อค้าเร่ที่นำสินค้าไปขายตามต่างจังหวัด กิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นสร้างรายได้หลักให้เศรษฐกิจของชุมชนอยู่ในเกณฑ์ดีและมีแนวโน้มดีขึ้น โดยมีปัจจัยเกื้อหนุนจากการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่งซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาในระดับภูมิภาคและการพัฒนาความมั่นคงของชาติ เป็นการเสริมและสนับสนุนให้บทบาทเมืองเรณูนครมีฐานะเป็นศูนย์กลางการบริการให้แก่ประชาชนทั้งในพื้นที่และโดยรอบชัดเจนยิ่งขึ้น ในเขตพื้นที่สุขาภิบาลมีร้านค้า อาคารพาณิชย์ ตลาดสด จำหน่ายสินค้าอุปโภค บริโภค และกิจการบริการ เช่น ร้านเสริมสวย ร้านตัดเสื้อผ้า ซึ่งรองรับกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมของเมืองได้มากโดยเฉพาะในช่วงม้งงานเทศกาลประเพณี การขยายตัวของภาคพาณิชยกรรมและการบริการอาจพิจารณาได้จากที่ตั้งของสถาบันการเงินซึ่งมีอยู่ 3 แห่ง คือ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร นอกจากนี้ เมืองเรณูนครยังมีการประกอบอุตสาหกรรมขนาดเล็กภายในเขตสุขาภิบาล ได้แก่ โรงสีข้าว โรงงานทำผ้าผืน ร้านซ่อมรถยนต์และจักรยานยนต์ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป

การนำสินค้าไปขายตามต่างจังหวัดของคนเรณูนครในลักษณะของ "พ่อค้าเร่" เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่รูปแบบ การเดินทาง และสินค้าที่นำไปขายได้เปลี่ยนไปตามกาลสมัย ในยุคนี้พ่อค้าเร่บางคนทำเป็นอาชีพโดยไม่ต้องรอถึงหลังฤดูการเก็บเกี่ยว เพราะขายที่นาหมดแล้วนำมาเงินมาผ่อนรถยนต์เพื่อใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง พ่อค้าเร่บางรายนำรถจักรยานยนต์บรรทุกไปด้วย เมื่อไปถึงเมืองใหญ่และต้องแวะพักหลายวันก็จะจอดรถยนต์ไว้แล้วใช้รถจักรยานยนต์แทน เหตุเพราะสะดวกและประหยัดน้ำมันมากกว่า การเดินทางแต่ละครั้งจะนานาน 15 - 30 วัน บางคนนานเป็นเดือนขึ้นอยู่กับของที่ขายหมดเร็วหรือช้าเพียงใด โดยจะไปกันทั้งสามภรรยา ส่วนลูกฝากให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดู สถานที่ไปขายก็ไม่จำกัดว่าเฉพาะในเขตภาคอีสานเพราะมีบางรายไปไกลถึงภาคใต้ก็มี สินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อของเมืองเรณูนครอยู่แล้ว คือ ผ้าทอ ผ้าซิด เสื้อผ้าชุดพื้นเมืองที่ทำจากฝีมือตัดเย็บของแม่บ้าน นอกจากการนำสินค้าไปขายแล้ว พ่อค้าเร่ที่มีฐานะค่อนข้างดีจะรับซื้อและขายทองรูปพรรณด้วย โดยการเข้าไปตระเวนซื้อตามหมู่บ้านชนบทที่ห่างไกลโดยการซื้อขายเป็นเงินสด อย่างไรก็ตาม มีชาวบ้านบางคนตั้งข้อสังเกตว่า การค้าขายของชาวเรณูนครจะแตกต่างจากการค้าขายของชาวจีน เพราะคนเรณูนครจะค้าขายไปเรื่อยไม่มีการผูกมัดหรือผูกขาดเหมือนที่คนจีนเคยไปขายร้านนี้ ครั้งต่อไปก็จะมาร้านนี้อีก และสินค้าที่นำไปขายก็ไม่ได้เอาไปจำนวนมากมายแต่อย่างใด

นอกจากการเดินทางไปค้าขายแล้ว ภายในเมืองเรณูนครยังมีพ่อค้าต่างถิ่นเดินทางมาค้าขายด้วย โดยเฉพาะที่ร้านจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์พื้นเมืองภายในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองอำเภอเรณูนคร เช่น ผ้าทอ ชุดพื้นเมืองสำเร็จรูป ผ้าพันคอ หมวก และอื่น ๆ พ่อค้าต่างถิ่นจะมาประมาณ 2 - 3 เดือนต่อครั้ง ส่วนมากเป็นพ่อค้าที่ขายสินค้าพื้นเมืองเหมือนกัน เช่น พ่อค้าจากจังหวัดทางภาคเหนือ นำเสื้อม่อฮ่อมมาแลกกับเสื้อผ้าพื้นเมืองเรณูนคร หรือบางอย่างก็ซื้อขายเป็นเงินสดกลับไป

ร้านค้าในศูนย์หัตถกรรม
และสินค้าพื้นเมืองเรณูนคร

ไป ส่วนพ่อค้าต่างถิ่นอีกลักษณะหนึ่งที่เข้ามาจำหน่ายสินค้าในเมืองเรณูนครคือ มาในรูปแบบของ "ตลาดนัด" กำหนดช่วงเวลาที่น่านอนทุกเดือน คือ ทุกวันที่ 2 และวันที่ 17 ของทุกเดือน (หลังวันหอยออก) สินค้าที่ขาย ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องใช้ครัวเรือนประเภทพลาสติก และสินค้าเบ็ดเตล็ดอีกสารพัด

ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจของเมืองเรณูนครขบเซาลง เนื่องจากปัญหาหลายด้านที่กระทบมาตั้งแต่อดีต จนกลายเป็นภาวะวิกฤติเช่นเดียวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ ภาวะความเป็นเมืองที่กระจายมาถึงท้องถิ่น เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การดำเนินชีวิตของคนชนบทเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาภาคการเกษตรได้ลดไปเพราะไม่เหลือความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรให้สร้างหรือเพิ่มผลผลิตได้ ประกอบกับความไม่แน่นอนของตลาดสินค้าที่ควบคุมโดยกลไกรัฐและเกี่ยวโยงกับระบบการค้าโลก แรงงานจำนวนมากจึงต้องอพยพออกนอกพื้นที่เพื่อหางานทำในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ในระดับภูมิภาค โดยส่วนมากมักเป็นอาชีพรับจ้าง ซึ่งกลายเป็นปัญหาของแรงงานสิ้นเมืองและเป็นภาระให้กับเมืองใหญ่ต่อไป

◆ ด้านสังคมและวัฒนธรรม

การยกฐานะเมืองเรณูนครขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนครพนมและแต่งตั้งข้าราชการจากส่วนกลาง มาปกครองดูแลความเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นการเข้ามามีบทบาทโดยตรงของหน่วยงานราชการ และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนจากที่เคยเรียบง่ายและพึ่งพากันสูงให้ถูกลดลง เพราะในสายตาของประชาชน “รัฐ” เป็นผู้มั่งคั่งภาพเป็น “เจ้านาย” ที่มักใช้อำนาจสั่งการหรือมอบหมายงานที่เป็นระเบียบขั้นตอนอย่างเป็นทางการ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นแบบวิถีชาวบ้านจึงถูกลดทอนเพราะการเข้ามามีส่วนร่วมในงานแต่ละครั้งมักเกิดจากระบบการจ้างแรงงาน การสั่ง หรือการขอความร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งทำให้ความรู้สึกเป็นเจ้าของงานของคนในชุมชนลดน้อยลงไป สิ่งที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในชุมชนให้คนห่างเหินกันมากขึ้น เพราะเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องการการมีส่วนร่วมคนจะคิดคำนวณก่อนตัดสินใจว่า การมีส่วนร่วมของตนจะได้รับประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่และใครจะได้ประโยชน์มากกว่า ซึ่งหากระบบคิดนี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็เป็นเรื่องยากที่จะรักษาวัฒนธรรมในชุมชนไว้ได้

ตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ กิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของ “บ้านภูไท” โดยอาจารย์ชัยปดินทร์ สาสิพันธ์ ซึ่งรับผิดชอบดูแลบายศรีสู่ขวัญและการฟ้อนรำตามศิลปวัฒนธรรมชาวผู้ไท จนเป็นที่ยอมรับของเมืองเรณูนคร และมักจะได้รับมอบหมายจากทางอำเภอและจังหวัดให้มีส่วนร่วมในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองอยู่เสมอ แต่งบประมาณที่ทางการให้ความช่วยเหลือแต่ละครั้งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายจริงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นค่าแต่งตัว แต่งหน้าของศิลปินนักแสดง รวมถึงค่าอาหารและเครื่องดื่ม ปัญหานี้ส่งผลให้นักแสดงบางคนเลิกที่จะเข้ามาเรียนรู้และสานต่อศิลปปะการฟ้อนรำตามแบบผู้ไทจะเหลือก็เพียงคนที่มีใจรักจริง ๆ เท่านั้น

นอกจากนี้ สภาพสังคมที่เป็นระบบเปิดแม้จะเปิดโอกาสให้คนได้รู้จักกันมากขึ้น แต่เป็นการผูกพันกันโดยมีพันธะสัญญา การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อคุณค่าทางวัฒนธรรมหรือทำประโยชน์เพื่อชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทนจึงลดน้อยลง ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเมื่อถึงงานบุญประจำปี และเป็นสิ่งที่สังเกตว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่กลายเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพางบประมาณในการจัดงานเสมอ เมื่อไม่มีก็ยากที่ชาวบ้านจะช่วยกันจัดให้มีขึ้น สิ่งนี้เองที่ส่งผลให้นักการเมืองในท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนด้านงบประมาณการจัดงาน จนเกิดข้อสมมติฐานว่า อิทธิพลทางการเมืองมีผลต่อการมีอยู่หรือหมดไปของกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน และเป็นที่ทราบดีว่าชาวผู้ไทมีนิสัยรักพวกพ้อง โดยตั้งแต่สมัยสงครามอินโดจีนเคยมีชาวเวียงจันทน์มาตั้งบ้านเรือนและทำการค้าใกล้บริเวณตลาด แต่เมื่อโฮจิมินห์สิ้นอำนาจชาวเรณูนครจึงร่วมกันขับไล่ออกไปในปี พ.ศ. 2512 นับแต่นั้นก็ไม่พบว่ามิชาวญวนหรือกลุ่มชนใดเข้ามาตั้งรกรากในเมืองเรณูนครอีก เพราะไม่ได้รับการยอมรับทั้งด้านการดำเนินชีวิตและการทำมาค้าขาย ดังนั้น ชื่อเรียกเมืองเรณูนครอีกชื่อหนึ่งว่า “เมืองเว” จึงไม่น่าจะหมาย

ถึง "เมืองเว้" นครหลวงแห่งหนึ่งของเวียดนามในอดีต แต่เป็นเมืองเล็กเมืองน้อยที่ตั้งอยู่รอบ ๆ เมืองวัง ชาวบ้านเรียกว่า บ้านวังเว ต่อมาแม้จะย้ายมาอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงแล้วก็ยังคงเรียกกันติดปากว่า "เมืองวังเมืองเว"

ชีวิตประจำวันของคนในชุมชนเรณูนครแตกต่างกันไปตามเพศวัยและอาชีพ การใช้เวลารว่างเริ่มเปลี่ยนไปเพราะภาวะเศรษฐกิจบังคับ เช่น เมื่อมีเวลารว่างผู้หญิงจะซักไหมพรมเป็นรายได้เสริม หรือทำอาชีพอื่นนอกจากอาชีพหลัก เช่น การค้าขนาดเล็ก วัยรุ่นใช้เวลาช่วงเย็นออกกำลังกาย หรือพักผ่อนอยู่บ้านและเปิดรับสื่อจากวิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ หรือการเข้ามาฉายหนังกลางแปลงซึ่งกำหนดช่วงเวลาไม่ได้แน่นอน อิทธิพลของสื่อที่เข้ามายังชุมชนทั้งสื่อสารมวลชนและสื่อที่เข้ามาโดยตรงในชุมชนนี้นับเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชุมชนเป็นอย่างมาก

การใช้เวลารว่างของคนเรณูนคร

ในด้านวิถีความเป็นผู้ไทของชาวเรณูนคร ชาวบ้านยังคงเคารพนับถือปูตลาเช่นเดิมโดยจัดสร้างศาลปูตลาขึ้นใหม่ แต่ย้ายออกมาห่างจากลำห้วยสายบ่อแกเล็กน้อย ส่วนประเพณีที่ชาวผู้ไทยึดถือปฏิบัติปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนให้เรียบง่ายมากขึ้น ประเพณีบางอย่างมีการปฏิบัติน้อยลงเพราะความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เช่น การแพทย์ที่พัฒนามากขึ้นทำให้การรักษาด้วยประเพณีการเหยมีน้อยลง อย่างไรก็ตาม ประเพณีของชาวผู้ไทเรณูนครก็เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่หน่วยงานราชการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด ด้วยการให้งบประมาณก่อสร้างศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองอำเภอเรณูนครเพื่อเป็นสถานที่แสดงงานศิลปวัฒนธรรม บริเวณโดยรอบเป็นร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองโดยเฉพาะงานหัตถกรรมทอผ้าที่ขึ้นชื่อ ซึ่งปัจจุบันหลายครัวเรือนใช้วิธีซื้อด้ายสังเคราะห์มาเย็บเป็นชุดสำเร็จรูปจำหน่ายมากกว่าการทอจากฝ้ายธรรมชาติ ประเพณีการลงช่วงที่ในอดีตเคยมีจึงไม่เหลือให้เห็นแล้วในปัจจุบัน

◆ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ส่งผลต่อการขยายพื้นที่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินออกไปเป็นจำนวนมาก ผลที่เกิดขึ้นทำให้ทรัพยากรจำนวนมากทรุดโทรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ เพื่อใช้สำหรับเป็นวัสดุในการสร้างบ้านและนำมาเป็นฟืนไว้ใช้ในครัวเรือน นโยบายการ

สภาพเมืองเรณูนคร พ.ศ.2542

ปราบปรามคอมมิวนิสต์โดยการเร่งสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน แหล่งน้ำ ไฟฟ้า และการขยายพื้นที่ทำกินให้มากขึ้นเพื่อราษฎรจะได้ยุติกันติ ทำให้พื้นที่ป่าของเมืองเรณูนครยิ่งเหลือจำนวนน้อยลง เพราะเป็นพื้นที่หลักของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจนนำมาสู่เหตุการณ์วันเสียปืนแตกในปี พ.ศ.2508 นอกจากนี้ การให้สัมปทาน

ทำไม้ของรัฐก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว แม้แต่บริเวณรอบ ๆ ศาลปู่ลาซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าจะไม่เข้าไปตัดไม้ทำลายป่าก็ปรากฏว่าไม่มีต้นไม้หลงเหลือ กระทั่งปัจจุบันในบรรยายสรุปอำเภอเมืองเรณูนครได้ระบุชัดเจนว่าในพื้นที่อำเภอเรณูนครไม่มีป่าไม้ ดังนั้นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติจึงไม่มี

ส่วนทรัพยากรน้ำ ลำห้วยสายบ่อแกซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติสายหลักของชุมชนมีสภาพตื้นเขินไม่สามารถนำมาบริโภคอุปโภคได้ แม้แต่เพื่อประโยชน์ทางการเกษตรก็มีปริมาณน้ำที่ไม่แน่นอน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องฝ่ากความหวังกับน้ำฝนตามธรรมชาติ ปัจจุบันลำห้วยสายบ่อแกบริเวณใกล้กับศาลปู่ลาชาวบ้านร่วมกันประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ห้ามล่าปลาในบริเวณนี้

◆ ด้านกายภาพ

ตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เมืองเรณูนครเริ่มเปิดตัวเองสู่สังคมภายนอกมากขึ้น โดยมีระบบคมนาคมที่ใช้กันมากคือ ถนน ซึ่งเส้นทางที่ใช้ในช่วงแรก ๆ เป็นทางดินทางเกวียนซึ่งใช้ได้เฉพาะหน้าแล้ง เมื่อชาวบ้านเดินทางที่ขึ้นระบบถนนจึงถูกพัฒนาจากถนนดินเป็นถนนลูกรังเพื่อให้อยู่ในสภาพใช้งานได้สะดวก จากนั้นเป็นถนนลาดยางมะตอยซึ่งไม่ได้มาตรฐานเท่าปัจจุบัน รถยนต์คันแรกที่วิ่งในเมืองเรณูนครเริ่มมีเมื่อใดนั้นไม่ทราบปีแน่ชัด ชาวบ้านเรียกกันว่า "รถซุนเต็ก" เป็นรถจักรไอน้ำรุ่นแรก ๆ เวลาสตาร์ทมีควันคลุ้งไปทั่วจนชาวบ้านเรียกว่า "รถโคกลั่น ควันท่วมบ้าน" เส้นทางที่วิ่ง คือ เรณูนคร - ธาตุพนม ซึ่งขณะนั้นยังเป็นสภาพทางลูกรังอยู่ ค่าโดยสารเที่ยวละ 50 สตางค์

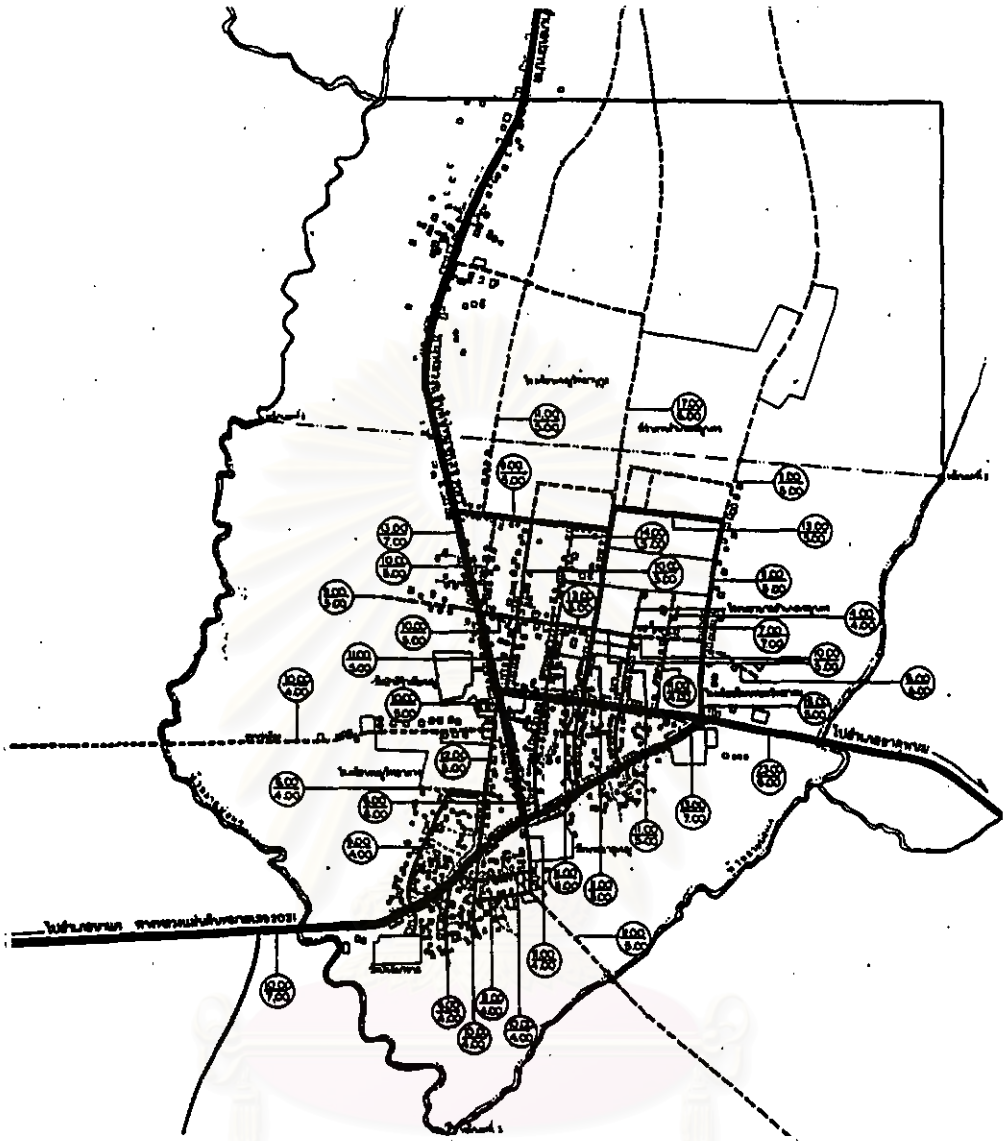
ชาวเรณูนครกับรถคันแรกของเมืองเรณูนคร

ถนนสายแรก ๆ ที่เชื่อมระหว่างเมืองเรณูนครกับเมืองอื่นคือ ถนนสายเรณูนคร - นาแก เพราะเป็นบริเวณที่ พคท. ใช้เป็นที่ปฏิบัติงานอยู่มาก ต่อมาเมื่อรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง หรือตั้งแต่เหตุการณ์วันเสียดินแดที่บ้านนาบัวในปี พ.ศ. 2508 เป็นต้นมาได้มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย เพราะเป็นยุทธวิธีที่รัฐใช้ในการทำลายที่หลบซ่อนของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และยังทำให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายในการเดินทางมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นแนวนโยบายของรัฐในการเข้ามาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งระบบสาธารณูปโภคและระบบสาธารณูปการ เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก สถานีที่ตั้งของหน่วยงานราชการ เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดีจะได้ไม่ไปเข้าร่วมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์อีก

ทางหลวงแผ่นดินสาย 2031 ธาตุน้อย-นาเหนือ

ประมาณปี พ.ศ. 2512 รัฐอนุมัติงบประมาณสร้างถนนยางมะตอยเป็นสายแรก คือ เส้นทางจากสามแยกเรณูนคร (บ้านธาตุน้อย) มาถึงเมืองเรณูนครจากนั้นจึงสร้างต่อไปสิ้นสุดที่บ้านนาเหนือทางด้านทิศตะวันตก นอกจากนี้ได้มีการพัฒนาถนนลูกรังแต่ละสายให้เป็นถนนยางมะตอยที่มีคุณภาพมากขึ้นเป็นลำดับ เมื่อการคมนาคมสะดวกสบายขึ้นโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐก็เข้ามาให้บริการแก่ประชาชนได้มากขึ้น สภาพทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลง

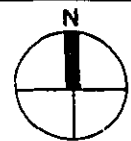
ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองอุดร

แสดง : ภาพถนนปัจจุบัน อ.อุดรฯ พ.ศ. 2536

สัญลักษณ์ :

- ถนนสายหลัก (ขาดยาง)
- ถนนสายรอง (ขาดยาง)
- ถนนซอย (ขาดยาง)
- ถนนลูกครึ่ง
- เขตทาง
- ผิวจราจร

ที่มา : กรมการผังเมือง

แผนผังที่

6

ภาควิชาการวางแผนที่ดินและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัณย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

สถาบันวิทยบริการ

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงสภาพถนนสายหลัก สายรอง และถนนซอยในเมืองเรณูนคร

ที่มา :

ภาพที่
6.1

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

อย่างชัดเจนก็คือ พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย และมีการสร้างระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการมากขึ้น ขณะเดียวกันการสร้างที่อยู่อาศัยได้ขยายตัวมากขึ้นตามการเพิ่มของประชากร พื้นที่ว่างระหว่างบ้านซึ่งในอดีตแต่ละครัวเรือนเว้นไว้สำหรับปลูกฝ้ายลดลงไปจนไม่มีการปลูกฝ้ายเหลืออยู่ในปัจจุบัน แสดงถึงวิวัฒนาการเมืองจากการรวมตัวของชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินชัดเจน จนเติบโตเป็นย่านพักอาศัย ย่านพาณิชย์กรรม สถานที่ราชการ และระบบถนนหนทางซึ่งมีการใช้ที่ดินชัดเจนขึ้น

ปัจจุบันพื้นที่เขตสุขภาพเทศบาลเรณูนคร มีการแบ่งการใช้ที่ดินออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมขนาดเล็ก สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันราชการ การสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ชุมชนส่วนใหญ่กระจุกตัวหนาแน่นทางตอนใต้ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่ยุคดั้งเดิม ต่อมาเมื่อทางการประกาศเป็นกิ่งอำเภอและอำเภอเรณูนคร พื้นที่เมืองจึงขยายออกไปทางทิศเหนือ โดยเริ่มแรกเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ จากนั้นจึงมีการโยกย้ายที่อยู่อาศัยและเกิดเป็นย่านพาณิชยกรรมตามมากลายเป็นพื้นที่ใจกลางเมืองที่มีความคึกคักมากกว่าอดีต

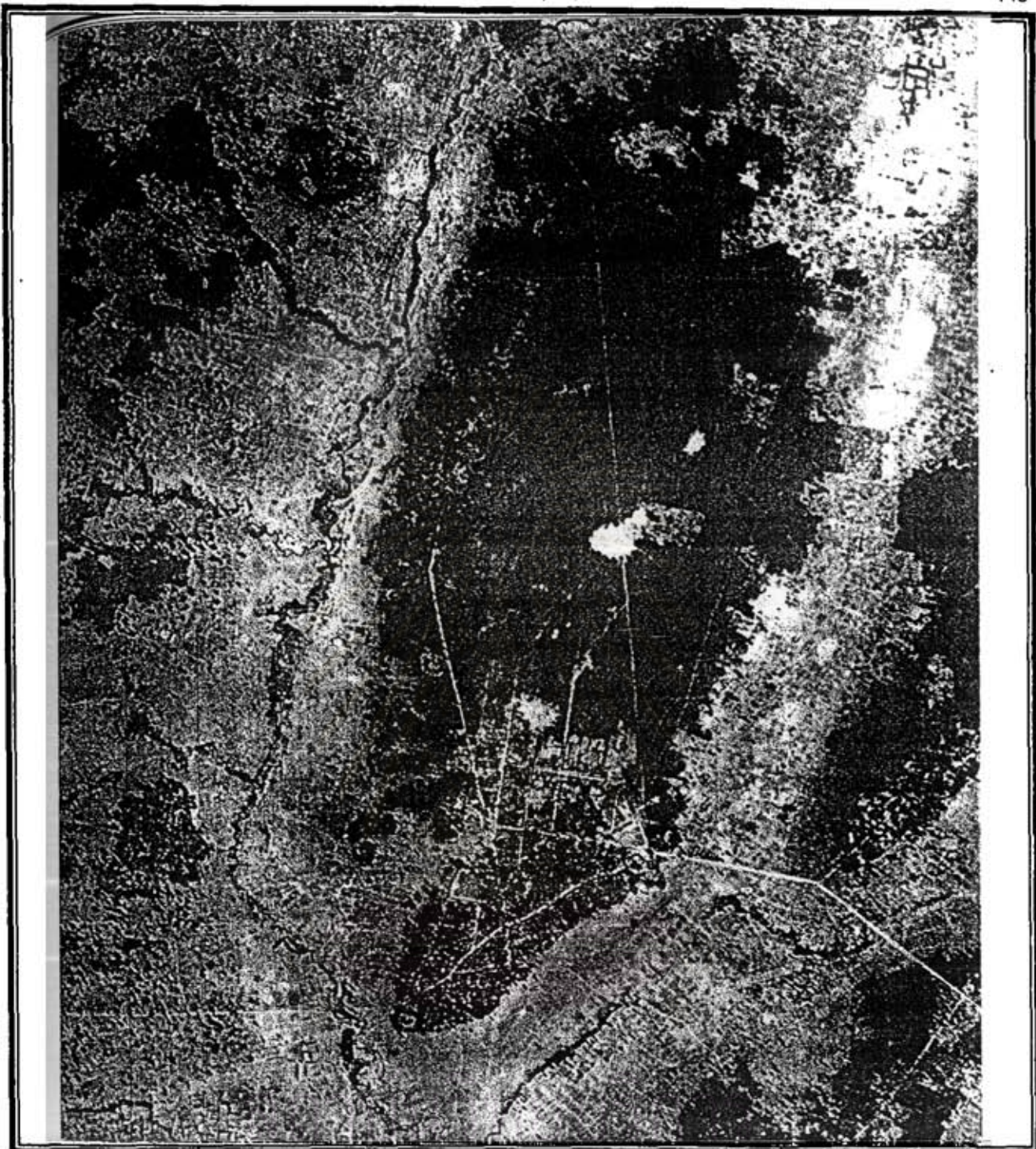
6.3 พัฒนาการของเมืองเรณูนครในยุคปัจจุบันที่ส่งผลต่อชุมชน

6.3.1 การตั้งถิ่นฐานในระดับชุมชน

ชุมชนเมืองเรณูนครเริ่มมีประชากรเข้ามาอยู่มากขึ้นหลังการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลง ระบบการปกครองแบบศักดินาในอดีตที่เคยแบ่งแยกที่อยู่อาศัยระหว่างคนในระดับเจ้าเมืองกับไพร่หมดสิ้นไป การจับจองพื้นที่ว่างเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นสิทธิอันชอบธรรมและเป็นไปตามประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ซึ่งชาวบ้านต้องแจ้งการครอบครองที่ดินต่อนายอำเภอท้องที่ แต่การตั้งบ้านเรือนในระยะแรกก็ยังคงเป็นลักษณะกลุ่มเครือญาติเดียวกันอาศัยอยู่ใกล้กัน โดยกระจุกตัวอยู่มากบริเวณที่มีป้อบ้านหรือหลักบ้าน จนกระทั่งมีการขยายถนนทางหลวงแผ่นดินสาย 2031 ชุมชนจึงขยายตัวออกมาตามแนวถนนเพิ่มขึ้น

สำหรับที่ตั้งของป้อบ้านหรือหลักบ้านในปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ส่วนตัวซึ่งเจ้าของบ้านเป็นรุ่นลูกรุ่นหลานของเจ้าเมืองเรณูนครคนสุดท้าย (ตระกูลโกพลรัตน์) สภาพโดยรอบมีแนวรั้วกันมิดชิด จากการสอบถามไม่มีชาวเมืองเรณูนครมาสังเกตราษฎรนอกจากคนในบ้านที่ทราบไว้เป็นปกติ ประเพณีการเลี้ยงผีมีเหลือที่หลักเมืองหรือประกอบพิธีกรรมใด ๆ ในระดับชุมชนจึงไม่มี แม้แต่คนรุ่นใหม่ในชุมชนก็ไม่ทราบว่าที่เมืองเรณูนครมีหลักบ้านนี้ตั้งอยู่ จึงเป็นที่น่าเสียดายที่คุณค่าในอดีตซึ่งเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานในยุคแรก ๆ ของชุมชนได้ถูกลดคุณค่าลงไป สิ่งที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือกันมากก็คือ ปู่ดลา มีการบูรณะก่อสร้างศาลปู่ดลาขึ้นใหม่เป็นอาคารคอนกรีตแข็งแรงมั่นคง ใกล้เคียงห้วยสายบ่อแกทางด้านท้ายเมืองเช่นเดิม บริเวณโดยรอบมีการปรับสภาพแวดล้อมให้ดูร่มรื่นแต่ก็เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ไม่ใหญ่ยืนต้นเช่นในอดีตเหลือเพียงไม่กี่ต้น

เมื่อพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศเมืองเรณูนครและพื้นที่โดยรอบ พบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในช่วง 21 ปี จากปี พ.ศ. 2495 - 2516 มีการพัฒนาในด้านโครงข่ายกรรมนาคมมากขึ้น กล่าวคือ มีการก่อสร้างถนน รพช. ไปบ้านสร้างแป้นทางด้านเหนือ บ้านโพนสาวเข้ด้านตะวันออก การขยายเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2105 ถึงอำเภอปลาปากทางด้านตะวันตก ถนนไปบ้านดงมะเข็กทางด้านทิศใต้ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2031 ธาตุน้อย - นาเหนือ ได้รับการปรับปรุงให้มีคุณภาพดีขึ้น สภาพความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : **สภาพการใช้ที่ดินเมืองเรณูนครและพื้นที่โดยรอบ ;**

สัญลักษณ์ : **ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2495**

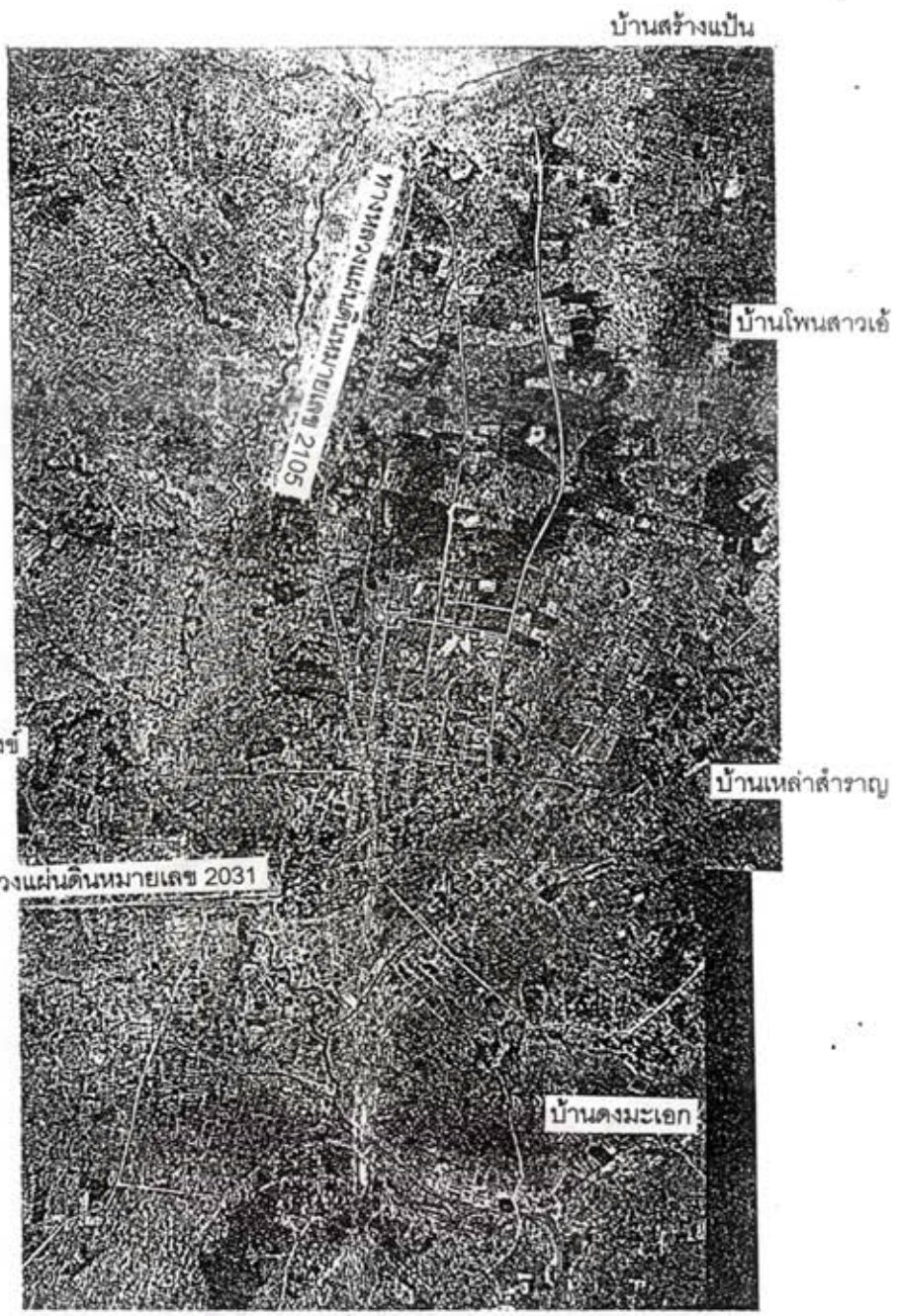

ภาพที่

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : ภาพการใช้ที่ดินเมืองเรณูนครและพื้นที่โดยรอบ

สัญลักษณ์ : ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2516

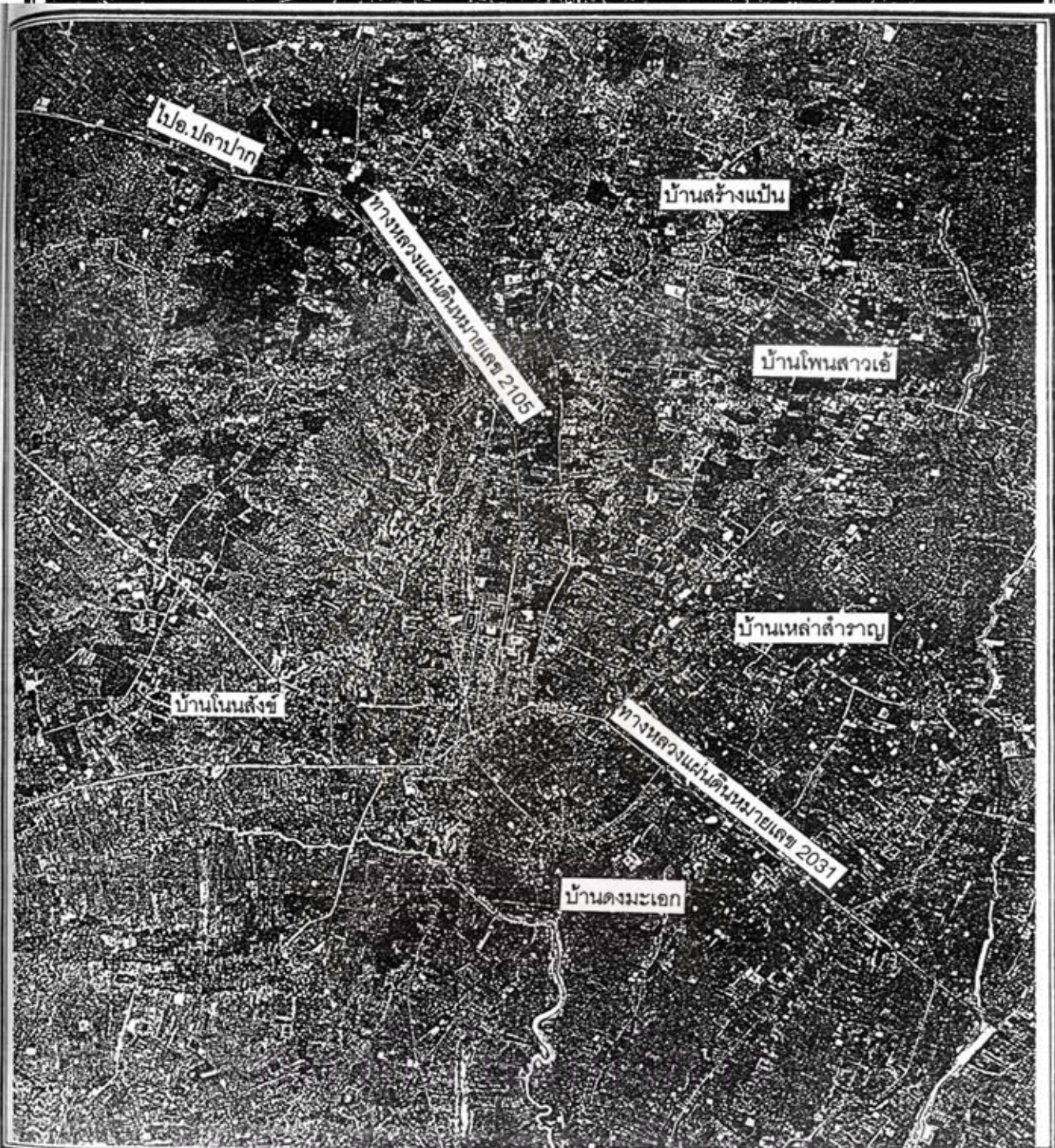

ภาพที่
6.3

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการรังผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว รัตวิทย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : **สภาพการใช้ที่ดินเมืองเรณูนครและพื้นที่โดยรอบ**
 สัญลักษณ์ : **ภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2540**

ภาพที่
6.4

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

ที่มา : **กรมแผนที่ทหาร**

ชัด คือ เนื้อที่ป่าทางตอนเหนือหายไป มีสิ่งก่อสร้างเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะที่ตั้งของหน่วยงานราชการ มีถนนตัดผ่านระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการมากขึ้น ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยและพาณิชย์กรรมขยายตัวจากทิศใต้ขึ้นมาทางทิศเหนือ พื้นที่สีเขียวระหว่างครัวเรือนลดหายไปมาก มีการตัดถนนขอยลักษณะตารางกริดเพิ่มขึ้นบริเวณใจกลางเมือง พื้นที่ว่างในชุมชนมีเพิ่มขึ้นแต่เกิดจากการลดพื้นที่ป่าลงไป สิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นในช่วงนี้โดยมากเป็นหน่วยงานราชการ ได้แก่ ที่ทำการอำเภอ สถานีตำรวจ โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล ตลาดสด สำหรับชุมชนโดยรอบเมืองเรณูนครเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งยังมีความหนาแน่นน้อย ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมและป่าไม้

ส่วนการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในช่วง 24 ปี จากปี พ.ศ. 2516 – 2540 พบว่า มีการใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปมากโดยเฉพาะพื้นที่เมืองที่ขยายออกไปทางด้านเหนือ มีการก่อสร้างอาคารหน่วยงานราชการเพิ่มมากขึ้น เช่น โรงพยาบาล สำนักงานเกษตรอำเภอ ที่ทำการไปรษณีย์ ศาลาประชาคม ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร และพื้นที่ตลาดขยายขึ้น การขยายตัวของชุมชนทำให้การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยและพาณิชย์กรรมตามแนวถนนสาย 2031 หนาแน่นมากและครอบคลุมไปถึงที่ตั้งของตลาด ขณะเดียวกันตามแนวถนนสาย 2105 ก็มีชุมชนกระจายการตั้งบ้านเรือนตลอดสองข้างถนน พื้นที่ที่อยู่ติดเขตสุขาภิบาลได้เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม และระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการค่อนข้างมาก พื้นที่ว่างของเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ออกกำลังกาย เช่น สนามกีฬาในโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล และหน้าที่ว่าการอำเภอ นอกจากนี้ระบบโครงข่ายถนนในเขตสุขาภิบาลเริ่มมีความซับซ้อน เส้นทางคมนาคมที่เชื่อมระหว่างเมืองเรณูนครกับชุมชนโดยรอบได้รับการพัฒนาให้อยู่ในสภาพใช้งานได้ดีขึ้น เช่น ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2031 และหมายเลข 2105 ซึ่งเป็นถนนที่มีผู้คนใช้สัญจรกันมาก สำหรับชุมชนโดยรอบเมืองเรณูนคร เช่น ทิศเหนือ บ้านสร้างแป้น ทิศตะวันออก บ้านเหล่าสำราญ ทิศใต้ บ้านตงมะเอก และทิศตะวันตก บ้านโนนสังข์ มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นที่อยู่อาศัยและขนาดของชุมชนกว้างใหญ่ขึ้น พื้นที่ป่าลดน้อยลง และมีระบบถนนที่เชื่อมโยงกับเมืองเรณูนครได้สะดวกกว่าในอดีต

สำหรับระบบคมนาคมขนส่งในเขตสุขาภิบาลได้รับการพัฒนาไปมาก มีถนนสายหลักของชุมชนคือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2031 เชื่อมการคมนาคมกับอำเภอธาตุพนมทางทิศตะวันออกและอำเภอนาแกทางทิศตะวันตก และถนนสายรอง คือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2105 เชื่อมการคมนาคมจากตัวเมืองกับอำเภอปลาปากทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกนั้นเป็นถนนในเขตชุมชนซึ่งเป็นถนนขอย มีขนาดเล็ก ลักษณะเป็นตารางกริด สภาพถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยางอยู่ในสภาพใช้งานได้ดี บางสายอยู่ในขณะซ่อมแซมและเปลี่ยนจากเดิมที่เคยเป็นถนนลูกรังมาเป็นถนนลาดยาง พาหนะหลักของคนในชุมชนคือ รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ และจักรยาน การเดินทางระหว่างอำเภอใช้รถโดยสารขนาดเล็ก ส่วนการเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ก่อนหน้าที่จะมีบริษัท ขนส่ง จำกัด ชาวเรณูนครจะต้องไปขึ้นรถโดยสารที่อำเภอธาตุพนม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2535 ได้มีการเปิดกิจการเดินรถโดยสาร เรณูนคร – กรุงเทพฯ โดยการผลักดันของนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว และเนื่องจากมีคนเข้าไปศึกษาต่อและจำนวนแรงงานที่อพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ มากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การใช้ที่ดินของเมืองเรณูนครมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจากพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้มาเป็นที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ ตลอดจนระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่าง ๆ ซึ่งสาเหตุที่สำคัญย่อมมาจากพัฒนาการด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพตั้งแต่ยุคดั้งเดิมมาจนถึงยุคปัจจุบัน สภาพการพัฒนาและวิวัฒนาการความเป็นเมืองนี้แสดงให้เห็นความแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจนโดยเฉพาะระบบถนนและการใช้ที่ดินของเมือง ซึ่งหาก

พิจารณาโดยใช้เกณฑ์ทางผังเมืองมาอธิบายสภาพเมืองเรณูนครในปัจจุบันสามารถแบ่งการใช้ที่ดินออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม ชนบทและเกษตรกรรม ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันราชการ และการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ โดยแต่ละประเภทมีการกระจายตัวตามพื้นที่ต่าง ๆ ของเมือง ดังนี้

ย่านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่กระจายตัวตามแนวถนนสายหลัก คือ ถนนสาย 2031 ซึ่งเชื่อมการคมนาคมระหว่างอำเภอธาตุพนมกับอำเภอนาแก เนื่องจากบริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาตั้งแต่ยุคดั้งเดิม การตั้งบ้านเรือนในระยะหลังขยายตัวออกไปมากทางทิศเหนือเพราะการบุกเบิกพื้นที่ของหน่วยงานราชการและการตั้งตลาดสุขาภิบาล ชุมชนส่วนใหญ่กระจายตัวอยู่ตามแนวถนนซอยระหว่างถนนสาย 2031 กับที่ตั้งของตลาด ลักษณะอาคารบ้านเรือนเป็นอาคารไม้หรือครึ่งตึกครึ่งไม้ สูง 1-2 ชั้น บ้านผู้ไทที่เคยปลูกกันมากในอดีตแทบไม่เหลือให้เห็นในปัจจุบัน

ย่านพาณิชยกรรม ตั้งอยู่สลับกับย่านที่อยู่อาศัยตามแนวถนนสาย 2031 เนื่องจากเป็นเส้นทางที่มีผู้คนสัญจรผ่านไปมามาก โดยเฉพาะบริเวณใกล้วัดธาตุเรณูซึ่งเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวมาแวะท่องเที่ยวและซื้อสินค้า เช่น สินค้าพื้นเมือง และของที่ระลึก ลักษณะอาคารพาณิชย์เป็นอาคารไม้และตึกแถว 1-2 ชั้น ย่านพาณิชยกรรมที่สำคัญของชุมชนโดยตรงคือตลาดสดสุขาภิบาล สร้างขึ้นช่วงระยะเวลาเดียวกับศูนย์ราชการต่าง ๆ บนพื้นที่ราชพัสดุใจกลางเมือง มีชาวบ้านมาขายสินค้าตั้งแต่ 02.00 น.เศษ ไปจนถึงประมาณ 19.00 น. ช่วงที่คึกคักมากคือตั้งแต่สี่โมงถึงประมาณ 7 นาฬิกา และช่วงเย็นประมาณ 16.00-18.00 น. สินค้าที่ขายมีทั้งอาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป ผู้ค้าประจำมีทั้งที่เป็นชาวเรณูนครและมาจากอำเภอธาตุพนมโดยตั้งแผงขายอยู่ด้านใน ส่วนด้านนอกด้านทิศตะวันออกเป็นลานโล่งใช้เป็นที่จอดรถ บางครั้งมีผู้ค้าขายซึ่งเป็นคนต่างถิ่นนำสินค้ามาขาย สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เป็นเสื้อผ้า เครื่องใช้เบ็ดเตล็ดในครัวเรือน และสินค้าขายแดนซึ่งเข้ามาจากฝั่งลาว

ย่านอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กประเภทซ่อมรถจักรยานยนต์และรถยนต์ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในเมือง นอกจากนี้ยังมีโรงสีข้าว แต่ไม่มีกี่แห่งเพราะครัวเรือนที่ทำนาลดน้อยลง และโรงงานทำผ้าผืนซึ่งจากการสอบถามผู้ที่ดำเนินกิจการประเภทนี้ คือ โรงงานบุญชัยผ้าผืน ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลเรณู ดำเนินกิจการโดยซื้อผ้าจากจังหวัดเลยมาปั่นที่โรงงานของตนเอง เมื่อขึ้นแบบเป็นผืนก็จะให้ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงมารับไปเย็บแล้วส่งโรงงานอีกครั้งเพื่อขายต่อยังผู้ค้ารายย่อยทั้งในอำเภอ ต่างอำเภอ เช่น ธาตุพนม และต่างจังหวัด เช่น สกลนคร มุกดาหาร ส่วนชาวบ้านจะได้ค่าตอบแทนเป็นค่าเย็บตามจำนวนผืนที่รับมาในแต่ละครั้ง

สถาบันราชการ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทางราชการมาบุกเบิกจากเดิมที่เคยเป็นพื้นที่ป่า การใช้ที่ดินของทางราชการกระจุกตัวอยู่มาก 2 จุดใหญ่ ๆ คือ บริเวณที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ มีหลายหน่วยงานอยู่ในบริเวณเดียวกัน ได้แก่ สถานีตำรวจ สำนักงานสุขาภิบาลเรณูนคร สำนักงานที่ดิน สำนักงานประถมศึกษาอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานปศุสัตว์ องค์การโทรศัพท์ ส่วนอีกที่หนึ่งอยู่ใกล้บริเวณตลาดสุขาภิบาล ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอ ที่ทำการประมงวิทยุโทรเลข บริษัทขนส่งจำกัด ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร ศาลาประชาคม ห้องสมุด นอกจากนั้น ตั้งอยู่นอกเขต เช่น สำนักงานสาธารณสุขอำเภอซึ่งอยู่ใจกลางเมืองบริเวณห้าแยก และสำนักงานไฟฟ้าอยู่ลงทางใต้ของเมือง ส่วนการประปาเมืองเรณูนครใช้ร่วมกับอำเภอธาตุพนมโดยอาศัยแหล่งน้ำดิบจากแม่น้ำโขง

สถาบันการศึกษา ปัจจุบันในเขตสุขาภิบาลมีโรงเรียนทั้งหมด 4 แห่ง คือ โรงเรียนอนุบาลเรณูนคร โรงเรียนโพหนองวิทยาคาร โรงเรียนเรณูวิทยาคาร และโรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล แต่ละแห่งจัดกระจายกันและเปิดบริการการศึกษาแก่เด็กในละแวกใกล้เคียง ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาซึ่งมีแห่งเดียวคือ โรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล นอกจากนี้เป็นพื้นที่เพื่อสถาบันการศึกษาแล้ว สนามกีฬาในโรงเรียนยังเป็นที่พักผ่อนออกกำลังกายในช่วงเย็นของคนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและวัยรุ่น

สถาบันศาสนา ในเขตชุมชนมีวัดรวม 5 วัด คือ วัดบูรพาราม (วัดเหนือ) วัดธาตุเรณู (วัดกลาง) วัดปัจฉิมาวาส (วัดใต้) ตั้งอยู่บนถนนสายหลักของเมืองเรียงกันจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก วัดป่าศิวิไลย์เรณู อยู่บนเส้นทางไปอำเภอปลาปาก (ทางหลวงแผ่นดินสาย 2105) และวัดป่าศรัทธาธรรมนิมิตตั้งอยู่ด้านเหนือขึ้นไปของที่ตั้งศูนย์ราชการ เส้นทางไปวัดนี้สมัยก่อนเป็นถนนลูกรังแต่ปัจจุบันอยู่ระหว่างการปรับปรุงเป็นทางคอนกรีต

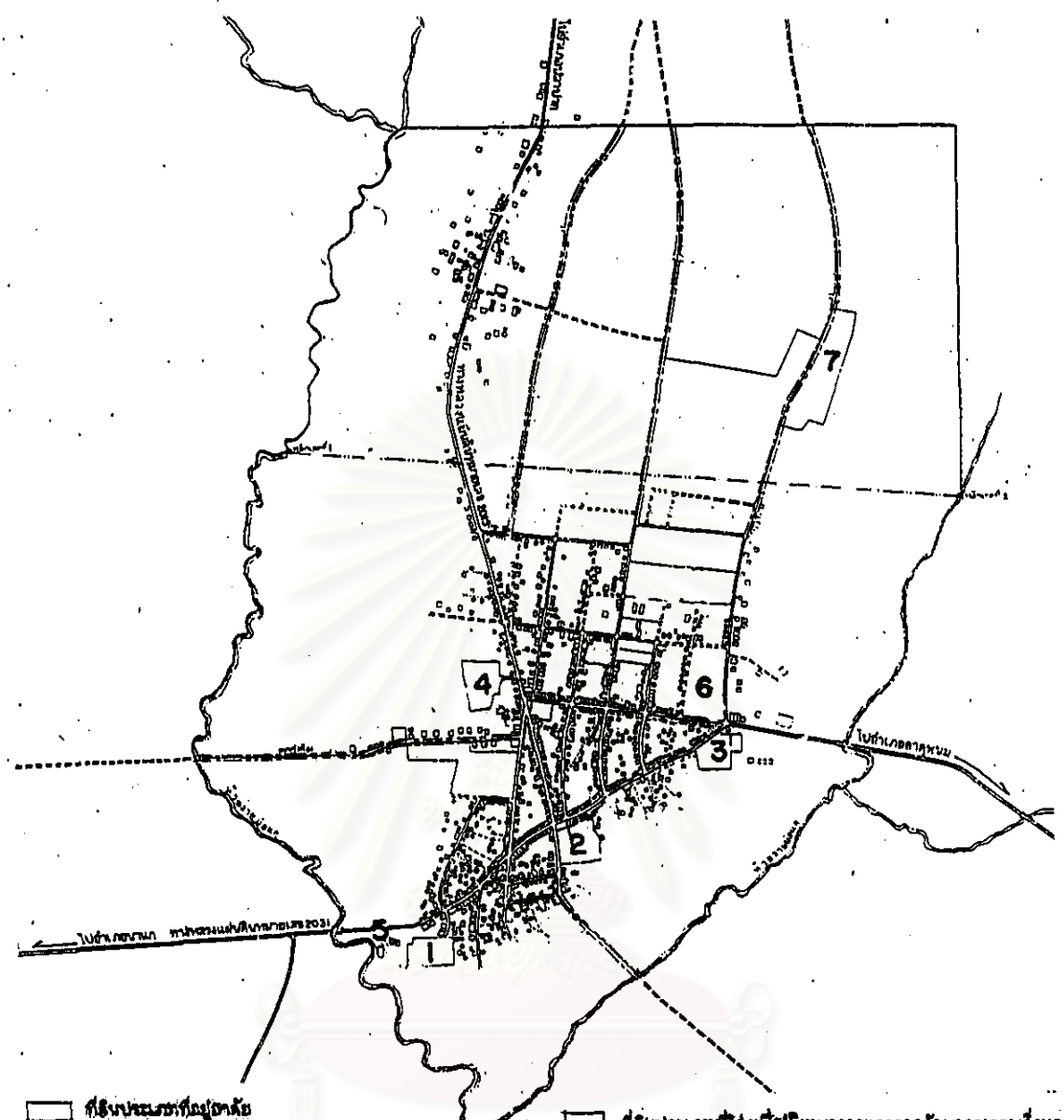
ที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พื้นที่โล่งขนาดใหญ่ มีอยู่ 2 จุดสำคัญ คือ บริเวณที่โล่งตรงข้ามที่ว่าการอำเภอ เป็นพื้นที่ของสวนราชการ มีการใช้ประโยชน์คือเป็นที่ออกกำลังกายและพักผ่อนของบรรดาข้าราชการและชุมชนในย่านนั้น และเป็นบริเวณที่ตั้งของตลาดนัด ใกล้ ๆ บริเวณนี้เป็นบ่อน้ำสาธารณะมีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ส่วนที่โล่งอีกจุดหนึ่ง คือ ตรงข้ามตลาดสดด้านทิศเหนือ เป็นที่ราชพัสดุ มีการใช้ประโยชน์หลากหลายมาก โดยเฉพาะเมื่อมีงานบุญประเพณี คือ เป็นทั้งที่จอดรถ ที่จัดงานมหรสพ เช่น ฉายหนังกลางแจ้ง เวทีมวย และที่ขายอาหารและเครื่องดื่มของชุมชน

พื้นที่ชนบทและเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นที่นาซึ่งอยู่โดยรอบเขตสุขาภิบาล รวมทั้งบริเวณพื้นที่ชนบททั่วไป ส่วนในพื้นที่เขตสุขาภิบาลไม่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมนี้

6.3.2 วิถีชีวิตและสภาพสังคมในระดับชุมชน

เมืองเรณูนครในปัจจุบันเป็นสังคมเปิดและมีความเป็นเมืองมากขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มชนอื่นเข้ามาอาศัยปะปนอยู่ด้วย ถ้าจะมีก็เฉพาะญาติพี่น้องและข้าราชการที่ต้องเข้ามาทำงานเท่านั้น โดยเฉพาะในด้านการค้าซึ่งโดยปกติเราจะพบว่าที่ไหนที่มีชุมชนตั้งอยู่ก็มักจะพบชาวจีนหรือชาวเวียดนามเข้ามาตั้งรกรากและเปิดกิจการร้านค้ากันมาก แต่สำหรับที่เมืองเรณูนครจะไม่พบทั้งชาวจีนและชาวเวียดนามเลย พฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้นที่อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่มากด้วยเช่นกัน เท่าที่พบก็มีชาวจีนเริ่มเข้ามาเพียงครอบครัวเดียว แต่เป็นผู้ที่คุ้นเคยกับพื้นที่มานานชาวบ้านจึงให้การยอมรับและซื้อสินค้าด้วย

อย่างไรก็ตาม การปฏิเสกรกลุ่มชนอื่นก็ไม่ได้หมายความว่า ชาวเรณูนครเป็นผู้เก็บตัวเงียบไม่ไปคบค้าสมาคมกับใคร เพราะอย่างน้อยที่สุดปัจจัยภายนอกที่ผ่านเข้ามาทาง "สื่อสารมวลชน" ก็ถือว่ามีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนมากที่สุดประการหนึ่งไม่ว่าจะเป็นสื่อวิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ วีดีโอ หรือหนังกลางแจ้ง การเปิดรับสื่อเหล่านี้มาสู่ทัศนคติที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของคนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการดูถูกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษว่าเป็นเรื่องล้าสมัยไม่เหมาะสมกับยุคสมัย ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เกิดความรู้สึกหวงแหนและอยากรักษาประเพณีอันดีงามของชุมชนไว้ เพราะมองเห็นว่าวัฒนธรรมของคนเมืองโดยเฉพาะของต่างประเทศเป็นเรื่องโก้และทันสมัยมากกว่า นอกจากนี้ การรับชมหรือรับฟังโฆษณาสินค้าต่าง ๆ ที่ขึ้นย้อมสร้างค่านิยมในการบริโภคสินค้าและวัตถุ เพราะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค ขณะเดียวกันการเปิดรับข้อมูลข่าวสารมากขึ้นก็ไม่ได้ให้แต่ผลดีและเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านเท่านั้น เพราะสิ่งที่ถูกนำเสนอ

ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย	ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อเป็นสนามกีฬาและการศึกษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
ที่ดินประเภทพาณิชย์ยกรรม	ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม	ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
ที่ดินประเภทสวนสาธารณะ	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

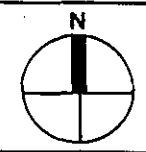
ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : การตั้งถิ่นฐานชุมชนยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2489-2542

สัญลักษณ์ :

① วัดปัจฉิมาวาล	② วัดพระธาตุเรณู
③ วัดบูรพาราม	④ วัดป่าศิวิไลย์เรณู
⑤ ศาลปู่ตลา	⑥ โรงเรียนโพธิ์ทองวิทยาคม
⑦ วัดป่าครุฑอาธรรมนิมิต	

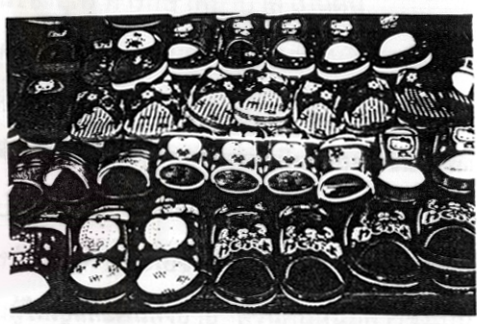
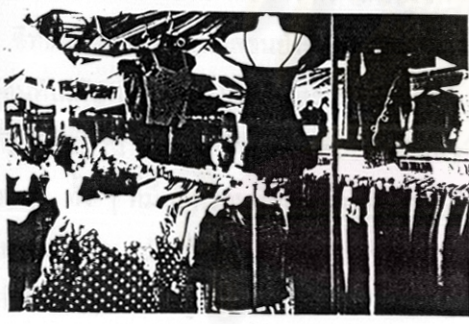
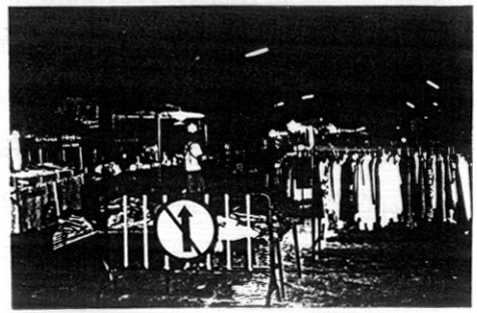
ที่มา : กรมการผังเมือง

แผนผังที่
6.

ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิชาวิทย์ เอื้องสกุล รหัส 3971734325

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงการค้ารูปแบบต่าง ๆ ในเมืองเรณูนคร

ที่มา :

		ภาพที่ 6.5
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย		
นางสาว วิลาวัณย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325		

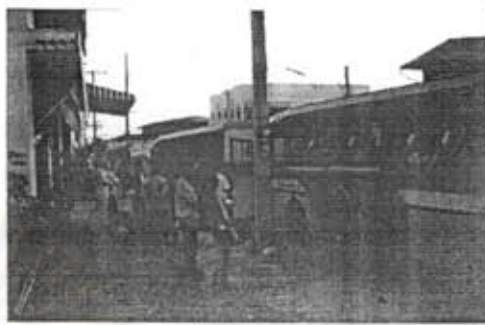
ย่อมสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างสังคมเมืองและชนบทจนทำให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำของคนในสังคม การเปิดรับสื่อโดยไร้วิจารณ์และไม่ประมาณกำลังตนจึงนำไปสู่พฤติกรรมเลียนแบบ เช่น ค่านิยมในการแต่งตัวตามแบบวัยรุ่นในกรุงเทพฯ ด้วยการใส่เสื้อรัดรูป สายเดี่ยว รองเท้าส้นตึก ซึ่งขัดแย้งกับวิถีชีวิตในอดีต เพราะสาวชาวผู้ไทได้ชื่อว่าเป็นผู้รักนวลสงวนตัว การนั่งซ้อนจักรยานยนต์ซึ่งมีคนขับเป็นผู้ชายถ้าไม่ใช่พี่น้องหรือญาติก็ถือว่าไม่เหมาะสม ส่วนการแต่งกายด้วยชุดพื้นเมืองมีเฉพาะในกลุ่มคนวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุและเมื่อมีงานเทศกาลประเพณีเท่านั้น ผ้าพื้นเมืองซึ่งเป็นงานหัตถกรรมในชุมชนจึงกลายเป็นสินค้าให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมและเลือกซื้อกลับไปมากกว่า

พฤติกรรมที่แสดงความเป็นบริโภคนิยมของชาวบ้านเห็นได้ชัดเมื่อมี "ตลาดนัด" เกิดขึ้น เพราะขบวนพ่อค้าเร่จะนำสินค้าที่หาซื้อในชุมชนไม่ค่อยได้มาขาย หรือขายในราคาที่ประหยัดกว่าร้านค้าในชุมชน ชาวบ้านบางคนแม้จะบ่นว่าไม่ค่อยมีรายได้แต่ก็มีรายจ่ายทุกครั้งที่มีตลาดนัด ในอดีตพ่อค้าเร่จะมาขายสินค้าในช่วงหมุดฤดูกาลเก็บเกี่ยวเพราะชาวนาขายข้าวได้เงินมาใช้ แต่ปัจจุบันเมื่อไม่ค่อยเหลืออาชีพชาวนา ประกอบกับเป็นยุคเศรษฐกิจย่ำแย่ ชำราราชการไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนได้เพราะอำนาจสั่งการในการพัฒนาประเทศขึ้นอยู่กับงบประมาณจากส่วนกลาง ส่วนบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีมากเฉพาะในช่วงหาเสียงเลือกตั้ง ชาวบ้านจึงต้องฝากความหวังกับการเสี่ยงโชคด้วยการซื้อหวยได้คืน ขบวนขายสินค้าจึงเข้ามาเปิดตลาดนัดกันทุกวันหลังหอยออก คือ ทุกวันที่ 2 และ 17 ของทุกเดือน อย่างไรก็ตาม การมีตลาดนัดก็ไม่ได้หมายความว่าชุมชนมีระบบหมุนเวียนเงินที่ดี เพราะเป็นการนำเงินออกนอกชุมชนให้กับพ่อค้าซึ่งเป็นคนต่างถิ่น ในขณะที่คนในชุมชนยังต้องประสบภาวะเป็นหนี้เป็นสินต่อไป คนที่ทำอาชีพค้าขายโดยเฉพาะพ่อค้าเร่ยังต้องผ่อนรถ และยังมีภาระรับผิดชอบค่าใช้จ่ายหลายอย่าง ทั้งค่าครองชีพ ค่าเล่าเรียนของบุตร ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น

อิทธิพลของสื่อสารมวลชนยังส่งผลต่อการรวมกลุ่มของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นทางเลือกหนึ่งของการพักผ่อนที่ไม่ต้องเดินทางไปไหน สร้างความเป็นส่วนตัวสูงกลายเป็น "กระแสบ้างเจก" ที่ไม่ชอบการปะทะสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน รูปแบบการพักผ่อนของคนในชุมชนยุคนี้จึงส่งผลให้คนในชุมชนห่างเหินกันมากขึ้น พึ่งพากันน้อยลง ทั้ง ๆ ที่มีครัวเรือนติดกัน การให้เวลากับการพบปะสนทนาและแลกเปลี่ยนทางความคิด ใต้ตามทุกข์สุขของเพื่อนบ้าน ช่วยกันเป็นหูเป็นตาแทนกัน หรือแม้แต่การร่วมกันทำประโยชน์ร่วมกันในชุมชนได้ลดน้อยลง กลุ่มที่ยังให้ความสำคัญกับการพักผ่อนลักษณะนี้มีอยู่ในกลุ่มผู้ใหญ่และคนสูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาวซึ่งเป็นวัยที่มีพลังกับการทำงานต่าง ๆ ในชุมชนใช้เวลาพักผ่อนโดยการออกกำลังกายในช่วงเย็น เมื่อเล่นเสร็จก็กลับบ้านและมีชีวิตส่วนตัวในบ้านมากกว่าพูดคุยกับเพื่อนบ้าน สาเหตุหนึ่งเพราะกลุ่มเพื่อนของวัยรุ่นเป็นกลุ่มเพื่อนที่เรียนหนังสือมาด้วยกัน จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้านมากนัก

ค่านิยมในสังคมเมืองเรณูนครอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้จำนวนวัยรุ่นในชุมชนมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ก็คือการส่งลูกหลานไปเรียนต่อในชั้นสูง ๆ หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนเรณูวิทยานุกูลแล้ว เพื่อจะได้จบมาทำงานเป็นเจ้าคนนายคนและได้เงินเดือนดี ๆ ไม่ต้องการให้ลูกมาทำไร่นาเพราะผลตอบแทนที่ได้ไม่คุ้มค่ากับสภาพเศรษฐกิจที่เป็นอยู่และยังเป็นหน้าเป็นตาให้กับวงศ์ตระกูล ส่วนใหญ่จะไปเรียนในจังหวัดที่เปิดสอนระดับอุดมศึกษา เช่น นครพนม สกลนคร อุดรธานี มหาสารคาม และขอนแก่น รวมทั้งที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีสถาบันการศึกษาอยู่จำนวนมาก เมื่อเรียนจบก็มักจะหางานทำที่กรุงเทพฯ หรือในเมืองใหญ่ ๆ ทำให้ไม่ได้กลับมาอยู่ที่บ้าน และจะกลับบ้านเมื่อมีงานเทศกาลหรือช่วงที่มีวันหยุดติดต่อกันหลายวัน

นอกจากนี้ยังมีคนที่เข้าไปทำงานในภาคพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมในกรุงเทพฯจำนวนมาก สังเกตได้จากทุกครั้งที่มีวันหยุดติดต่อกันหลายวันจำนวนรถโดยสารจะไม่เพียงพอ ทั้งนี้ เนื่องจากการต้องเผชิญหน้ากับความมอดอยากแค้นแค้นที่สะสมมาเป็นเวลานาน ทำให้คนเรณูนครและคนอีสานโดยทั่วไปได้ชื่อว่าเป็นคนเร่ร่อนไปทุกที่ขอให้ที่มีที่ทางทำมาหากินก็พอ ความที่มีการศึกษาน้อยทำให้อาชีพที่ส่วนใหญ่เป็นกรรมกร กระเป่ารถเมล์ ลูกจ้างทั่วไป และอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ผู้เข้ามาทำงานส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัว ส่วนลูกปล่อยให้คนเฒ่าคนแก่เลี้ยงที่บ้านเกิด เมื่อถึงฤดูเทศกาลจึงจะกลับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้ความผูกพันระหว่างคนในครอบครัวหายไป สถาบันครอบครัวเปราะบาง จากเดิมที่คนเฒ่าคนแก่ใช้เวลากับการเข้าวัดฟังเทศน์และทำบุญต้องอยู่บ้านเลี้ยงหลานแทนลูก ส่งผลให้โครงสร้างสังคมขาดความเข้มแข็งและเกิดภาวะชุมชนล่มสลายลงในที่สุด

สถานีขนส่งเรณูนคร

6.3.3 วัฒนธรรมในระดับชุมชน

ชาวบ้านกับความเชื่อเรื่องปุดลา

แม้วิธีการทางวิทยาศาสตร์จะถูกนำมาพิสูจน์ความจริงหลายอย่าง แต่ในบางครั้งก็ไม่สามารถพิสูจน์ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ฝังแน่นอยู่กับวิถีชีวิตชาวบ้านได้ เช่นความเชื่อในวิญญาณปุดลาว่าเป็นผู้คุ้มครองปกป้องให้ชาวเรณูนครอยู่เย็นเป็นสุข ชาวเรณูนครไม่ว่าจะเดินทางไปเรียนหรือทำงานมักจะมากกราบไหว้เสมอทั้งก่อนไปและเมื่อกลับมาถึง ปัจจุบันศาลปุดลาได้รับการปรับปรุงให้กว้างใหญ่ขึ้นเพื่อรองรับผู้มาสักการะได้สะดวกยิ่งขึ้น แต่ถึงกระนั้น ชาวเรณูนครก็ยังให้ความสำคัญในพระพุทธรูปอยู่เช่นเดิม ซึ่งจากการลงภาคสนามและพูดคุยกับชาวเรณูนครหลายคนเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อปุดลาและความศรัทธาที่มีต่อองค์พระธาตุเรณูซึ่งถือเป็นพระธาตุประจำเมือง พบว่า ชาวผู้ไทเรณูนครให้ความเคารพนับถือไม่แตกต่างกัน เพราะเมื่อถึงงานบุญเดือน 4 หรืองานบุญฉลองพระธาตุเรณู จะมีชาวบ้านไปกราบไหว้ทั้งที่องค์พระธาตุและศาลปุดลา บางคนไปไหว้ปุดลาก่อนค่อยมาไหว้พระธาตุก็มี ความเชื่อและศรัทธาในตัวปุดลาของชาวผู้ไทเรณูนครมีมากถึงขนาดมีโครงการจัดสร้างอนุสาวรีย์รูปปุดลาขึ้น โดยขณะนี้อยู่ในขั้นตอนการหารูปเหมือนปุดลาเพราะยังไม่เคยมีใครเห็นปุดลามาก่อน นอกจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นชายสูงใหญ่หุ่นกำยำ ผิวดำ หน้าเหลี่ยมเมื่อเป็นนักรบถือดาบ 2 มือ สวมเสื้อเกราะทำด้วยหวาย

อย่างไรก็ตาม โดยการสังเกตจะเห็นถึงความศรัทธาของชาวบ้านที่มักจะกล่าวถึงและให้ความสำคัญกับปุดลามากกว่า เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจากความรู้สึกใกล้ชิดและการเป็นที่พึ่งของศาสนสถานทั้งสองแตกต่างกัน มีการดูแลรับผิดชอบคนละหน่วยงานกัน กล่าวคือ พระธาตุเรณูตั้งอยู่ในวัดธาตุเรณูมีฝ่ายสงฆ์เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบไม่ว่าจะเป็นงานพิธีกรรมหรือการใช้สถานที่โดยรอบ ส่วนศาลปุดลาผู้ดูแลรับผิดชอบคือคณะกรรมการที่มีกำหนดหมุดอายุ การคิดที่จะทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมใดจึงเป็นการตกลงของชาวบ้านกับคณะ

กรรมการซึ่งเป็นคนที่ชาวบ้านช่วยกันเลือกเข้ามา ความคล่องตัวและสะดวกต่อการจัดกิจกรรมหรือใช้พื้นที่จึงมีมากกว่า ดังนั้น นอกเหนือจากงานบุญเลี้ยงผีในเดือน 6 ซึ่งเป็นฮีตสิบสองที่ทำเป็นประจำทุกปีแล้ว ชาวบ้านได้จัดงานฉลองปุดลาขึ้นในช่วงต้นเดือนธันวาคม เป็นการเปิดศาลปุดลาให้คนเข้ามากราบไหว้และล้มนิ้ว (ฆ่าวัว) เพื่อเซ่นไหว้และแบ่งให้ชาวบ้านกิน นอกนั้นเป็นการนำมหรสพมาแสดง เช่น หนังกาบแปลง หมอลำ รำวง และชกมวย

การนับถือพระธาตุพนมซึ่งเป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ระดับชาติ ชาวเรณูนครยังคงให้ความเคารพกราบไหว้อยู่มากโดยเฉพาะเมื่อถึงช่วงบุญเดือน 4 แต่การแสดงออกซึ่งความศรัทธามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากปัจจุบันการเดินทางสะดวกขึ้น จากที่เคยต้องไปนอนค้างก็สามารถไปเช้าเย็นกลับได้ บางคนไปไหว้พระธาตุเสร็จก็ตั้งใจไปเที่ยวงานมหรสพ งานออกบ้าน และจับจ่ายซื้อของ อย่างไรก็ตาม การเดินทางที่สะดวกขึ้นก็ทำให้คนที่มานมัสการองค์พระธาตุพนมเดินทางมากราบไหว้องค์พระธาตุเรณูด้วย โดยเชื่อว่าจะต้องไปกราบองค์พระธาตุพนมก่อนค่อยมาองค์พระธาตุเรณู เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวพุทธทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติมายาวนานหลายยุคสมัย ซึ่งตามความเชื่อแบบชาวบ้านเชื่อว่าจะได้บุญมากกว่า (ธนัตถชัย คำบึ้ง, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2543)

ประเพณีบุญเดือน 3 งานนมัสการองค์พระธาตุพนม

ความเชื่อและการปฏิบัติตามฮีตสิบสองในยุคนี้ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปให้สะดวกและเหมาะสมกับยุคสมัยและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมากขึ้น บางประเพณีถึงกับเลิกปฏิบัติไป ในขณะที่บางประเพณีชุมชนยังช่วยกันรักษาไว้โดยเคร่งครัด ปรัชญาการณเช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะที่เมืองเรณูนครเท่านั้น แต่ยังหมายถึงอีกหลายชุมชนหมู่บ้านที่เปิดรับวัฒนธรรมจากภายนอกและกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ เข้ามา จากการสอบถามชาวบ้านหลายคนในเขตเทศบาลเรณูนคร พบว่า ฮีตสิบสองที่ไม่มีการปฏิบัติแล้วในชุมชน คือ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี และบุญข้าวประดับดิน ส่วนฮีตสิบสองที่ยังคงยึดถือและปฏิบัติเป็นประจำทุกปี คือ บุญมหาชาติหรือบุญผะเหวด บุญตรุษสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญเลี้ยงผีมเหสักข์หลักเมือง บุญเข้าพรรษา บุญสลากภัต บุญออกพรรษา และบุญกฐิน อย่างไรก็ตาม งานประเพณีบางอย่างก็ได้มีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความสะดวกขึ้น เช่น การจัดงานบุญมหาชาติหรือบุญผะเหวดกับงานบุญบั้งไฟพร้อมกันแล้วแต่ว่าจะประชุมตกลงกันว่าเป็นช่วงเวลาใด

ขบวนแห่พระองค์แสนในวันสงกรานต์

สำหรับสาเหตุของการสูญหายไปหรือเลิกปฏิบัติตามฮีตสิบสอง อาจสรุปได้ ดังนี้

1. สภาพสังคม เศรษฐกิจ การปกครองเปลี่ยนแปลงไป ประเพณีบางอย่างจึงหมดความสำคัญลง
2. การเรียนการสอนในโรงเรียนไม่เน้นเรื่องประเพณีในท้องถิ่น และมองว่าเป็นเรื่องของชาวบ้าน
3. การได้รับการศึกษาสูงขึ้นทำให้ประชาชนคิดแบบวิทยาศาสตร์มากขึ้น ความเชื่อเรื่องบาปบุญ และไสยศาสตร์ถูกมองว่างมงายไร้เหตุผล จนเป็นช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่
4. อิทธิพลของสื่อสารมวลชนทำให้มีการเปิดรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามา และเทคโนโลยีเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพมากขึ้น
5. การมีผู้นำแบบเป็นทางการมีส่วนทำให้ประเพณีเปลี่ยนไป รูปแบบของชาวบ้านจริง ๆ ลดน้อยลง
6. คนรุ่นใหม่มองว่าการทำบุญถือเป็นเรื่องของคนแก่ จึงไม่เข้าร่วมสืบทอด และคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เข้าไปเรียนหนังสือและทำงานในเมืองใหญ่
7. ประเพณีแต่ละอย่างต่างคนต่างทำ ขาดความรู้ความเข้าใจ ในที่สุดขาดความเป็นพิธีกรรมดั้งเดิม
8. ขาดพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะพื้นที่โล่งกว้างที่เคยเป็นที่รวมกิจกรรมของคนในชุมชนลดน้อยลง และถูกแทนที่ด้วยสิ่งก่อสร้างหรือเพื่อประโยชน์อื่น

ส่วนการนำคลองสืบทอดมาใช้ลดน้อยลงมาก สาเหตุส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากการเลิกปฏิบัติตามฮีตสิบสอง โดยเฉพาะบทบาทผู้นำในปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากเดิมและความผูกพันในครอบครัวและชุมชนลดน้อยลง เช่นเดียวกับความผูกพันระหว่างชุมชนกับวัดที่ลดน้อยลงเพราะบทบาทของพระสงฆ์เปลี่ยนไปจากอดีต บางวัดลดบทบาทตัวเองลง เช่น วัดบูรพาราม ปัจจุบันไม่มีเจ้าอาวาสแต่มีชาวบ้านเข้าไปดูแลบริหารวัดเอง วัดที่ยังคง

บริเวณลานวัดธาตุเรณูเมื่อมีงานประเพณี

เป็นศูนย์รวมในระดับชุมชนคือ วัดธาตุเรณู เพราะข้อดีด้านจุดที่ตั้งและมีพื้นที่ว่างในวัดที่ใช้ทำกิจกรรมได้มากกว่าวัดอื่น ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นงานประเพณีหรือพิธีกรรมใดชาวบ้านมักมาใช้สถานที่ที่วัดแห่งนี้มากกว่าวัดอื่น ภายในวัดธาตุเรณูยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก กลุ่มทอดผ้าพระธาตุเรณู และศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองอำเภอเรณูนคร การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดแสดงให้เห็นถึงบทบาท

ของวัดที่พยายามเชื่อมโยงกับชุมชนมากขึ้น แต่สภาพสังคมและพฤติกรรมและการเข้าวัดของคนในยุคนี้ได้เปลี่ยนไปโดยเฉพาะการหันมาประกอบอาชีพค้าขายมากขึ้นทำให้คนไม่ได้สนใจจะเข้าวัดเหมือนในอดีต ส่วนหนุ่มสาวโดยมากไปเรียนหนังสือและทำงานในกรุงเทพฯ และที่สำคัญ บทบาทผู้นำการศึกษาหรือผู้นำการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันได้เปลี่ยนจากพระสงฆ์มาเป็นครูและข้าราชการในพื้นที่แทน

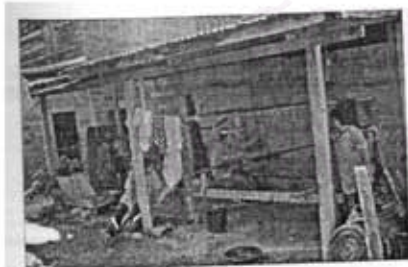
นอกจากนี้ การเปิดรับวัฒนธรรมจากภายนอกทั้งโดยอิทธิพลของสื่อ และการนำเข้ามาโดยข้าราชการและคนในชุมชนที่มีโอกาสไปเห็นแบบอย่างจากที่อื่น ได้ส่งผลให้เกิดความคิดและค่านิยมใหม่จนนำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ เช่น การจัดงานประกวดหรือประเพณีงานรื่นเริงที่ไม่เคยมีในชุมชนมาก่อนจนกระทั่งกลายเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนไป กิจกรรมเหล่านี้มักได้รับความสนใจจากคนในชุมชนมากเพราะถูกมองว่าเป็นความแปลกใหม่และร่วมสมัย และบางกิจกรรมกลายเป็นจุดขายสำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวของเมืองเรณูนคร

สำหรับการฟ้อนผู้ไทซึ่งเป็นศิลปะการฟ้อนรำที่ขึ้นชื่อถึงขนาดเคยไปแสดงต่อหน้าพระพักตร์ที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ และได้รับเชิญให้ไปฟ้อนในงานพิธีบวงสรวงองค์พระธาตุพนมเป็นประจำทุกปี ในเมืองเรณูนครยังมีการส่งเสริมการฟ้อนผู้ไทโดยเปิดสอนในโรงเรียน และที่ “บ้านภูไท” ซึ่งเป็นหน่วยงานอิสระที่รับสอนและมีกลุ่มสาวให้รู้จักศิลปะการฟ้อนรำของชาวผู้ไท และรับงานแสดงตามที่ต่าง ๆ ที่มีผู้มาขอความร่วมมือหรือว่าจ้างทั้งในเมืองเรณูนครและจังหวัดใกล้เคียง ปัจจุบันมีการฟื้นฟูการฟ้อนผู้ไทในงานบวงสรวงพระธาตุเรณูซึ่งจัดขึ้นในช่วงงานบุญเดือน 4 นอกเหนือจากการฟ้อนผู้ไทในงานเทศกาลต่าง ๆ หรือการฟ้อนเพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

6.4 พัฒนาการของเมืองเรณูนครในยุคปัจจุบันที่ส่งผลต่อครัวเรือน

6.4.1 การตั้งถิ่นฐานในระดับครัวเรือน

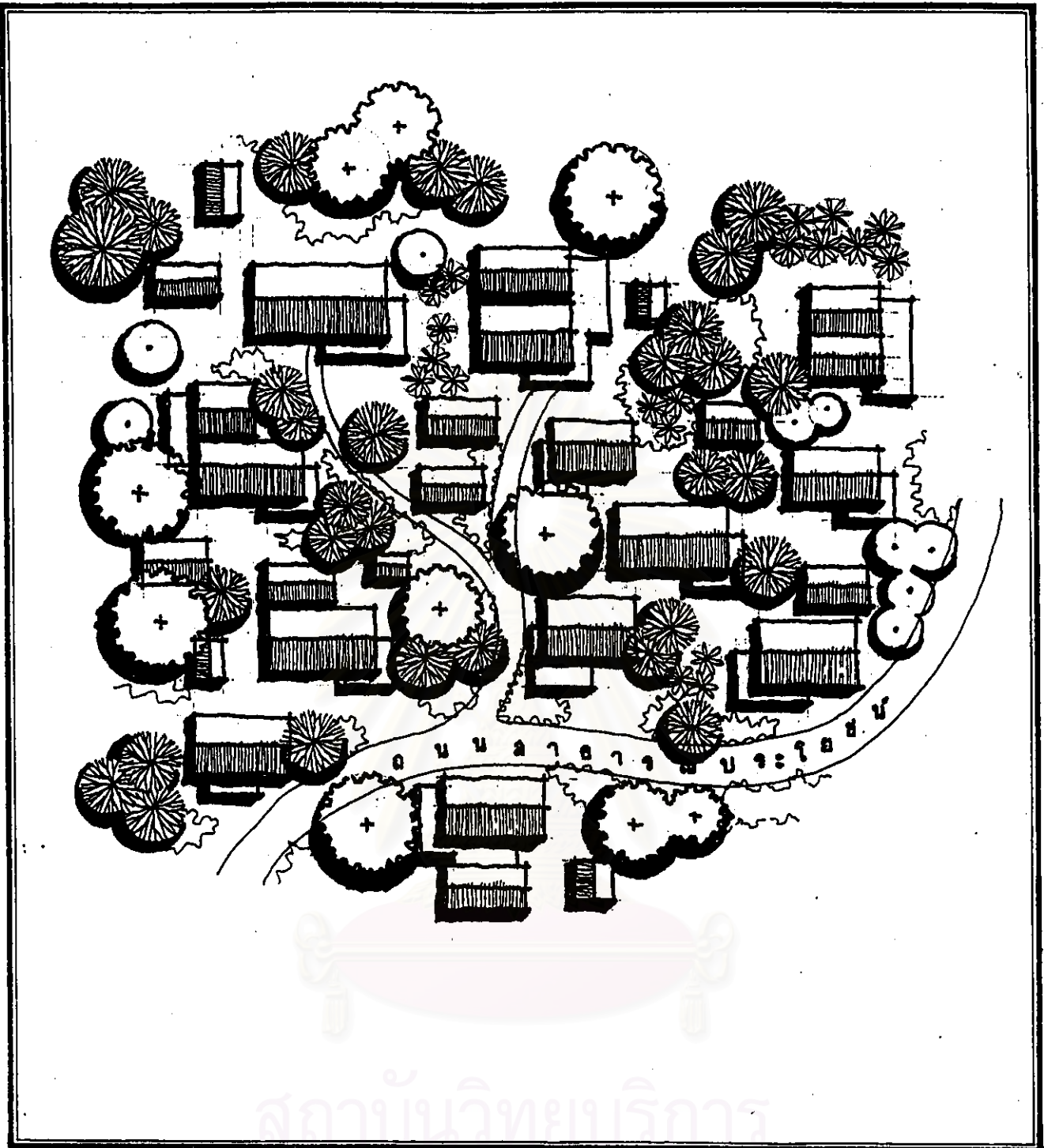
การตั้งถิ่นฐานระดับครัวเรือนในยุคนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองเรณูนครซึ่งมีการใช้ที่ดินหลายประเภทมากขึ้นทั้งที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และอื่น ๆ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้การก่อสร้างที่อยู่อาศัยมีมากขึ้นในขณะที่ยังไม่มีการขยายพื้นที่ออกไปมากนัก และเนื่องจากลักษณะเฉพาะในการตั้งบ้านเรือนของคนผู้ไทและคนอีสานที่มักปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน ทำให้เนื้อที่ว่างในบ้านซึ่งเมื่อก่อนเป็นลานบ้านได้หายไป การมีถนนผ่านที่ตั้งของชุมชนก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนไปเพราะเริ่มมีการเดินทางคมนาคมมากขึ้น การตั้งบ้านเรือนจึงเริ่มหันหน้าเข้าหาดถนนและตั้งชิดติดกันเป็นแนวยาว ทั้งตามแนวถนนสายหลักและสายรอง บางบ้านที่มีพื้นที่ระหว่างบ้านก็จะสร้างรั้วกัน ด้านหลังบ้านชนกับพื้นที่ของอีกบ้านหนึ่ง ส่วนตามถนนขอการตั้งบ้านเรือนจะหันหน้าเข้าหาดถนนเช่นกัน แต่พื้นที่บริเวณหน้าบ้านมีมากกว่าโดยมากเอาไว้เป็นที่จอดรถ หรือวางแคร่เพื่อบนเล่นหรือเป็นที่พักผ่อนพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวและเพื่อนบ้าน พื้นที่ตั้งสำหรับยุ้งข้าวจะเหลืออยู่เฉพาะบ้านที่ยังทำนาจำนวนมาก ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ในเขตสุขาภิบาลไม่ค่อยมีแล้ว การปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในครัวเรือนมีบ้างบางครั้งโดยปลูกใส่ภาชนะดินเผาหรือบิ๊บและวางไว้หน้าบ้านหรือริมทางเดินในบ้าน ไม้ยืนต้นที่พบส่วนมากเป็นไม้ผลขนาดไม่ใหญ่มาก เช่น มะม่วง มะยม เป็นต้น

ที่ตั้งที่หอผ้าของบ้านเรือนในปัจจุบัน

รูปทรงสถาปัตยกรรมแบบผู้ไทที่พบในเขตสุขาภิบาลแทบไม่เหลือให้เห็นในปัจจุบันแต่ชุมชนโดยรอบยังสามารถพบเห็นได้ ลักษณะอาคารบ้านเรือนที่พบบนถนนสายหลักและถนนสายรองเป็นอาคารบ้านเรือนและอาคารพาณิชย์สลับกันไป มีทั้งที่เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวและครึ่งตึกครึ่งไม้ 1-2 ชั้น ส่วนถนนซอยส่วนมากเป็นอาคารไม้ 1-2 ชั้น ส่วนใหญ่เป็นบ้านมุงสังกะสีหรือกระเบื้องกันหมดแล้ว บางบ้านที่มีฐานะดีจะสร้างเป็นตึก 2 ชั้นรูปแบบสมัยใหม่ทั้งหลัง แต่ส่วน

ใหญ่ที่เหมือนกันคือ พื้นที่ใต้ถุนไม้โล่งเหมือนสมัยก่อน แต่จะกันเป็นห้องหรือปล่อยโล่งสำหรับทำกิจกรรมในครอบครัว เช่น ดูโทรทัศน์ อ่านหนังสือพิมพ์ รับประทานอาหาร วางจักรเย็บผ้า และใช้ทำงานในครัวเรือน สำหรับบ้านที่ยังมีที่หอผ้าจะเหลือเพียงไม่กี่สิบหลังคาเรือน บางบ้านตั้งที่หอผ้าไว้ด้านหลังบ้าน และบางบ้านจะเหลือพื้นที่แคบ ๆ ข้างบ้านและก่อกำแพงอิฐบล็อกขึ้นมาสำหรับวางที่โดยเฉพาะ

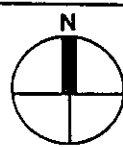

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดง : รูปแบบการตั้งถิ่นฐานระดับครัวเรือน พ.ศ.2489-2542

สัญลักษณ์ :

ที่มา :

แผนผังที่

6.9

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาทิวทัศน์ผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

6.4.2 วิถีชีวิตและสภาพสังคมในระดับครัวเรือน

ลักษณะทางอาชีพที่แตกต่างไปจากอดีตเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนี้ โดยเฉพาะระบบการแบ่งงานกันทำในครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น เพราะคนในครอบครัวไม่ต้องทำงานร่วมกันเช่นสมัยก่อนซึ่งมีอาชีพหลักคือการทำนาทำไร่ จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากสมาชิกในครอบครัวมาช่วยกัน การทำงานส่วนใหญ่เป็นภาระของพ่อแม่ ส่วนลูกเรียนหนังสือ ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ในช่วงกลางคืน ส่วนมากแต่ละบ้านก็จะเปิดโทรทัศน์ชมกัน การเปิดรับสื่อเช่นนี้มีผลทำให้บรรยากาศการพูดคุยภายในครอบครัวลดน้อยลง ประกอบกับในยุคนี้ไม่ค่อยมีกฎนำคลองลึบมาใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติภายในครัวเรือน สื่อจึงมีบทบาทและทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองของกลุ่มเด็กและวัยรุ่นแทนพ่อแม่ สำหรับครอบครัวที่พ่อแม่ต้องไปค้าขายเร่ตามต่างจังหวัดต้องฝากลูกให้กับพ่อแม่ช่วยเลี้ยง นอกจากเป็นการลดความผูกพันในครอบครัวแล้วยังส่งผลเชื่อมโยงไปถึงวัดด้วย กล่าวคือ เมื่อคนเฒ่าคนแก่ต้องเลี้ยงหลานก็ไม่สามารถเข้าวัดทำบุญได้

คนเฒ่าคนแก่ต้องรับภาระเลี้ยงหลานแทนลูก

การใช้เวลาว่างของหญิงแม่บ้าน

เพราะตามปกติคนที่เข้าวัดเป็นประจำก็คือคนสูงอายุเป็นส่วนใหญ่

การใช้เวลาว่างในระดับครัวเรือนของแม่บ้านส่วนใหญ่จะตกใหม่พรมเป็นเครื่องนุ่งห่มต่าง ๆ เช่น เสื้อ หมวก ผ้าพันคอ และนำไปขายหรือฝากขายกับร้านค้าถือเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้ครัวเรือนได้ดี โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวสินค้าพวกนี้จะขายดีมาก ส่วนผู้ชายโดยมากมักไปค้าขายเร่ตามพื้นที่ต่าง ๆ บางคนก็ไปตีไก่ ซึ่งมีบ่อนไก่ตั้งอยู่ชุมชนอื่น ส่วนวัยรุ่นส่วนมากจะนั่งจับกลุ่มคุยกันเล่นกีฬาในช่วงเย็น สำหรับพื้นที่วิ่งเล่นของเด็กเนื่องจากรูปแบบและการตั้งถิ่นฐานในครัวเรือนเปลี่ยนไป พื้นที่วิ่งเล่นสำหรับเด็กจึงลดน้อยลง ที่โล่งตรงข้ามตลาดด้านทิศเหนือในอดีตทางราชการเคยนำเครื่องเล่น เช่น ม้าโยก ไม้สั่น กระดานหก มาตั้งไว้ แต่เนื่องจากเป็นที่โล่งกลางแดดและอยู่ห่างย่านชุมชนจึงไม่ค่อยมีผู้ปกครองพาเด็กมาเล่น จนภายหลังได้ยุบทิ้งไป

6.4.3 วัฒนธรรมในระดับครัวเรือน

ชาวผู้ไทในเรณูนครมีความเชื่อเกี่ยวกับปู่ลามากดังที่กล่าวไปแล้ว บางบ้านจะมีหิ้งเล็ก ๆ คล้ายหิ้งพระเพื่อให้เป็นที่อยู่ของผีประจำบ้านและปู่ลา การกราบไหว้บูชาปู่ลาก็ทำที่บ้านได้โดยไม่ต้องไปที่ศาล คนเฒ่าคนแก่ส่วนใหญ่ยังคงไปวัด การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในครัวเรือนหลายอย่างลดจางลงและปรับเปลี่ยนให้สะดวกกับยุคสมัยขึ้น วัฒนธรรมบางอย่างถูก

พิธีบายศรีสู่ขวัญจัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว

ปรับมาใช้กับกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้กับนักท่องเที่ยวหรือแขกต่างบ้านต่างเมืองที่ มาเยี่ยมเยือนเมืองเรณูนคร ส่วน พิธีแต่งงาน ของชาวผู้ไทยยังคงนิยมแต่งเดือน 4 หรือเดือน 6 ซึ่งเป็นเลขคู่ และ ยึดธรรมเนียมการมีหอสามและประเพณีเขียนเขยไว้เช่นเดิม แต่ลดขั้นตอนที่อยู่บางอย่างให้กระชับขึ้น สถานที่สำหรับการจัดงานยังคงใช้ที่บ้านเป็นหลัก ยกเว้นผู้มีฐานะดีหรือมีผู้นับหน้าถือตามากก็เริ่มไปใช้สถานที่ บริเวณศูนย์วัฒนธรรมผู้ไท ซึ่งมีเวทีกกลางแจ้งและรองรับผู้มางานได้จำนวนมาก การจัด งานศพ ของคนเรณู นครยังคงถือคติการตั้งศพที่บ้าน จะไม่นำไปตั้งที่วัดเพราะเชื่อว่าถ้าตายไปแล้วจะไม่มีที่อยู่อาศัยโดยตกแต่งโลง ศพเป็นรูปปราสาท เมื่อเผาก็เผาทั้งปราสาทเลย ปัจจุบันนิยมนำไปเผาที่วัดแทนป่าช้า เพราะมีวัดที่สร้างเมรุขึ้น ได้แก่ วัดป่าศิวิลย์เรณู และวัดปัจฉิมาวาส

สำหรับ ประเพณีการเหย้า ในปัจจุบันเหลือน้อยลงมากเนื่องจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก เพราะความก้าวหน้าทางการแพทย์ การมีโรงพยาบาลหรือสถานรักษาพยาบาลเข้ามาตั้งในชุมชน ทำให้ชาวบ้านหันมาพึ่งการรักษาพยาบาลแบบสมัยใหม่มากกว่า โดยปัจจุบันที่เมืองเรณูนครมีโรงพยาบาล ประจำอำเภอ 1 แห่งและคลินิกเอกชน 2 แห่ง แต่ละวันจะมีผู้ป่วยมาขอรับการรักษาจำนวนมากประกอบด้วยรัฐ ส่งเสริมเรื่องสวัสดิการสุขภาพ การรักษาความเจ็บป่วยด้วยวิธีการเหย้าจึงจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มคนที่เชื่อเท่านั้น ประการที่สอง ชาวผู้ไททำหน้าที่เป็นหมอเหย้า เพราะหมอเหย้าที่มีอยู่ได้ล้มตายไปหลายคนแล้วและไม่มีผู้ สืบทอดประเพณีหรือเรียนวิชาต่อ สำหรับที่เรณูนครบางบ้านยังเชื่อประเพณีการเหย้าแต่ไม่มีหมอเหย้าก็ต้องไป หาหมอเหย้าในหมู่บ้านอื่น แต่ทั้งนี้ก็เป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลในกลุ่มคนที่อายุมากแล้ว บางครอบครัวรุ่นพ่อ แม่ยังเชื่อแต่ลูกไม่เชื่อ เมื่อพ่อแม่ไม่สบายลูกก็จะพาไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกมากกว่า

งานหัตถกรรมทอผ้า จากฝ่ายธรรมชาติลดน้อยลงไปมากเพราะไม่มีการปลูกฝ้ายแล้ว และการซื้อ ด้ายสังเคราะห์มาทอหรือตัดเย็บเป็นชุดสำเร็จรูปมีความสะดวกและมีสีให้เลือกมากกว่า ด้วยเหตุนี้ทำให้ ประเพณีลงข่วงที่เคยมีมาได้เลิกปฏิบัติไปราว 40 ปีมาแล้ว ฝ้ายจากธรรมชาติที่มีจำหน่ายตามร้านค้าริมทาง หลวงหมายเลข 2031 และในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองส่วนใหญ่ได้มาจากชุมชนรอบนอกซึ่งยังคงทอผ้า กันอยู่หลายครัวเรือน ในเขตสุขาภิบาลพบบ้านที่ยังมีกี่ทอผ้าตั้งอยู่ประมาณ 10 กว่าหลังคาเรือนเท่านั้นและ สภาพที่ตั้งก็ทอผ้าจากอดีตที่อยู่ใต้ถุนบ้านและชาวบ้านนั่งทำงานได้สะดวกแลดูสง่าผ่าเผย ปัจจุบันรูปแบบบ้าน เรือนได้เปลี่ยนไปทำโรงงานหัตถกรรมทอผ้าของชาวบ้านถูกลดคุณค่าลง ผ้าที่ทอเสร็จจะนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า สำเร็จรูปแล้วนำไปขายให้แม่ค้าหรือบางคนก็เป็นแม่ค้าเอง บางที่ยังทอไม่เสร็จก็จะมีแม่ค้ามาจองไว้แต่เนิ่น ๆ สาเหตุที่ในเมืองเรณูนครไม่ค่อยทอผ้าแล้ว เนื่องจากการซื้อผ้าทอเป็นม้วนจากโรงงานมาตัดเย็บเป็นชุดสำเร็จรูป สะดวกและประหยัดเวลามากกว่า คนที่เคยทอผ้าหลายคนเลิกทอเพราะสุขภาพไม่อำนวย (เทียน สารทอง, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2543) ส่วนปัญหาการสร้างบ้านเรือนในรูปแบบใหม่ทำให้ไม่มีพื้นที่วางกี่ทอผ้าก็เป็นอีก ปัญหาหนึ่งที่ทำให้การทอผ้าลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2541 เจ้าอาวาสวัดธาตุเรณูได้ส่งเสริมงานหัตถกรรมทอผ้าโดย การตั้ง "กลุ่มทอผ้าพระธาตุเรณู" ขึ้นโดยใช้พื้นที่ในบริเวณศูนย์ หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง โดยท่านพระครูจะเป็นผู้ออกทุน ให้ก่อน เมื่อทอเสร็จจะนำไปขายที่ไหนก็ได้เมื่อได้เงินแล้วค่อย นำทุนมาคืนให้กับทางวัด จากการสอบถามสาเหตุที่แม่บ้านมา เข้ากลุ่มซึ่งขณะนี้มีจำนวน 5 คน เพราะไม่ต้องออกทุนเริ่มแรก

กลุ่มทอผ้าพระธาตุเรณู

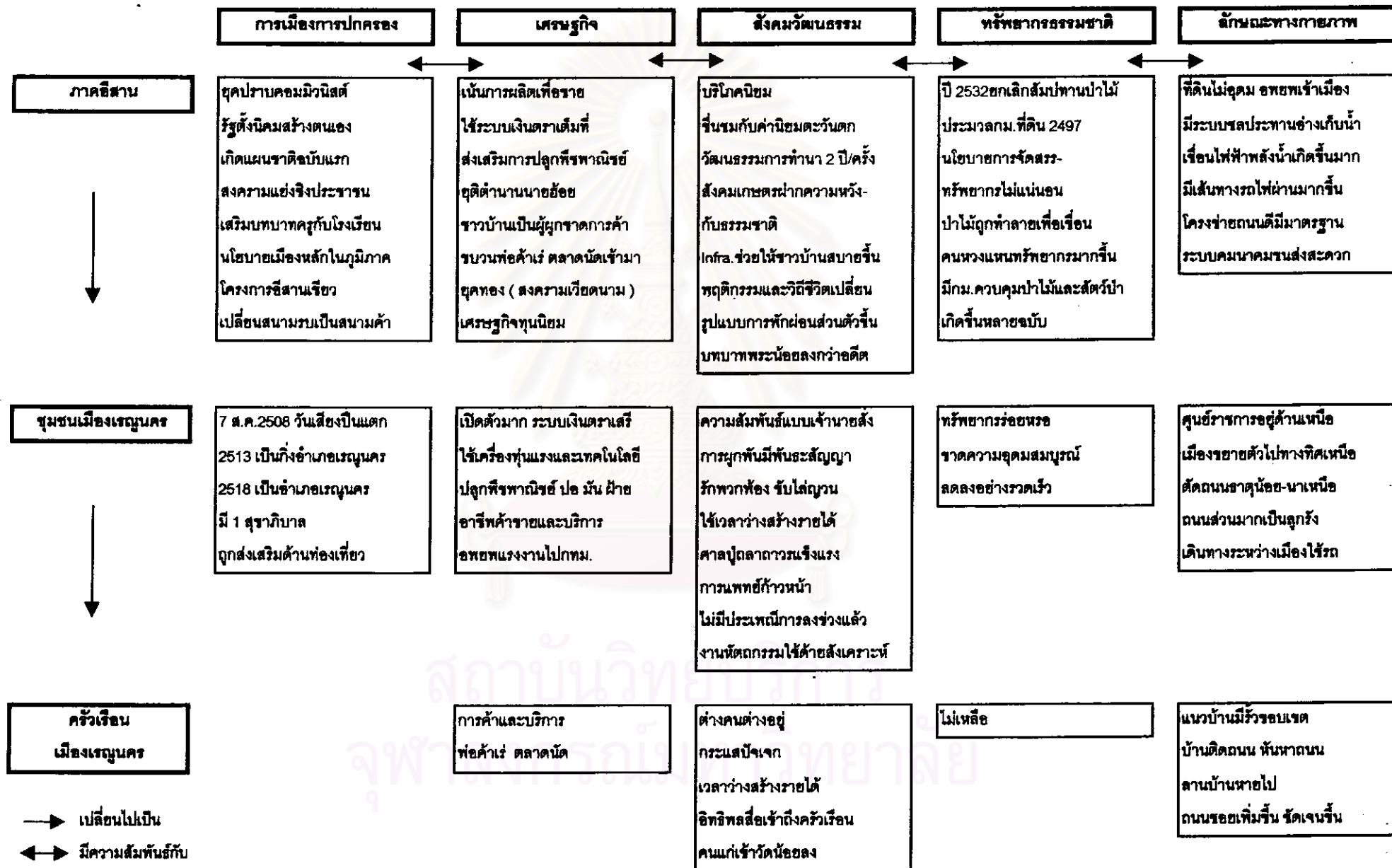
เอง เมื่อขายได้ก็เป็นทุนทรัพย์ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจในยุคนี้

6.5 สรุปความสัมพันธ์ของการพัฒนาในภาคอีสานที่มีต่อเมืองเรณูนครในยุคปัจจุบัน

แม้เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่สองจะยุติลงแล้ว แต่ปัญหาที่ประเทศต้องเผชิญต่อมาคือการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ เมืองเรณูนครซึ่งเป็นพื้นที่ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงได้รับผลจากนโยบายที่มุ่งเน้น "การพัฒนา" เพื่อให้เกิดความมั่นคงของชาติ โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ขึ้นทั่วประเทศ ภายในเมืองเรณูนครและพื้นที่โดยรอบได้รับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานและระบบโครงข่ายการคมนาคมที่เชื่อมโยงกับจังหวัดอื่น ๆ ในภูมิภาคมากขึ้น โครงข่ายการคมนาคมที่สะดวกสบายทำให้คนเรณูนครออกไปสัมผัสกับพื้นที่ภายนอกมากขึ้น จนกลายเป็นระบบสังคมแบบเปิดและนำมาสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่เน้นการค้าด้วยระบบเงินตรา การพึ่งพาระบบเศรษฐกิจทำให้เกิดพฤติกรรมกรรมการบริโภคได้ก่อให้เกิดกระแสทุนนิยมของคนในชุมชนตามมา ขณะเดียวกัน ทิศทางและอนาคตของประเทศซึ่งผูกติดกับนโยบายชาติและเชื่อมโยงกับระบบการค้าโลกทำให้เกิดการพัฒนาสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม รัฐจึงให้การส่งเสริมปลูกพืชเชิงพาณิชย์ในภาคอีสานรวมถึงการนำเข้าเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิต เกษตรกรจึงต้องปรับตัวตามกระแสความนิยมและเข้าสู่กลไกของตลาดซึ่งมีนายทุนเป็นผู้ผูกขาด จนกระทั่งเกิดภาวะราคาตกต่ำประกอบกับสภาพทรัพยากรที่เสื่อมโทรมเกษตรกรส่วนใหญ่จึงต้องหันกลับสู่วิถีเดิม แต่เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ถูกทำลายและทรัพยากรที่เหลือน้อยขาดความอุดมสมบูรณ์ และเมื่อต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้ชาวต่างจังหวัดรวมทั้งคนเรณูนครจำนวนมากต้องอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ๆ ในภาคอีสานเพื่อหางานทำทั้งภาคพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม สิ่งที่เกิดขึ้นถือเป็นสาเหตุสำคัญที่นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่วัฒนธรรมระดับชาติไปจนถึงระดับชาวบ้าน

วิวัฒนาการที่ผ่านมาทำให้เมืองเรณูนครมีสภาพความเป็นเมืองมากขึ้น การใช้ประโยชน์ที่ดินมีหลากหลายประเภท สภาพเศรษฐกิจเป็นระบบการค้ามากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากความเรียบง่ายมาสู่ระบบสังคมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น การไปทำงานนอกพื้นที่และการมีโอกาสไปเรียนต่อที่อื่นทำให้คนเรณูนครเกิดการยอมรับและเลียนแบบพฤติกรรมของวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในชุมชน รวมทั้งการเข้ามาของคนต่างถิ่นที่เข้ามาทำการค้าในรูปของตลาดนัด ส่งผลให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปจากเดิมโดยเฉพาะวิถีความเป็นอยู่แบบผู้ไท วัฒนธรรมฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่เคยปฏิบัติมาในอดีตถูกลดบทบาทและมีการปรับให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สภาพการพัฒนาและกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังมีผลมาจากปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้อีกหลายประการ เช่น ทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมใหม่จากสังคมภายนอก และอิทธิพลของสื่อสารมวลชนที่มาพร้อมกับวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

วิวัฒนาการเมืองเรณูนครยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2489-2542)

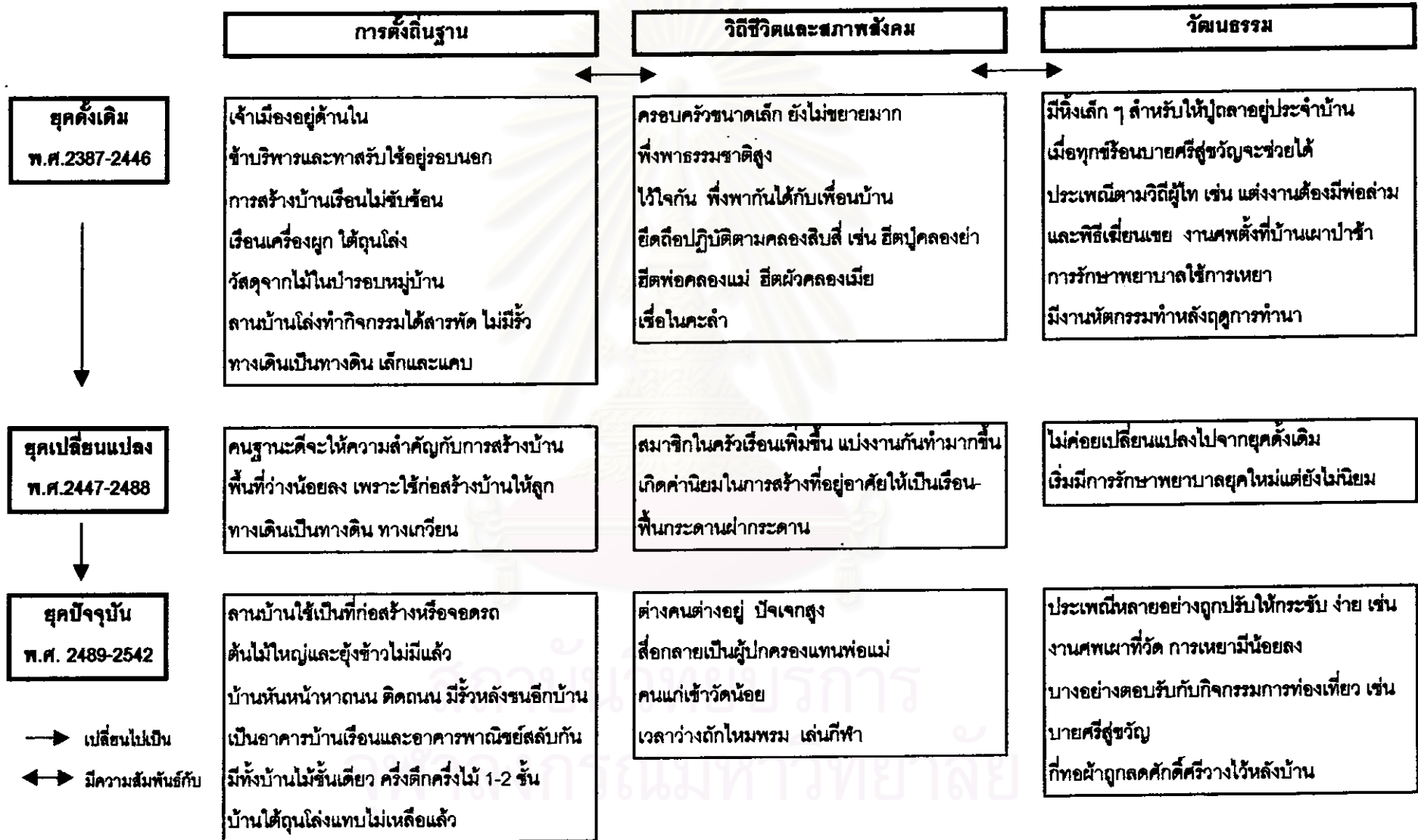

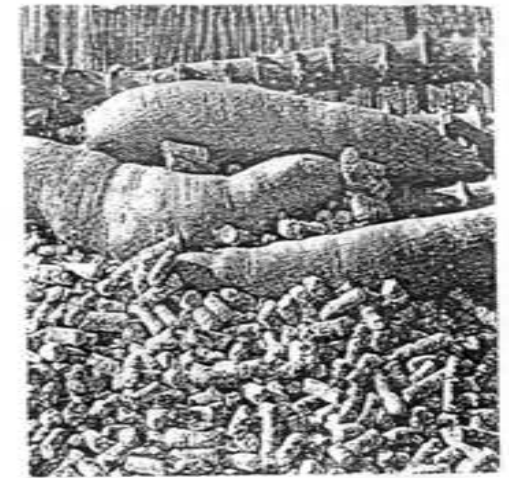
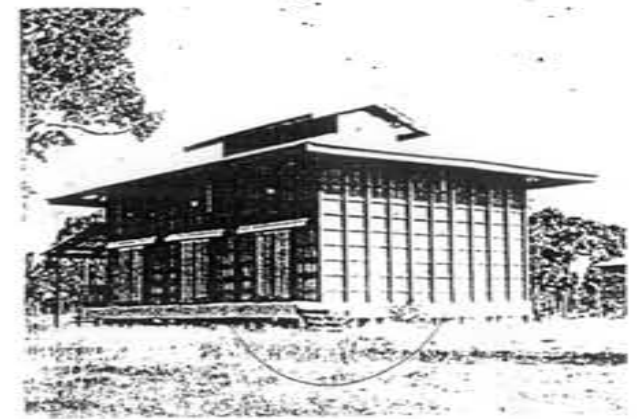
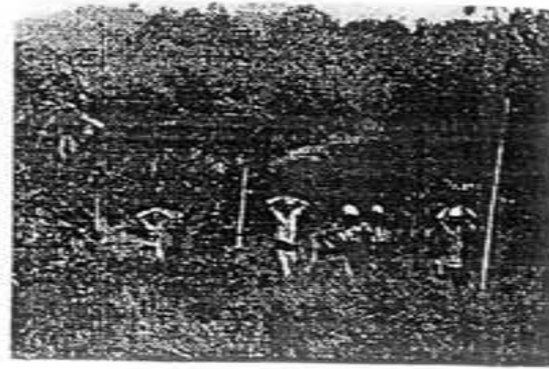
พัฒนาการในระดับชุมชนเมืองเรณูนครจากยุคดั้งเดิมถึงยุคปัจจุบัน

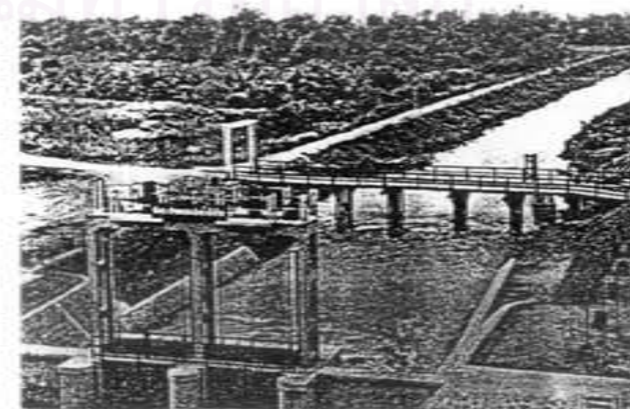
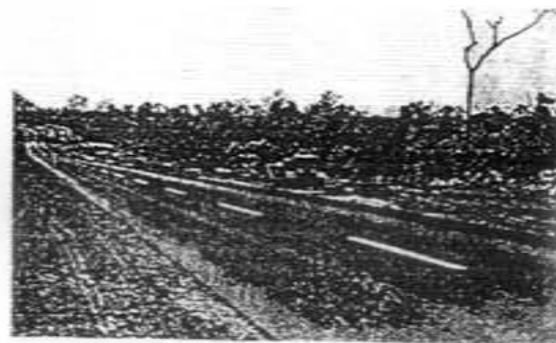
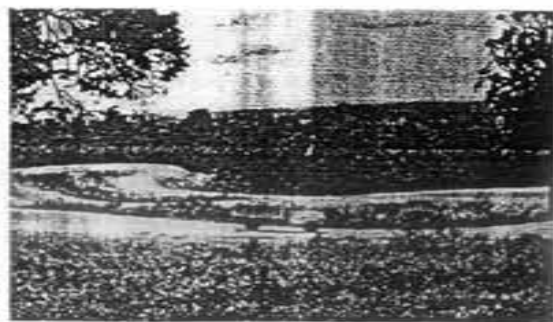
→ เปลี่ยนไปเป็น
↔ มีความสัมพันธ์กับ

พัฒนาการในระดับครัวเรือนเมืองเรณูนครจากยุคดั้งเดิมถึงยุคปัจจุบัน

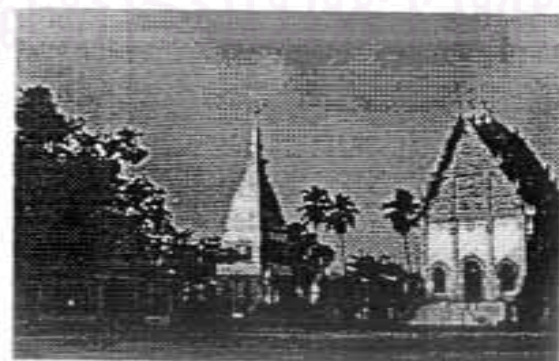
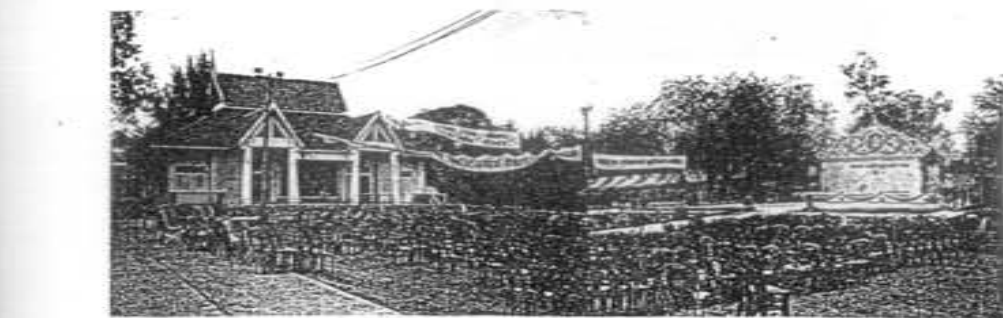
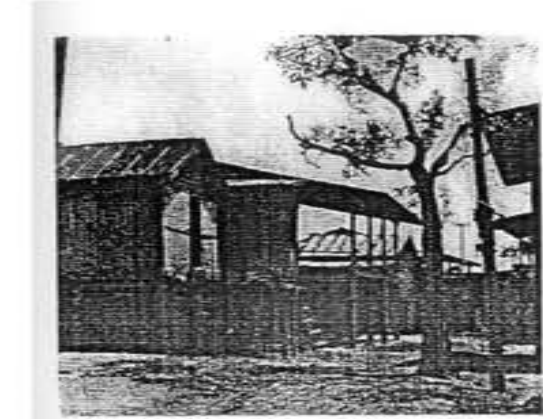

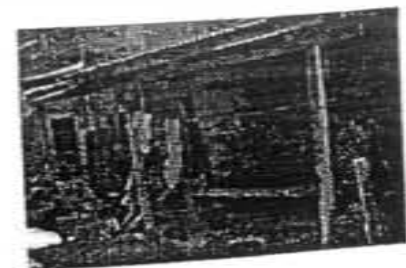
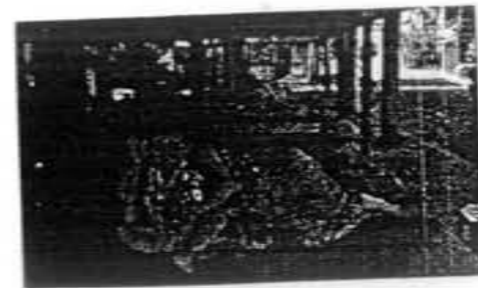
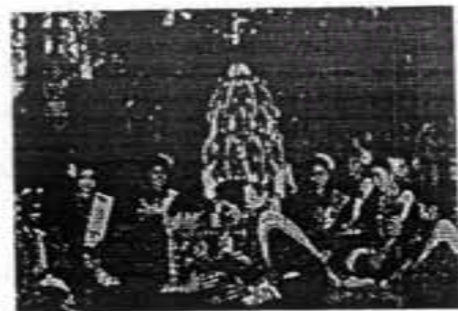
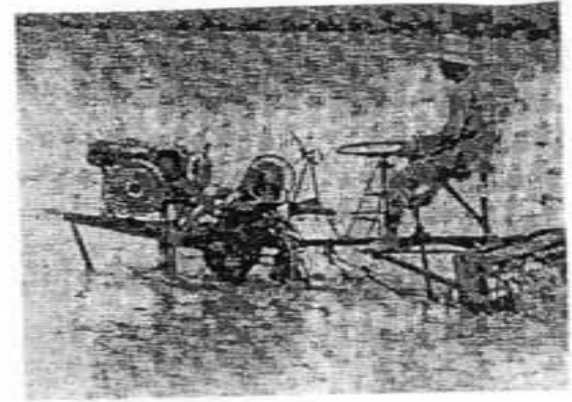
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 6.6 แสดงพัฒนาการและผลกระทบที่เกิดจากการขยายตัวของรัฐในภาคอีสาน ยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2489 - 2542)

ภาพที่ 67 แสดงพัฒนาการของเมืองเรณนครในยุคนปัจจุบันที่ส่งผลต่อชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
วงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 6.8 แสดงพัฒนาการของเมืองเรณูนครในยุคปัจจุบันที่ส่งผลต่อชุมชน

6.6 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับการใช้พื้นที่เมืองในปัจจุบัน

6.6.1 การจำแนกกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเมืองเรณูนคร

จากลักษณะทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองเรณูนครที่ได้กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมที่เป็นงานประเพณีซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่อดีตหลายอย่างยังคงถือปฏิบัติมาถึงปัจจุบัน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัยและการดำเนินชีวิตของชุมชน แต่บางประเพณีถูกเลิกปฏิบัติไปเนื่องจากสภาพการพัฒนาที่เปลี่ยนไปจนประเพณีนั้นหมดคุณค่าความสำคัญลง เช่นเดียวกับวัฒนธรรมที่เป็นความเชื่อทั้งในตัวตนของคนอีสานหรือคนผู้ไทโดยมากยังคงให้ความยอมรับนับถืออยู่ แต่ก็ปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติบางอย่างให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันมากขึ้น นอกจากนี้ วัฒนธรรมบางประเภทสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลรู้สึกสบายใจและยึดถือในการปฏิบัติหรือไม่ ได้แก่ ค่านิยมที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตและสังคม รวมถึงวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตซึ่งแตกต่างกันไปตามวิถีของชุมชนแต่ละแห่ง

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดลักษณะและรูปแบบทางวัฒนธรรมของเมืองเรณูนครโดยพิจารณาจากคุณค่าความสำคัญที่มีมาตั้งแต่อดีตซึ่งชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติมา จนถึงปัจจุบันซึ่งมีลักษณะทางวัฒนธรรมบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกันได้มีรูปแบบทางวัฒนธรรมใหม่เกิดขึ้น แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อและศาสนา
2. วัฒนธรรมที่เป็นประเพณีนิยม
3. วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตชุมชน

1. วัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อและศาสนา

วัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อและศาสนาที่คนเรณูนครให้ความสำคัญและเคารพนับถือ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ การนับถือวิญญาณ "ปูลกา" ว่าเป็นผีมหัศจรรย์หลักเมืองที่คุ้มครองชาวเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ความเชื่อลักษณะนี้ยังมีอยู่อย่างเหนียวแน่นมาตั้งแต่ยุคดั้งเดิมและมีแนวโน้มที่คนในชุมชนจะให้ความเคารพนับถือทั้งในระดับชุมชนและครัวเรือน และส่งผลให้คนต่างถิ่น เช่น ข้าราชการและนักการเมืองที่เข้ามาอยู่ในเมืองเรณูนครให้ความเคารพยำเกรงด้วย ประกอบกับคนเรณูนครเป็นคนมากด้วยเหตุผลจะไม่ยอมฟังหรือเชื่ออะไรง่าย ๆ การแสดงความเคารพนับถือปูลกาจึงเปรียบเสมือนการยอมรับและให้ความสำคัญกับความคิดความเชื่อซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และนำมาสู่ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อจะได้พัฒนาชุมชนร่วมกันด้วยความราบรื่นต่อไป (สัมภาษณ์, ไพจิต ศรีวรขาน, 14 เมษายน 2542)

ความเชื่อเรื่องปูลกาในระดับชุมชนสะท้อนให้เห็นเป็นงานประเพณีของชุมชนได้ 2 งาน โดยทั้งสองงานจัดขึ้นที่ศาลปูลกาทางท้ายเมืองด้านทิศตะวันตก กล่าวคือ การทำบุญเลี้ยงผีหรือบุญช่าฮะ ซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสอง ตรงกับวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 6 ถือเป็นงานระดับชุมชนที่ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วม ผู้ดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการซึ่งมาจากชาวบ้าน ผู้ทำพิธีคือ เฒ่าจ้ำ ซึ่งเป็นผู้ติดต่อกับปูลกาได้ มีการล้มนิ้วเพื่อถวายปูลกาเมื่อเสร็จพิธีก็นำมาปรุงเป็นอาหารให้ทุกคนได้รับประทานร่วมกัน นอกจากการทำบุญ

เลี้ยงผีชาวบ้านยังร่วมกันจัดพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งในอดีตไม่เคยมีแต่เพิ่งมีเป็นครั้งแรกประมาณปี พ.ศ. 2536 คือ ประเพณีฉลองปุดลา จัดขึ้น 2 วัน 2 คืน ตรงกับช่วงต้นเดือนธันวาคมของทุกปี ประเพณีนี้จะเน้นการฉลองรื่นเริงมากกว่า คนที่มางานจะเข้ามากกราบไหว้ปุดลาก่อนทุกครั้ง จากนั้นก็จะไปเที่ยวงานมหรสพซึ่งอยู่บริเวณโดยรอบ เช่น หนังงาแปลง หมอลำ รำวง มวย และการออกร้านขายของ

(2) ประเพณีฮีดสิบสองคลองสิบสี่ การผสมผสานระหว่างความเชื่อในเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผี ซึ่งปรากฏอยู่ในประเพณีฮีดสิบสองของชุมชนเมืองเรณูนคร มีการนับถือและปฏิบัติ ดังนี้

1. ประเพณีบุญเข้ากรรม ไม่มีการปฏิบัติแล้ว เนื่องจากการชำระจิตใจที่ล่องละเมิดพระวินัยของพระสงฆ์ในปัจจุบันไม่ต้องไปที่ป่าหรือป่าช้า แต่จะทำที่วัดและกลายเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านมองว่าเป็นกิจของสงฆ์ซึ่งฆราวาสไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

2. ประเพณีบุญคุณลาน ไม่มีการปฏิบัติแล้ว เนื่องจากการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนไปจากการทำนาเป็นหลัก มาสู่อาชีพค้าขาย ความสำคัญของประเพณีนี้จึงลดคุณค่าลงไป

3. ประเพณีบุญข้าวจี ไม่มีการปฏิบัติแล้ว สาเหตุเดียวกับประเพณีบุญคุณลาน

4. ประเพณีบุญผะเหวดหรือมหาชาติ จัดขึ้นพร้อมกันงานบุญบั้งไฟส่วนกำหนดวันขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนจะประชุมกัน สถานที่ที่จัดคือ วัดบูรพาราม วัดธาตุเรณู และวัดปัจฉิมาวาส

5. ประเพณีสงกรานต์ มีการปฏิบัติต่อเนื่องทุกปี ถือเป็นงานยิ่งใหญ่ระดับชุมชนที่ตั้งดูคนมาร่วมงานจำนวนมากจนเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยวอำเภอเรณูนคร ถือเป็นงานที่ทุกหมู่บ้านในอำเภอเรณูนครได้มาร่วมกันโดยจัดเป็นขบวนแห่ มีหัวขบวนคือพระองค์แสนซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองเพื่อให้ชาวเมืองได้สงรงน้ำ ขบวนจะเริ่มต้นจากโรงเรียนโพธิทองแล้วแห่ไปรอบเมืองตามถนนสายต่าง ๆ จากนั้นมารวมกันเพื่อทำพิธีทางศาสนาที่ลานวัดพระธาตุเรณู และจบลงที่การประกวดนางสงกรานต์ที่วัดธาตุเรณูเช่นกัน

6. ประเพณีบุญบั้งไฟ จัดขึ้นพร้อมกันงานบุญผะเหวดหรือมหาชาติส่วนกำหนดวันขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนจะประชุมกัน สถานที่ที่จัดคือ วัดบูรพาราม วัดธาตุเรณู และวัดปัจฉิมาวาส ส่วนบั้งไฟจะนำไปจุดที่ท้องนานอกเขตชุมชน

7. ประเพณีบุญเลี้ยงผี หรือบุญข้าชะ หรืองานเลี้ยงผีปุดลาดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว

8. ประเพณีบุญเข้าพรรษา ยังถือปฏิบัติกันอยู่โดยชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัดไหนก็จะนำเทียนพรรษาไปถวายที่วัดนั้น แต่ที่วัดธาตุเรณูจะมีคนมามากเพราะเป็นที่รองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาทำบุญเข้าพรรษาตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวที่มาวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหารก็มักจะมาแวะที่วัดธาตุเรณูด้วย

9. ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ไม่มีการปฏิบัติแล้ว

10. ประเพณีบุญข้าวสาก หรือสลากภัต ไม่มีการปฏิบัติแล้ว

11. ประเพณีบุญออกพรรษา ยังคงปฏิบัติกัน โดยทำเป็นปราสาทผึ้งไปถวายที่วัดใกล้บ้าน ที่เรณูนครไม่ได้มีพิธีใหญ่โตเหมือนงานแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังมีการไหลเรือไฟโดยนำไปลอยที่แม่น้ำโขง หรือบางปีมีการส่งเข้าประกวดร่วมกับทางจังหวัดนครพนมซึ่งจัดเป็นประเพณียิ่งใหญ่ทุกปี

12. ประเพณีบุญกฐิน ยังคงมีการปฏิบัติกันแต่หลายวัดทำผิดวินัยเพราะชักจูงให้คนมาทอดกฐินมากกว่าจะเป็นศรัทธาของเจ้าภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนเรณูนครไปทำงานที่อื่นแล้วจะกลับมาทอดกฐินที่วัดใกล้บ้านตนเอง แต่ตามความเชื่อของคนในภาคอีสานตอนเหนือเชื่อว่าถ้าจะต้องไปทอดกฐินจะต้องมาที่วัด

พระธาตุพนมก่อนค่อยไปที่อื่นเพราะถือว่าเป็นแหล่งจาริกแสวงบุญ เหตุนี้เองทำให้มีผู้คนมาแวงนมัสการพระธาตุเรณูด้วย

ส่วนความเชื่อเรื่อง คลองสิบสี่ จะไม่ขอนำมาพิจารณาในการศึกษาคั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันไม่ค่อยมีการนำมาใช้ และถือเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ยึดติดกับพื้นที่

(3) งานนมัสการพระธาตุเรณู ในอดีตจัดในวันขึ้น 11 ค่ำถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 รวม 5 วัน 5 คืน แต่ในปี พ.ศ. 2542 ได้ลดลงเหลือ 3 วัน 3 คืน เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณที่จะนำมาจัดงาน ปัญหาเศรษฐกิจทำให้คนไม่ค่อยอยากออกนอกบ้าน และปัจจุบันชาวบ้านใช้เวลาพักผ่อนดูโทรทัศน์อยู่กับบ้านจนทำให้คนมางานน้อยลง ทางวัดจึงต้องลดขนาดงานให้เล็กลงกว่าปีที่ผ่าน ๆ มา งานนมัสการพระธาตุเรณู หรือ งานบุญเดือน 4 ถือเป็นงานสำคัญระดับชุมชนของเมืองเรณูนครเหมือนกับที่ชาวธาตุพนมให้ความสำคัญกับงานบุญเดือน 3 หรืองานนมัสการพระธาตุพนม ผู้รับผิดชอบการจัดงานเป็นคณะกรรมการ ประกอบด้วยฝ่ายสงฆ์และชาวบ้านร่วมกันจัด โดยในวันแรก เป็นขบวนแห่ซึ่งจำลองประเพณีฮีตสิบสอง โดยจะแห่รอบเมืองเหมือนประเพณีสงกรานต์และมารวมกันที่ลานวัดธาตุเรณู มีการพ้อนผู้ไทเพื่อบูชาพระธาตุและพิธีบวงสรวงพระธาตุเรณู วันที่สอง เป็นการประกวดต่าง ๆ ซึ่งส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นและอาชีพของคนในชุมชน เช่น ประกวดคลองต้อม ประกวดพานบายศรี ประกวดข้าวปั้นน้ำบัว (ขนมจีนน้ำกะปิและน้ำปลาร้า เป็นอาหารพื้นเมืองของเรณูนคร) และวันที่สาม มีการปฏิบัติธรรมของชาวบ้านซึ่งส่วนมากเป็นคนเฒ่าคนแก่โดยจะมานั่งสมาธิและบำเพ็ญกุศลรอบพระธาตุเรณู ช่วงกลางวันมีการแสดงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การรำผู้ไท รำเหย้า รำแถบลาน พ้อนลงช่วง และการแสดงดนตรีพื้นเมืองในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ส่วนช่วงกลางคืนมีดนตรี มหรสพ มวย และงานออกร้านจำหน่ายสินค้า โดยใช้สถานที่ด้านหลังวัดเป็นที่จัดงาน

2. วัฒนธรรมที่เป็นประเพณีนิยม

สภาพการพัฒนาและความเป็นเมืองที่ส่งผลมาตั้งแต่ต้นนโยบายระดับชาติจนถึงชีวิตความเป็นอยู่ในระดับครัวเรือน นอกจากจะเห็นความเปลี่ยนแปลงจากการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ แล้ว ค่านิยมและความเชื่อหลายอย่างได้นำไปสู่วิธีการคิดที่กลายเป็นงานประเพณีตามสมัยนิยม ประเพณีบางอย่างเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมกรรมการเลียนแบบจากสังคมอื่น แต่บางอย่างเกิดจากจิตสำนึกที่จะรักษาความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวผู้ไทไว้แต่ยังยึดติดกับรูปแบบที่ทันสมัยซึ่งเป็นแบบอย่างจากสังคมอื่น สำหรับวัฒนธรรมที่เป็นประเพณีนิยมของเมืองเรณูนครสามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

(1) วันเรณูผู้ไท จัดขึ้นทุกวันที่ 14 กุมภาพันธ์ของทุกปี ใช้สถานที่บ้านผู้ไทซึ่งตั้งอยู่ภายในโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล เกิดจากกิจกรรมของคณะครูและนักเรียนที่ต้องการรักษาวัฒนธรรมของชาวผู้ไท ทั้งเรื่องความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเหย้า

(2) วันเซยเรณูสะไกผู้ไท จัดขึ้นก่อนวันสงกรานต์ ประมาณวันที่ 11 เมษายนของทุกปี เริ่มจัดเป็นครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2540 เกิดจากการรวมตัวกันของชมรมเซยเรณูสะไกผู้ไท โดยมีนายไพจิต ศรีวรขาน (เซยเรณู) เป็นประธานชมรม เป็นวันที่ครอบครัวชาวผู้ไททั้งที่เป็นสะไกและเซยจะได้มาร่วมงานรื่นเริงประจำปีและหารายได้เข้าชมรมเพื่อนำไปเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ แต่ละคนจะสวมใส่เสื้อผ้าพื้นเมืองอย่างสวยงาม จัดขึ้นที่เวทีกลางแจ้งศูนย์วัฒนธรรมผู้ไท ในงานมีการออกร้านขายอาหารตั้งเป็นชุมชนขนาดเล็กโดยรอบ มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมผู้ไท เช่น การแสดงและพ้อนรำต่าง ๆ บนเวที รวมทั้งการแสดงของเซยและสะไกที่มาร่วมงาน เช่น การเดินรำ ร้องเพลง ครอบครัวที่มาร่วมงานเสียค่าเข้าชมเป็นค่าอาหารโต๊ะจีน งานประเพณีนี้ถือ

เป็นงานสังสรรค์ของผู้มีฐานะดีในอำเภอเรณูนครซึ่งได้รับความร่วมมือในการจัดงานจากทางอำเภอและเอกชนอย่างเต็มที่ และมีคนในชุมชนให้ความสนใจโดยนั่งชมบนอัฒจันทร์ด้านนอก

(3) งานประกวดต่าง ๆ ได้แก่ ประกวดนางสงกรานต์ ธิดาเรณู และสาวประเภทสอง ซึ่งจัดขึ้นในงานประเพณีสำคัญ 2 งาน คือ งานนมัสการพระธาตุเรณู และงานวันสงกรานต์ ในงานนมัสการพระธาตุเรณูมีการประกวดธิดาเรณูและสาวประเภทสอง ในอดีตเคยมีการประกวดสาวงามเมืองเรณูนครในบุญเดือน 4 หรืองานนมัสการพระธาตุเรณูนี้เช่นกัน แต่เมื่อมหาเถรสมาคมทราบจึงสั่งให้ยกเลิกเนื่องจากเป็นการขัดต่อระเบียบทางศาสนา แต่สำหรับการจัดประกวดสาวงามประเภทสองนี้ทางมหาเถรสมาคมยังไม่ทราบจึงยังเป็นกิจกรรมที่ทางคณะกรรมการจัดงานยังคงจัดอยู่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาสไม่ได้มีความเห็นด้วยเพราะการจัดงานเช่นนี้ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับงานนมัสการพระธาตุเรณูแต่อย่างใดและยังเป็นการขัดแย้งกับศาสนสถานและความมีศีลธรรมอันดีงาม แต่เนื่องจากการจัดงานบุญดำเนินการโดยฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสเมื่อฝ่ายฆราวาสเห็นว่าช่วยดึงดูดให้คนมาเที่ยวงานจึงคิดจัดงานนี้ขึ้นในช่วงกลางคืน ใช้สถานที่จัดคือเวทีภายในศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ส่วนวันสงกรานต์มีการประกวดนางสงกรานต์ซึ่งจัดขึ้นในช่วงบ่ายของวันที่ 13 เมษายนหลังจากเสร็จสิ้นขบวนแห่ทั้งหมดแล้ว สถานที่ประกวดคือบริเวณหน้าโบสถ์วัดธาตุเรณู ส่วนภาคกลางคืนมีการประกวดธิดาเรณูและสาวประเภทสองขึ้นที่เวทีกลางแจ้งศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร งานนี้ได้รับความสนใจจากชาวบ้านจำนวนมาก นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่ฝั่งตรงข้ามศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทยังจัดให้เวทีมวยมีตั้งแต่มวยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ ชาวบ้านที่มาชมส่วนใหญ่จะนิยมมาเล่นพนันกัน และแผงขายอาหารและเครื่องดื่มทั่วไป

3. วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตชุมชน

วิถีชีวิตของชุมชนซึ่งนำมาพิจารณาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชุมชนเมืองเรณูนคร ได้แก่ การพักผ่อนและพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านซึ่งส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ในละแวกบ้านหรือคนที่อยู่ใกล้วัดธาตุเรณูก็จะใช้ลานวัดเป็นที่พักผ่อนเดินเล่น และการออกกำลังกายซึ่งใช้พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองหลายแห่ง เช่น สนามกีฬาที่มีอยู่ในโรงเรียนโพธิทองวิทยาคม โรงเรียนเรณูวิทยาคาร โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล และสนามหน้าวัดว่าการอำเภอ นอกจากนี้ เนื่องจากเมืองเรณูนครมีชาวผู้ไทอาศัยอยู่กว่าร้อยละ 80 จึงมีความเชื่อตามวิถีผู้ไทซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในระดับครัวเรือนแต่มีผลต่อสังคมโดยรวมของชาวบ้าน ประเพณีที่ชาวผู้ไทเรณูนครยังถือปฏิบัติถึงทุกวันนี้มีหลายอย่างแต่ส่วนใหญ่ได้ถูกดัดทอนลงให้กระชับและเรียบง่ายมากขึ้น ประเพณีหลายอย่างคนประกอบพิธีกรรมเป็นคนสูงอายุซึ่งเหลืออยู่ไม่มากนักในปัจจุบัน สำหรับประเพณีตามความเชื่อของชาวผู้ไทเรณูนครที่จะกล่าวถึงในที่นี้จะเลือกเฉพาะประเพณีที่สัมพันธ์กับชีวิตและการใช้พื้นที่ซึ่งชาวเมืองส่วนใหญ่ยังปฏิบัติอยู่ ได้แก่ ประเพณีการเหยา ประเพณีการแต่งงาน และประเพณีงานศพ การใช้พื้นที่ในการประกอบประเพณีทั้งสามนี้ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่หลัก คือ ที่บ้าน ยกเว้นงานศพเมื่อประกอบพิธีเสร็จแล้วจะนำศพไปเผาที่วัด

ตารางที่ 6.1 แสดงลักษณะทางวัฒนธรรมกับการใช้พื้นที่เมืองเรณูนคร

ลักษณะทางวัฒนธรรม	ระดับการมีส่วนร่วม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ระยะเวลาการจัดงา	ช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรม	พื้นที่ที่ใช้	
					พื้นที่หลัก	พื้นที่รอง
1.วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา						
(1) งานฉลองปุดลา (ต้นเดือนธันวาคม)	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	2 วัน 1 คืน	เช้าถึงค่ำ	ศาลปุดลา	ไม่มี
(2) ประเพณีฮีตสิบสอง						
บุญเข้ากรรม	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ
บุญคุณลาน	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ
บุญข้าวจี	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ
บุญผะเหวดหรือมหาชาติ (จัดร่วมกับบุญบังไฟ)	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	1 วัน	กลางวัน	วัดธาตุเรณู วัดบูรพาภิราม วัดปัจจิมาวาส	
บุญสงกรานต์	อำเภอ	ชาวเรณูนคร/นักท่องเที่ยว	1 วัน	เช้าถึงค่ำ	วัดธาตุเรณู	ถนนในเมือง
บุญบังไฟ	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	1 วัน	กลางวัน	วัดธาตุเรณู วัดบูรพาภิราม วัดปัจจิมาวาส	
บุญเลี้ยงผี หรือรำชะ	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	1 วัน	เช้าถึงค่ำ	ศาลปุดลา	ไม่มี
บุญเข้าพรรษา	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	1 วัน	กลางวัน	ทุกวัด	
บุญข้าวประดับดิน	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ
บุญข้าวสาก หรือสากกัต	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ	เลิกปฏิบัติ
บุญออกพรรษา	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	1 วัน	กลางวัน	ทุกวัด	
บุญกฐิน	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	รวม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือน 12	กลางวัน	ทุกวัด	

ลักษณะทางวัฒนธรรม	ระดับการมีส่วนร่วม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ระยะเวลาการจัดงาน	เวลาที่เกิดกิจกรรม	พื้นที่ที่ใช้	
					พื้นที่หลัก	พื้นที่รอง
(3) งานนมัสการพระธาตุเรณู	อำเภอ	ชาวเรณูนคร/อำเภอข้างเคียง	3 วัน 3 คืน	เช้าถึงค่ำ	วัดธาตุเรณู	ไม่มี
2.ประเพณีนิยม						
(1) วันผู้ไทเรณู	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาล	1 วัน	กลางวัน	ร.ว.เรณูวิทยานุกูล	ไม่มี
(2) วันเขยเรณูสะใภ้ผู้ไท	ชุมชน	ในเขตสุขาภิบาล	1 คืน	กลางคืน	ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไท	ไม่มี
(3) งานประกวด						
งานประกวดนางสงกรานต์	อำเภอ	ชาวเรณูนครและนักท่องเที่ยว	1 วัน	บ่าย	หน้าโบสถ์วัดธาตุเรณู	ลานวัดธาตุเรณู
งานประกวดธิดาเรณู	อำเภอ	ในเขตสุขาภิบาลและรอบๆ	1 คืน	กลางคืน	ศูนย์หัตถกรรมฯ	เวทีศูนย์วัฒนธรรมฯ
งานประกวดสาวประเภทสอง	อำเภอ	ชาวเรณูนคร/อำเภอข้างเคียง	1 คืน	กลางคืน	ศูนย์หัตถกรรมฯ	เวทีศูนย์วัฒนธรรมฯ
3.วิถีชีวิต						
การพักผ่อน	ครัวเรือน	ในเขตสุขาภิบาล	ชีวิตประจำวัน	ไม่แน่นอน	ละแวกบ้าน	ลานวัดธาตุเรณู
การออกกำลังกาย	ครัวเรือน	ในเขตสุขาภิบาล	ชีวิตประจำวัน	เย็น	สนามกีฬาในร.ว.	สนามกีฬาหน้าอำเภอ
ประเพณีการเหย้า	ครัวเรือน	ในเขตสุขาภิบาล	ไม่แน่นอน	ไม่แน่นอน	บ้านหมอเหยา	บ้านคนป่วย
ประเพณีแต่งงาน	ครัวเรือน	ในเขตสุขาภิบาล	1 วัน 1 คืน	เช้าถึงค่ำ	บ้านเจ้าสาว	โรงเรียน
ประเพณีงานศพ	ครัวเรือน	ในเขตสุขาภิบาล	ไม่แน่นอน	เช้าถึงค่ำ	บ้านคนตาย	วัด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงลักษณะทางวัฒนธรรม

- (1) ความเชื่อและศาสนา
- (2) ประเพณีนิยม
- (3) วิถีชีวิต

ที่มา :

ภาพที่
6.9

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิภาวณิช เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

6.6.2 การจำแนกการใช้พื้นที่เมืองเรณูนครที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางวัฒนธรรม

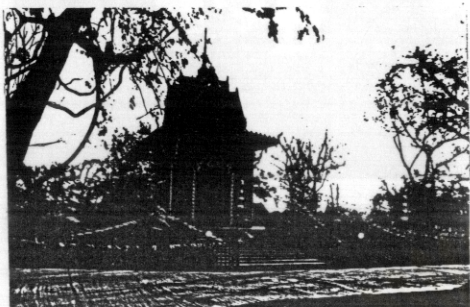
เมื่อพิจารณาลักษณะทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสภาพทางกายภาพและรูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองเรณูนคร ประกอบกับการพิจารณาถึงระบบที่วางในเมืองเรณูนครที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สามารถจำแนกการใช้พื้นที่เมืองเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

1. บริเวณลานวัด โดยเฉพาะลานวัดธาตุเรณู เนื่องจากเป็นวัดที่เป็นศูนย์รวมของชุมชน ส่วนการใช้พื้นที่วัดอื่น ๆ มีบทบาทน้อยมากและบางวัดไม่มีบทบาทเลย เช่น วัดป่าศรีรัตนารามนิมิต
2. บริเวณศาลปู่ลา ซึ่งอยู่ทางท้ายเมืองด้านทิศตะวันตก ใช้รองรับกิจกรรมด้านความเชื่อเรื่องปู่ลา โดยเฉพาะ
3. ศูนย์วัฒนธรรม ในเมืองเรณูนครมีสถานที่เอื้อประโยชน์ต่อการจัดงานด้านวัฒนธรรมชุมชน 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร และศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ส่วนอีก 2 แห่งไม่ถึงกับเป็นสถานที่รองรับงานในระดับชุมชนโดยตรง แต่ถือว่ามีส่วนในการสนับสนุนงานวัฒนธรรมของชุมชนเช่นกัน คือ บ้านผู้ไทในโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล และบ้านผู้ไทของอาจารย์ชัยดินทร์ สาลีพันธ์
4. พื้นที่โล่งว่างของเมือง ประกอบด้วยพื้นที่ใหญ่ ๆ 2 แห่ง คือ พื้นที่โล่งตรงข้ามตลาดด้านทิศเหนือ และที่โล่งตรงข้ามที่ว่าการอำเภอด้านทิศใต้

1.บริเวณลานวัดธาตุเรณู เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้เพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากที่สุดของเมือง ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อได้เปรียบหลายประการ กล่าวคือ

- (1) มีคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์สำหรับชุมชน
- (2) ทำเลที่ตั้งที่อยู่จุดกึ่งกลางเมือง สะดวกต่อการเข้าถึง และมีเส้นทางคมนาคมเข้าออกสะดวก
- (3) มีสภาพพื้นที่เอื้อต่อการทำกิจกรรมที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก ได้แก่ บริเวณลานวัดหน้าโบสถ์ ใช้จัดพิธีกรรมต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับได้ ส่วนบริเวณด้านหลังซึ่งอดีตเคยเป็นที่นาแล้วทางวัดซื้อต่อสามารถใช้จัดงานประเภทมหรสพได้
- (4) มีสาธารณูปโภคสาธารณูปการพร้อม โดยเฉพาะห้องน้ำที่มีอยู่มากมายอันเป็นแนวคิดเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวของเมืองเรณูนคร
- (5) ภายในวัดเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก กลุ่มทอผ้าพระธาตุเรณู และที่ตั้งของศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองอำเภอเรณูนคร มีเวทีจัดการแสดงและร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมืองอยู่โดยรอบ เมื่อจัดงานประเพณีใดที่วัดก็สามารถใช้พื้นที่ของศูนย์หัตถกรรมฯ รวมด้วยได้

ด้วยข้อได้เปรียบของวัดธาตุเรณูทั้งในเรื่องจุดที่ตั้งและการรองรับการใช้งานในระดับชุมชน จะเห็นได้ว่า ลานวัดแห่งนี้เป็นที่รองรับของงานประเพณีของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อนำรูปแบบกิจกรรมในปัจจุบันมาเปรียบเทียบกับบทบาทหน้าที่ของวัดที่เคยมีในอดีตแล้ว พบว่า มีกิจกรรมที่แสดงถึงความพยายามที่จะเชื่อมโยงกับชุมชนเกิดขึ้น เช่น การก่อตั้งกลุ่มทอผ้าพระธาตุเรณูเพื่อส่งเสริมงานหัตถกรรมของชาวบ้าน การมีพื้นที่ลานวัดขนาดใหญ่ที่สามารถรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ตลอดทั้งปีและสะดวกต่อการจัดรถสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก รวมถึงการมีศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองซึ่งแม้จะไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบของวัดทั้งหมด แต่ก็เป็ข้อได้เปรียบหากจะใช้สถานที่เพื่อประสานกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันได้ นอกจากนี้ในช่วงเวลาเช้าและเป็นลานวัดแห่งนี้ยังเป็นที่พักผ่อนเดินเล่นของคนในชุมชนในละแวกใกล้เคียงด้วย

สำนักงานวิทยบริการ

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงสภาพพื้นที่บริเวณจุดตา และสถานวัดต่าง ๆ ในเมืองเรณูนคร

ที่มา :

ภาพที่
6.10

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล รหัส 3971734325

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับการใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์

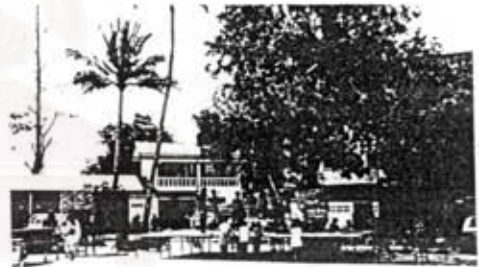
ที่มา :

ภาพที่
6.11

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขารวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัลย์ เอี่ยมสกุล รหัส 3971734325

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรมกับการใช้พื้นที่ภายในวัดธาตุเรณู

ที่มา :

ภาพที่
6.12

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัณย์ เขี้ยวสกุล รหัส 3971734325

อย่างไรก็ตาม แม้สถานที่ของวัดธาตุเรณูจะเอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม แต่เนื่องจากสภาพสังคมและปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนไปของยุคสมัย ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชนขาดความผูกพัน เช่นในอดีต บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันถูกมองว่าเป็นเพียงผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีการปะทะสัมพันธ์กับชาวบ้านต่อเมื่อมีกิจกรรมงานบุญหรืองานประเพณี ประกอบกับการที่คนเข้าวัดและเห็นความสำคัญของวัดและศาสนาน้อยลง ย่อมเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้วัดไม่สามารถเชื่อมโยงจิตใจของคนในชุมชนได้ดังแต่ก่อน จึงส่งผลต่อประโยชน์ใช้สอยของสถานที่ที่เอื้อต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนให้ลดต่ำลงด้วย นอกจากนี้ การดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมในปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นโดยฝ่ายสงฆ์เป็นผู้นำ แต่เป็นการประสานกันระหว่างฝ่ายสงฆ์ ฆราวาส และราชการ ทำให้กิจกรรมแต่ละครั้งที่จัดไม่สามารถตอบสนองของความพอใจของคนในชุมชนได้ทั้งหมด

2. บริเวณศาลปฎิลา เป็นพื้นที่หลักในการจัดงานบุญเดือนหกหรือบุญเลี้ยงมีมเหล็กขึ้นหลักเมืองและงานฉลองปฎิลาซึ่งจัดขึ้นในเดือนธันวาคม สถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมใช้ที่ศาลปฎิลา ส่วนบริเวณด้านหน้าจะใช้สำหรับจัดงานมหรสพตอนกลางคืน และเป็นที่จอดรถ ในอดีตบริเวณด้านหน้าของศาลเคยเป็นทุ่งนา แต่เมื่อชาวบ้านเห็นว่าการจัดงานเลี้ยงมีแต่ละครั้งมีสถานที่คับแคบและไม่สะดวกเรื่องที่จะจอดรถ จึงซื้อที่นาบริเวณด้านหน้าทำให้มีพื้นที่รองรับการทำกิจกรรมและคนในชุมชนมากขึ้น ปัญหาเรื่องพื้นที่คับแคบจึงหมดไป การบูรณะศาลปฎิลาให้ดูโล่งขึ้นยังช่วยลดปัญหาการเป็นที่ช่องลมของคนติดยาที่ชอบมาใช้พื้นที่ด้านหลังของศาลไปได้ ส่วนเรื่องจุดที่ตั้งของศาลปฎิลาซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งชุมชนนั้นไม่ค่อยเป็นอุปสรรคต่อชาวบ้านนักเพราะส่วนใหญ่มีพาหนะส่วนตัวและความศรัทธาที่จะมากกราบไหว้ปฎิลามีมาก

3. ศูนย์วัฒนธรรม ในเมืองเรณูนครมีสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ต่องานวัฒนธรรมชุมชน 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร และศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ส่วนอีก 2 แห่งแม้จะไม่ถึงกับเป็นสถานที่รองรับงานในระดับชุมชนโดยตรง แต่ก็ถือว่ามีส่วนส่งเสริมงานวัฒนธรรมของชุมชนเช่นกัน คือ บ้านผู้ไทในโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล และบ้านผู้ไทของอาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

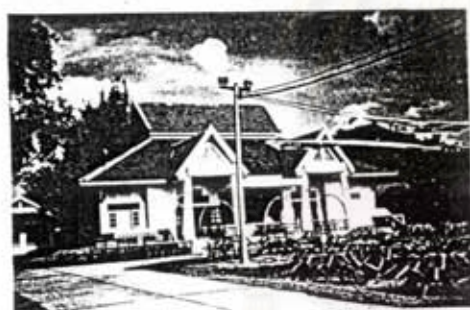
(1) ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนคร สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2533 ด้วยงบประมาณสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในนามโครงการอีสานเขียว เพื่อให้เกิดรายได้จากการประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยอาคารหลัก 1 หลัง มีเวทีกลางแจ้งอยู่ด้านหน้า บริเวณโดยรอบเป็นอาคารขนาดเล็ก ตามโครงการมีวัตถุประสงค์ให้เป็นศูนย์กิจกรรม มีกลุ่มอาชีพจัดเป็นกลุ่มเป็นร้าน แต่ประสบความล้มเหลวเนื่องจากโดยธรรมชาติของนักท่องเที่ยวจะต้องแวะจุดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งก็คือ พระธาตุเรณู แต่บริเวณที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทไม่ใช่จุดที่มีสถานท่องเที่ยวและอยู่นอกเส้นทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไป เมื่อไม่มีนักท่องเที่ยวมาซื้อสินค้า แม้ค้าก็อยู่ไม่ได้จึงต้องเลิกกิจการและกลับมาขายในบริเวณวัดธาตุเรณูเช่นเดิม ส่วนศูนย์ดังกล่าวเมื่อไม่มีคนอยู่หรือใช้ประโยชน์ทำให้ถูกทิ้งร้าง ปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรมและไม่มีการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม แต่ใช้เป็นที่พักของหัวหน้าส่วนและผู้บริหารโรงเรียนในอำเภอเรณูนครซึ่งจัดขึ้นเพียงเดือนละครั้ง ส่วนอาคารศาลาประชาคมที่อยู่ข้าง ๆ ก็ไม่ถูกใช้ประโยชน์เพื่อชุมชนแต่อย่างใดแต่ใช้เป็นที่พักผู้ใหญ่นบ้านและลูกเสือชาวบ้านซึ่งจัดขึ้นเดือนละครั้ง สำหรับเวทีกลางแจ้งซึ่งอยู่บริเวณด้านหน้าศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทเรณูนครอยู่ในสภาพทรุดโทรมและขาดการดูแลรักษา แต่ยังสามารถใช้งานได้โดยใช้เป็นที่จัดงานประเพณีนิยมหลายอย่าง เช่น งานเขยเรณูสะใ้ผู้ไท งานประกวดธิดาเรณูหรือสาวประเภทสอง หรืองานแต่งงานของผู้มีฐานะดีในเมืองเรณูนคร

มีข้อนำสังเกตเกี่ยวกับการตั้งศูนย์วัฒนธรรมผู้ไท คือ จุดที่ตั้งอยู่ใกล้โรงพยาบาล ซึ่งในสภาพความเป็นจริงเมื่อมีการจัดงานวัฒนธรรมก็มักใช้เครื่องขยายเสียง และมีช่วงเวลาการจัดงานส่วนใหญ่เป็นตอนกลางวันซึ่งเป็นช่วงเวลาพักผ่อนของผู้ป่วยที่มารักษาตัวอยู่โรงพยาบาล จึงมีปัญหาการรบกวนต่อพื้นที่ข้างเคียงและแสดงให้เห็นถึงการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่สอดคล้องเหมาะสมกับกิจกรรมการใช้ที่ดินของบริเวณข้างเคียงซึ่งมีการก่อสร้างอยู่ก่อนแล้ว

(2) ศูนย์หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองอำเภอเรณูนคร สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 2538 โดยงบการกระจายรายได้สู่ภูมิภาคของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จำนวน 13 ล้าน สร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์แสดงงานศิลปวัฒนธรรมและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองของอำเภอเรณูนคร ภายในเป็นโดงโถงมีเวทีและที่นั่งสำหรับชมการแสดง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแสดงงานศิลปวัฒนธรรมและดนตรีพื้นเมืองของชาวเรณูนคร เช่น ในวันบุญเดือน 3 พระธาตุพนมและบุญเดือน 4 พระธาตุเรณู กำแพงด้านนอกรอบโดงแสดงงานเป็นประวัติเมืองเรณูนครตั้งแต่ยุคดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน บริเวณรอบศูนย์สร้างขึ้นเป็นกลุ่มอาคารต่อกันเป็นแนวยาวและแบ่งเป็นบล็อก ๆ สำหรับเป็นที่ขายสินค้าหัตถกรรมและผ้าพื้นเมือง โดยเก็บเป็นค่าเช่าร้านในอัตราเดือนละ 100 บาท ค่าเช่านี้จะแบ่งให้กับวัดและสุขาภิบาลในอัตรา 50:50 ระยะเวลาที่เปิดศูนย์ใหม่ ๆ มีร้านค้าเปิดขายจำนวนมากแต่ปัจจุบันหายไปมากจนเหลือประมาณ 1 ใน 4 ของพื้นที่ที่เคยเปิดขายทั้งหมด จากการสอบถามแม่ค้าที่ยังขายอยู่ในปัจจุบันเล่าว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากจะแวะซื้อสินค้าริมถนนหน้าวัดธาตุเรณูมากกว่าเพราะเป็นจุดที่สามารถเห็นได้ชัดเจน และเนื่องจากจุดที่ตั้งของศูนย์หัตถกรรมฯ อยู่ไกลจากองค์พระธาตุเรณูซึ่งนักท่องเที่ยวแวะมานมัสการ ทำให้มีนักท่องเที่ยวน้อยคนที่จะเดินมาจับจ่ายซื้อของบริเวณร้านค้าในศูนย์หัตถกรรมฯ

การมีจุดที่ตั้งจำหน่ายสินค้าที่ไม่ดึงดูดลูกค้า ทำให้ผู้ค้าส่วนใหญ่นำสินค้าออกมาวางขายด้านนอกบริเวณที่ทางศูนย์หัตถกรรมฯ จัดไว้ ซึ่งทางวัดมองว่าทำให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่สวยงามและไม่เป็นระเบียบจนบางครั้งสร้างความไม่พอใจเกิดขึ้นระหว่างทางวัดกับฝ่ายผู้ค้า แต่เพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจผู้ค้าหลายร้านก็ยังฝ่าฝืนนำสินค้ามาวางขายด้านนอก นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดและศูนย์หัตถกรรมฯ ยังมีการค้านอกกระบบเกิดขึ้นอีกประเภทหนึ่งซึ่งถือว่าผิดกฎหมายแต่ก็ยังมีจำหน่ายมานาน คือ การจำหน่าย "อุ" หรือ "ซ้าง" ซึ่งเป็นเครื่องตีมีแอลกอฮอล์คล้ายสาโท จากการสอบถามจากแม่ค้าที่ขายพบว่ามีขายเฉพาะที่เมืองเรณูนครเท่านั้น ผู้ค้าจะไม่นำมาวางขายแต่ใช้วิธีตามจากนักท่องเที่ยวว่าต้องการหรือไม่ ถ้าต้องการก็จะซื้อเตอรืไซค์ไปเอามาให้ จำหน่ายในราคาโหลละ 80 บาท "อุ" หรือ "ซ้าง" ยังจัดเป็นเครื่องดื่มที่ขาดไม่ได้ในประเพณีบายศรีสู่ขวัญหรืองานมงคลต่าง ๆ ของชาวเรณูนคร

(3) บ้านผู้ไท โรงเรียนเรณูวิทยานุกูล อยู่ในความรับผิดชอบของโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล ลักษณะเป็นบ้านเรือนแฝดตามแบบสถาปัตยกรรมผู้ไท ซึ่งจำลองสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทในอดีต เช่น เครื่องมือในการทำงานหัตถกรรมทอผ้า เครื่องมือเกษตร อุปกรณ์จับปลา เป็นต้น แต่เนื่องจากจุดที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ห่างจากวัดธาตุเรณูซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบ ทำให้ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาชม ประกอบกับการเปิดบ้านผู้ไทจะเปิดเฉพาะในวันเวลาราชการซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเดินทางมาในวันหยุดมากกว่า สภาพโดยรอบของบ้านผู้ไทมีความร่มรื่นและบริเวณกว้างขวางเหมาะสำหรับการจัดงานวันผู้ไทเรณูซึ่งทางโรงเรียนจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี แต่เนื่องจากจุดที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ห่างไกลจากแหล่งชุมชน การจัดงานแต่ละครั้งจึงกลายเป็นกิจกรรมภายในโรงเรียนหรือมีหน่วยงานราชการที่อยู่ข้างเคียงเข้าร่วมเท่านั้น ส่วนชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดหรือชมงานมากนัก

ภาพที่ 6.13 แสดงสภาพศูนย์วัฒนธรรมในอำเภอเรณูนคร

(4) บ้านผู้ไท อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ ตั้งอยู่ในวัดธาตุเรณู ใช้เป็นเรือนพักอาศัยส่วนตัว แต่ผู้ที่ผ่านไปมาสามารถเข้าไปชมได้เพราะมีรูปแบบบ้านและบริเวณโดยรอบตามแบบผู้ไท เจ้าของคือ อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ ซึ่งเป็นชาวผู้ไทเรณูนครโดยกำเนิด ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนที่โรงเรียนเรณูวิทยาการ แต่มีความสนใจและทำงานในด้านศิลปวัฒนธรรมมานานจึงสร้างบ้านตามแบบผู้ไทขึ้น และเปิดสอนศิลปะการฟ้อนรำต่าง ๆ ให้กับผู้ที่สนใจ เมื่อมีงานแสดงก็จะพาไปแสดง รวมทั้งการรับจัดงานบายศรีสู่ขวัญจนเป็นที่ยอมรับของอำเภอเรณูนครและจังหวัดนครพนม การทำงานเผยแพร่ด้านวัฒนธรรมของอาจารย์ชัยบดินทร์จึงไม่ค่อยยึดติดกับสถานที่แน่นอนเพราะขึ้นอยู่กับผู้ที่มาว่าจ้างหรือขอความร่วมมือ แต่ก็ถือว่าเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมผู้ไทเรณูนครให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

3. พื้นที่โล่งว่างในเมือง สำหรับพื้นที่โล่งว่างเพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนออกกำลังกาย พบว่า ชีวิตการพักผ่อนของชาวเรณูมีความแตกต่างกันไปตามเพศวัย กล่าวคือ คนที่อยู่ในวัยกลางคนถึงสูงอายุ มักใช้พื้นที่ว่างหน้าบ้าน ระหว่างบ้าน เป็นที่สำหรับการพักผ่อนพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือทำงานอดิเรก โดยเฉพาะการดัดไหมพรมซึ่งถือเป็นงานอดิเรกที่สร้างรายได้ให้ชาวเรณูไม่น้อยทีเดียว บ้านเรือนในยุคปัจจุบันแม้จะไม่เหลือพื้นที่ว่างระหว่างบ้านมากเหมือนอดีต แต่ชาวเรณูนครที่มีพื้นที่หน้าบ้านพอก็มักจะมีแคร่ไว้สำหรับนั่งเล่นหรือทำงานบ้านไปด้วย แต่โดยมากเป็นบ้านเรือนที่ไม่ได้ยึดติดถนนสายหลักหรือสายรอง

การพักผ่อนของวัยรุ่นส่วนมากเป็นการออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬา ดังนั้นในช่วงเย็นสนามกีฬาของโรงเรียนทั้ง 3 แห่ง คือ โรงเรียนโพธิทองวิทยาคม โรงเรียนเรณูวิทยาการ และโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล จะมีคนเข้าไปเล่นฟุตบอลกันมาก การใช้พื้นที่ต่างกันขึ้นอยู่กับความสะดวกหรือตามกลุ่มเพื่อนแต่ไม่มีสาเหตุจากความใกล้ไกลเพราะส่วนมากวัยรุ่นจะขี่มอเตอร์ไซด์ไปกันอยู่แล้ว โดยมากถ้าเป็นนักเรียนที่อยู่โรงเรียนนั้นอยู่แล้วก็จะใช้สนามกีฬาโรงเรียนของตน แต่ผู้ใหญ่ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงก็เข้าไปใช้สนามด้วย ส่วนสนามกีฬาตรงข้ามที่ว่าการอำเภอส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่ทำงานเสร็จแล้วมาออกกำลังกาย ชาวเรณูนครนิยมเล่นฟุตบอลมากจนนำไปสู่การจัดแข่งขันฟุตบอลประเพณีขึ้น แบ่งเป็นตำบลต่าง ๆ โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพ ช่วงเวลาที่จัดคือหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จัดนานประมาณ 2 เดือน มีรางวัลเป็นเงินสดซึ่งขอเงินอุดหนุนจากกิจการร้านค้าในอำเภอและนักการเมืองท้องถิ่น ปัจจุบันพื้นที่เมืองด้านทิศเหนือตรงข้ามวัดป่าศรีธารธรรมนิมิตมีโครงการก่อสร้างสนามกีฬาเกิดขึ้น จากการสอบถามวัยรุ่นที่เล่นกีฬาเป็นประจำทุกวันอยู่แล้วส่วนใหญ่ไม่รู้สึกว่ามีความจำเป็น เพราะจำนวนสนามที่มีอยู่ในปัจจุบันก็พอเพียงอยู่แล้ว

พื้นที่โล่งตรงข้ามที่ว่าการอำเภอนอกจากจะใช้เป็นที่เล่นกีฬาของคนละแวกนั้นแล้ว ยังใช้ประโยชน์จากพื้นที่เป็น "ตลาดนัด" ซึ่งมีทุกวันทั้งที่ 2 และ 17 ของทุกเดือน สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เป็นเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดประเภทพลาสติกและเป็นสินค้าที่ไม่ค่อยมีขายในท้องถิ่น โดยพ่อค้าเร่ต่างถิ่นจะทยอยเข้ามาจับจองพื้นที่และตั้งแผงขายสินค้าก่อนวันขายจริง 1 วัน เมื่อถึงวันขายตอนค่ำก็จะเก็บไปขายที่อื่นต่อ เพราะพ่อค้าเร่เหล่านี้จะทราบดีว่าแต่ละพื้นที่มีตลาดนัดวันไหนบ้างก็จะตระเวนขายไปเรื่อย การใช้พื้นที่โล่งบริเวณนี้เมื่อเทียบกับที่เดิมที่เคยขายตรงข้ามตลาดด้านทิศเหนือนับว่าดีขึ้น เนื่องจากมีพื้นที่กว้างใหญ่กว่าสามารถจอดรถได้จำนวนมาก ทั้งของผู้ซื้อและผู้ขาย แนวโน้มการนำสินค้าเข้ามาขายในรูปของตลาดนัดมีมากขึ้นนับตั้งแต่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเพราะนอกจากตลาดนัดประจำนี้แล้วยังมีชาจรที่มาเปิดขายสินค้าในลักษณะเดียวกันบริเวณพื้นที่โล่งหน้าตลาดซึ่งใช้เป็นที่จอดรถ เมื่อตลาดวายก็เก็บไปขายที่อื่นต่อ การเข้ามาขายสินค้าแต่ละครั้งนอกจากจะเป็นการนำเงินออกนอกชุมชนแล้ว ยังทำให้ชาวเรณูนครซึมซับวัฒนธรรมของความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น การเห็น

ผ้าถุงสำเร็จรูปซึ่งราคาถูกกว่าการซื้อฝ้ายมาทเอง และยังมีสีสันให้เลือกมากมายหลายแบบ ทำให้เกิดพฤติกรรมกรรมการบริโภคนิยมซึ่งทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวบ้านไปที่ละเล็กละน้อยโดยไม่รู้ตัว

สำหรับพื้นที่โล่งว่างตรงข้ามตลาดสดด้านทิศเหนือ อยู่ในความรับผิดชอบของราชพัสดุ ถัดไปเป็นที่ตั้งของห้องสมุดประชาชนซึ่งไม่ค่อยมีคนมาใช้บริการ บริเวณใกล้ ๆ สมัยก่อนเคยมีสนามเด็กเล่นแต่เนื่องจากอยู่ห่างจากย่านพักอาศัยทำให้ไม่ค่อยมีใครพาลูกหลานมาเล่นจึงผู้พังไปตามกาลเวลา ในวันเวลาปกติบริเวณนี้ถูกใช้เป็นที่จอดรถยนต์ของผู้ที่มาซื้อของในตลาดหรือร้านค้าบริเวณนี้ บางวันจะมีตลาดนัดชาจรมาเปิด บางรายมามากกว่า 1 วันเมื่อขายไม่ค่อยได้ก็จะย้ายไปขายที่อื่นต่อ บางวันซึ่งนาน ๆ ครั้งมีหนังนางแปลงมาอ้อมผ้าเก็บเงินคนดู แต่เนื่องจากทุกวันนี้เกือบจะทุกครัวเรือนล้วนแต่มีสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และวีดีโอ ทำให้ไม่ค่อยมีคนออกมาดูหนัง นอกจากนี้ ในช่วงที่มีงานเทศกาลประเพณี เช่น วันสงกรานต์ ในช่วงกลางคืนบริเวณนี้ถูกใช้เป็นที่แสดงมหรสพ ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม เวทีมวยซึ่งมีคู่ชกตั้งแต่เด็กไปถึงผู้ใหญ่ ส่วนมากเป็นนักมวยที่ตระเวนชกหลายจังหวัด เวทีนี้สามารถเรียกผู้ชมได้มากเพราะส่วนใหญ่ผู้ชมจะทำการพนันขันต่อกันทุกคู่ บริเวณนี้ยังถูกใช้เป็นที่จอดรถสำหรับผู้ที่มาชมงานประกวดธิดาเรณู และสาวประเภทสอง ซึ่งจัดขึ้นที่เวทีกลางแจ้งของศูนย์วัฒนธรรมผู้ไท

พื้นที่ใกล้ ๆ สนามกีฬาซึ่งอยู่ตรงข้ามที่ว่าการอำเภอซึ่งมีลักษณะเป็นแหล่งน้ำสาธารณะ มีต้นไม้ล้อมรอบ น่าจะได้รับการปรับปรุงสภาพให้เหมาะสมเป็นที่พักผ่อนของชาวเมืองได้แห่งหนึ่ง

นอกจากนี้ บริเวณห้าแยกซึ่งถือเป็นย่านพาณิชยกรรมอีกแห่งหนึ่งของเมือง ทางสุขาภิบาลได้จัดให้มีการปิดพื้นที่ถนนบางส่วนเพื่อให้ชาวบ้านได้นำสินค้าและอาหารสำเร็จรูปมาขาย ลักษณะคล้ายตลาดได้รุ่ง เปิดตั้งแต่ 16.00 น. ไปจนกว่าจะขายหมดหรือไม่มีคนมาซื้อ บรรยากาศเช่นนี้ทำให้เมืองเรณูนครมีสีสันและคึกคักขึ้นเพราะปกติด้านหลังเวลาสองทุ่มเป็นต้นไปชาวเรณูนครส่วนใหญ่ก็จะปิดบ้านเรือนและร้านค้ากันหมดทำให้เมืองมีสีสันและคึกคักขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร

แสดงพื้นที่โล่งว่างในเมืองเรณูนคร

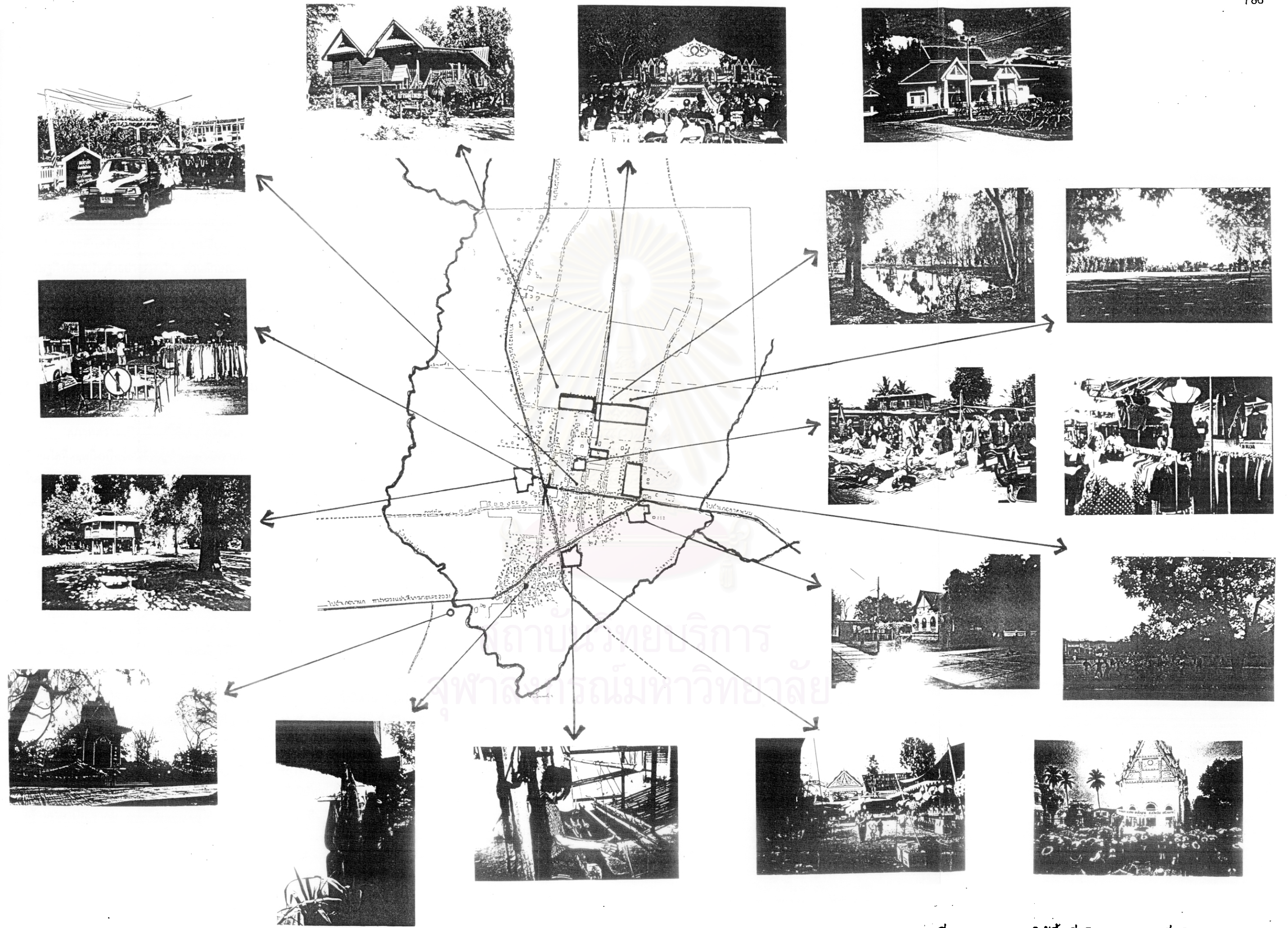
ที่มา :

ภาพที่
6.14

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาการวางผังเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นางสาว วิลาวัณย์ เขี้ยวสกุล รหัส 3971734325

ภาพที่ 6.15 แสดงการใช้พื้นที่เมืองเรณูนครเพื่อกิจกรรมทางวัฒนธรรม